

ÖZET

GEÇİT RİTLERİ BAĞLAMINDA ÖLÜM: GAZİANTEP ÖRNEĞİ

CİCİOĞLU, M. Nurullah

Yüksek Lisans Tezi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Fuzuli BAYAT

Temmuz 2006

İnsan hayatının geçiş dönemlerinden biri olan ölüm, hayatın son bulması manası taşıdığı için tarih boyunca insanlar için farklı bir önem taşımıştır. İkel çağlardan günümüze kadar uzanan süreçte insanlar ölen kişiler için her biri kendi içinde ritüel özellikler taşıyan uygulamalar sergilemişlerdir. Bu uygulamalar daha çok evreni, tabiatı ve insan hayatını anlamlandırma çabası olarak ortaya çıkan mitlerden kaynaklanmıştır. Mitlerde var olan algılayış biçimi, ölüm olayı karşısında insanların içine düştüğü psikolojik durumların da etkisiyle birleşerek ölen kişiler için düzenlenen cenaze törenlerinin niteliğini ortaya koymuştur. Bu cenaze törenlerinde icra edilen ritüel uygulamalar kalıplaşmış davranış biçimleri olarak nesilden nesile aktarılmış ve adeta toplumun hafızası olmuştur. Bunlar toplumların kültürel mirasları olarak kültürel sürekliliğin devamını sağlamaktadır.

Türklerde de mitlerden kaynaklanan ve daha sonraki aşamalarda Türklerin kabul ettikleri dinlerden etkilenen cenaze ritüelleri mevcuttur. Bunların incelenmesi ile Türklerin tarih öncesi devirlerden günümüze kadar geçirdiği kültürel değişim ve dönüşümlerin belirlenmesi mümkün olacaktır. Bu çalışmada geçmiş dönemlerde değişik Türkmen oymaklarının yerleştiği Gaziantep ve çevresinde bu konuya örnek olabilecek cenaze ritüelleri belirlenmiştir. Örnek olarak ele alınan Gaziantep'teki cenaze törenleri, Anadolu'nun diğer bölgeleri ve daha geniş manada Orta Asya Türk topluluklarında geçmişten günümüze kadar uygulanan cenaze ritüelleri zemininde ortaya konulmuştur.

Anahtar kelimeler: Cenaze Törenleri, Ölüm, Geçiş Dönemleri, Ritüel, Gaziantep

ABSTRACT

DEATH IN THE CONTEXT OF PARADE RITS: GAZİANTEP EXAMPLE

CİCİOĞLU, M. Nurullah

M.A Thesis, Department of Turkish Language and Literature

Supervisor: Doç. Dr. Fuzuli BAYAT

July 2006

Death being one of the transition periods of people's life has had different importance for people during history since it means the end of the life. Since the primitive ages people have displayed traditions carrying ritual features for dead people. These traditions originated from the myths trying to give meaning to people's life, universe and nature. The perception form in the myths was affected by the psychological situations of the people who came face to face with death and as a result the characteristic of the funeral ceremonies appeared. The ritual manners in these funeral ceremonies have been transferred as stereotyped manners from generation to generation and has become the memory of the society.

There are funeral ceremonies originated from the myths and religions accepted by Turkic. It is possible to determine the cultural changes and transformations that Turkic have got through since prehistorical ages till now by studying these rituals. In this study some funeral rituals were determined around and in Gaziantep where different Turcoman carves lived in the past. Funeral Ceremonies being examples in Gaziantep has been evaluated according to the Middle Asia Turkic Societies and the different regions in Anatolia that are basic examples.

Key words: Funeral ceremonies, Death, Transition periods, Ritual, Gaziantep.

ÖNSÖZ

Kültür, bir toplumu diğer toplumlardan ayıran, adeta toplumların kişiliği diyebileceğimiz niteliklerden oluşmaktadır. Bu bakış açısıyla değerlendirildiğinde toplumu iyi tanıyabilmek ve değerlendirebilmek, ancak onun kültürünü en iyi şekilde bilmekle mümkün olmaktadır. Geçmişten günümüze kadar uzanan tarihi süreçte toplumların yaşadığı kültürel değişim ve dönüşüm incelendiğinde ve bunun sonucunda ortaya çıkacak veriler iyi değerlendirildiğinde toplumların kültürel kimlikleri de daha iyi değerlendirilebilecektir. Türkiye’de de bu manada yapılacak olan her türlü inceleme ve değerlendirmenin bir bütünü oluşturan parçalardan hareketle ortaya konulması gerekmektedir. Anadolu kültürü değerlendirilirken, bunun daha genel çerçevede Türk Dünyasının kültürel özellikleriyle ilgili veriler zemininde gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Kültürel yapının sürdürülebilmesini sağlayan, toplumun kültürel yapısını ve bunun oluşumunu sağlayan tarihi süreçle ilgili bilgileri belirli simgelerle bünyesinde barındıran rit ve ritüellerin de bu bağlamda incelenmesi ve değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu çalışma da buna yönelik bir adım olarak düşünülmüştür. Bir bütünün parçasından hareketle bütünlüğe ilgili değerlendirmeler yapmaya çalışmaktan öte Anadolu kültürünün bir parçası olan Gaziantep kültüründeki ölümle ilgili rit ve ritüeller ele alınmış ve bunlarla ilgili bazı hususiyetler, Anadolu ve Türk Dünyasındaki konuyla ilgili veriler zemininde açıklanmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında bilgi ve tecrübesiyle bizlere destek veren danışman hocamız Doç. Dr. Fuzuli Bayat’a teşekkür ediyoruz.

M. Nurullah Cicioğlu
Temmuz 2006

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No</u>
TÜRKÇE ÖZET	i
İNGİLİZCE ÖZET	ii
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	iv
TABLolar LİSTESİ	vi
KISALTMALAR LİSTESİ	vii
1. GİRİŞ	1
1.1. GİRİŞ	1
2. LİTERATÜR ÖZETLERİ	4
2.1. TÜRKLERDE ÖLÜM VE RUH KAVRAMLARI	4
2.2. GAZİANTEP’TE RUHLARLA İLGİLİ İNANIŞLAR	7
3. RİT VE RİTÜELLER BAĞLAMINDA ÖLÜM	11
3.1. ÖLÜM ÖNCESİ	11
3.1.1. Ölüm Konusundaki Önbelirtiler	11
3.1.1.1. Tabiattaki Varlıklarla İlgili Önbelirtiler	11
3.1.1.2. Çeşitli Eşyalarla İlgili Önbelirtiler	16
3.1.1.3. Rüyalarla İlgili Önbelirtiler	17
3.1.1.4. Cenaze ve Tabutla İlgili Önbelirtiler	21
3.1.1.5. Hastayla İlgili Önbelirtiler	22
3.1.2. Ölümle İlgili Kaçınmalar	23
3.2. DEFİN ÖNCESİ.....	27
3.2.1. Ölüm Anında Yapılan İşlemler	27
3.2.2. Ölümün Ardından Yapılan İşlemler	29
3.2.3. Defin Hazırlığı	32
3.2.3.1. Yıkama	32
3.2.3.2. Kefenleme	34
3.2.3.3. Ölümün Duyurulması.....	36
3.2.3.4. Cenaze Namazı	37

3.3. DEFİN TÖRENİ.....	38
3.3.1. Defin	38
3.3.2. Talkın (Telkin) Töreni	42
3.3.3. Devir ve Iskat Töreni	43
3.4. DEFİN SONRASI	44
3.4.1. Yas	44
3.4.2. Ağıt Töreni	50
3.4.3. Taziye Töreni	54
3.4.4. Aş Töreni (Cenaze Yemeği)	55
3.4.5. Mevlit Töreni	63
3.4.6. Mezarla ve Mezarlıkla İlgili İnanış ve Uygulamalar	69
4. MATERYAL VE METOT	74
4.1. MATERYALLER.....	74
4.2. KULLANILAN METOTLAR.....	77
5. BULGULAR VE TARTIŞMA	78
SONUÇ	82
KAYNAKLAR	85
KAYNAK KİŞİLER	88
EKLER	90
EK A. ÖLÜMLE İLGİLİ HALK ANLATILARI ÖRNEKLERİ	90
EK A.1.	90
EK A.2.	91
EK A.3.	92
EK A.4.....	93
EK B. AĞIT ÖRNEKLERİ	94
EK B.1.	94
EK B.2.	95
EK C. ÖLÜMLE İLGİLİ KALIPLAŞMIŞ İFADE ÖRNEKLERİ.....	96
EK C.1. Deyim Örnekleri	96
EK C.2. Atasözü Örnekleri.....	97
EK C.3. Dua ve Beddua Örnekleri.....	98
EK D. FOTOĞRAFLAR.....	100
ÖZGEÇMİŞ (VITAE)	103

TABLULAR LİSTESİSayfa No

Tablo 1. Gaziantep ve çevresine yerleşen Türkmen oymakları.....	75
Tablo 2. Gaziantep çevresindeki Türkmen oymaklarının yerleştiği köyler.....	76

KISALTMALAR LİSTESİ

	Uluslararası	Türkçe
Adı geçen eser	op.cit.	a.g.e.
Adı geçen makale		a.g.m
Adı geçen tez		a.g.t.
Aktarma	-	Akt.
Aynı eser/yer	Ibid.	a.e.
Bakınız	V.	bkz.
Çeviren	Trans.by	Çev.
Çok yazarlı eserlerde ilk yazardan sonrakiler	et. al.	vd.
Editör/yayına hazırlayan	Ed.by	Ed.
Dil, Tarih, Coğrafya Fakültesi		DTCF
Hicri takvim		h.
Eserin kendi içinde aşağıya atf	infra	bkz:a
Eserin kendi içinde yukarıya atf	supra	bkz.yuk.
Milli Eğitim Bakanlığı		MEB
Sayfa/sayfalar	p./pp.	s./ss.
Halk Kültürlerini Araştırma Geliştirme Genel Müdürlüğü. ve benzeri ve benzerleri		HAGEM vb.

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. GİRİŞ

Ölüm olayı hayatın geçiş dönemlerinden biri olmakla beraber insanın hayata bakışını, hayatı algılayışını en fazla etkileyen olaydır. Doğum, evlenme gibi diğer geçiş dönemleri hayatın son basamağı olan ölüm kadar insanları etkilememiştir. İnsanlar, çok eski devirlerden beri çevrelerinde gerçekleşen ölümlerle karşılaştıklarında bütün canlılar için kaçınılmaz bir son olarak gördükleri bu olayı algılama, açıklama veya ondan uzaklaşmaya çalışma gibi tepkiler ortaya koymuşlardır. Bu çabalar öncelerin insanları var oluşu, hayatı, tabiatı açıklama konusunda olduğu gibi ölümü açıklama konusunda da mitlere götürmüştür. Çünkü mitolojinin olayların sebeplerini açıklamak gibi bir işlevi vardır ve bu işlev doğrultusunda ölüm olayı ile ilgili soruların cevapları doğrudan mitoloji ile ilişkilidir. Çünkü;

“Mitoloji kozmosun ortaya çıkışını, düzenin sebebini, var oluş ideolojisini, insanı çevreleyen canlı ve cansız, görülen ve görülmeyen, olağanüstü ve sıradan maddi ve manevi her şeyin kavranılabilesidir veya buna bir çabadır.”¹

Ölüm kavramının mitoloji ile ilişkisi dışında din olgusu ile de bire bir ilişkisi vardır. Hatta ilk dinlerin ortaya çıkışı ile ilgili ortaya konulan birçok kurama göre dinsel duyguların büyük bir kısmı ölüm kavramına dayanmaktadır.² İnsanın hayatı anlamlandırma çabası içerisinde ölüm, bu çabaları boşa çıkaracak kadar zıt bir kavram olarak ortaya çıkmaktadır. İnsanların var olma çabası da, var oluşu açıklama biçimleri de tamamen ölümle ilgilidir. Bu sebeple insanların var olma, yok olmama çabası sonucu ölümden sonra bir hayatın olduğunu tasavvur etmeleri ortaya çıkan

¹ Fuzuli Bayat (2005). *Mitolojiye Giriş*. Karam Yayınları, Çorum, s. 5

² Bronislaw Malinovski. (2000). *Büyük, Bilim ve Din*. Özkal S. (çev.), Kabalıcı Yayınları, İstanbul, s. 42.

bütün dinlerin bu konuyla ilgili görüşleriyle örtüşmektedir. Malinovski, ölüm kavramı ile din arasındaki ilişkiyi şöyle belirtmektedir:

“İnsan, yaşamını ölümün gölgesinde sürdürür, yaşamı sevip onun nimetlerine sevinen kişinin tehdit edici sonda korkması gerekir. Yüzünü ölümden çok yaşamın vaatlerine çevirir. Ölüm ve ölümün yadsınışı –ölümsüzlük- bugün de olduğu gibi insanın düşleri içinde her zaman heyecan verici konu olmuştur; insanın yaşam karşısındaki duygusal tepkilerinin olağanüstü karmaşıklığının doğal olarak ölüme karşı tutumunda da karşılığı vardır. Yalnız, yaşamda uzun bir zamana yayılmış olan ve bir deneyimler ve olaylar silsilesi içinde kendini bulan şey, yaşamın sonunda tek bir buhrana sıkışır; bu da dinsel dışavurumun şiddetli ve karmaşık patlayışına neden olur.”³

Yaşam ve ölüm arasındaki tezat da insanın ölüme bakış açısının belirmesinde ve bu durum karşısında zihinsel bir karmaşa yaşamada etkili olmuştur. İnsanların ölüm karşısında çok farklı duygular hissetmesi ile onu algılamaya ve anlamlandırmaya çalışmaları sonucu ortaya çıkan davranışlar zamanla kalıplaşmış uygulamalara dönüşmüş ve ritüel özellikler kazanmıştır. Bu ritüeller, tamamen insanın ölümü algılayış biçiminin ve ölüme sebep olan olayları anlamlandırmaya çalışma çabasının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bunların sonraki nesillere aktarımı ise, ilkel dinlerden günümüze kadar geçen süreçte “gizli toplumlar, totem klanları, en yaşlılar...” tarafından sağlanmaktadır.⁴ Bu aktarım, kültürel sürekliliğin devamını sağlar niteliktedir. Çünkü oluşan bu davranış kalıpları ritüel nitelik kazandıktan sonra adeta toplumun hafızası durumundadır. Connerton, bu törenleri değerlendirirken şunları söylemektedir:

“Anma törenleri de tüm öteki törenlerde karşılaşılan iki özelliğe, biçimcilik ve uygulayımıcılık özelliklerine sahiptir ve bellek destekleyici araçlar olarak etkili biçimde işlev görebilmelerini, büyük ölçüde böyle özelliklere sahip olmalarına borçludur. Öte yandan anma törenleri, ister bir tarihsel, isterse mitolojik var oluşa sahip görülen türden olsunlar, açık biçimde prototip niteliği taşıyan kişilerle ve olaylarla ilgili olmaları olgusuna dayanarak tüm öteki törenlerden ayırt edilebilirler; ve bu olgu sayesinde anma törenleri türündekiler, ötekilerden öte ve yalnızca kendilerine özgü karakteristik bir özellik daha taşırlar. Bu özelliklerini törensel yeniden canlandırma olarak betimleyebiliriz ve bu, topluluk belleğinin biçimlenmesinde baş önem taşıyan bir niteliktir.”⁵

Ölüm olayı karşısında sergilenen davranış biçimleri bütün toplumlarda benzerlik gösterir. Ölen kişinin yakınlarının, bir araya toplanması ve onun için duydukları üzüntüyü belirten davranışlar sergilemeleri bütün toplumlarda görülür. Bu davranışların niteliği ise toplumların uygarlık seviyelerine göre değişmektedir. İkel toplumlarda bu davranışlar kendini yaralamaya ve saç yolmaya kadar varır.⁶ Daha

³ Malinovski, a.g.e., s. 43.

⁴ Malinovski, a.g.e., s. 66.

⁵ Paul Connerton. (1999). *Toplumlar Nasıl Anımsar*. Şenel A. (çev.), Ayrıntı Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, ss. 97.

⁶ Malinovski, a.g.e., s. 44.

sonraki aşamalarda ise üzüntünün devam ettiğini gösteren yas davranışları ile belirli bir süre bazı davranışlardan kaçınılmaktadır.

Malinovski, ölüm olayının meydana getirdiği bu bunalımlı dönemde, dinin bireylere ruhsal bütünlük sağladığını belirten olumlu bir işlevinden bahseder. Dinin bu durum karşısındaki tek olumlu işlevi bu da değildir. Cenaze törenlerinde sergilenen kalıplaşmış davranış biçimleri, ruhun varlığı ile birlikte onun iyi ve kötü etkilerine olan inançlar, “grubun sarsılmış dayanışmasının yeniden kurulması, moralinin yeniden kazanılması için en etkili araçları sağlar.”⁷ Bu sebeple cenaze törenleri ile dini inançlar arasında günümüzde de devam eden sarsılmaz bir ilişki mevcuttur.

Türklerde de ilkel çağlardan günümüze kadar geçen süreçte oluşan ruh inancı ve bu ruh inancından kaynaklanan bir dizi uygulamalar, Şamanist-animist dönem etkileri ile oluşmuş, İslam dininin ve değişen coğrafyada karşılaşılan farklı kültürlerin de etkisiyle belirli değişimlere uğrayarak günümüze kadar gelmiştir. Dolayısıyla günümüz cenaze törenlerinde sergilenen davranış ve uygulamaları anlamlandırmak için bunların ortaya çıkış sürecini ve icra sebebini de göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Bu uygulama ve davranış biçimlerinin günümüze kadar uzanan süreçte geçirdiği değişim ve dönüşümler aynı zamanda Türklerin tarihsel süreçte yaşadığı kültürel değişim ve dönüşümlerin ortaya konulma ve değerlendirilme çabalarında bizlere farklı bakış açıları kazandıracaktır. Bu bağlamda tarihi süreçte değişik Türkmen oymaklarının yaşadığı Gaziantep’te bu konudaki mevcut uygulama ve inanış biçimleri ile bunlarda meydana gelen değişimler bizlere bu konuda bir örnek teşkil etmektedir.

⁷ Malinovski, a.g.e., s. 49.

İKİNCİ BÖLÜM LİTERATÜR ÖZETLERİ

2.1. TÜRKLERDE ÖLÜM VE RUH KAVRAMLARI

Türklerin ölümle ilgili bütün uygulama ve inanmalarının temelinde ruhlarla ilgili inanışları yatmaktadır. Altaylıların, Yakutların binlerce yıl boyunca bağlı kaldıkları Şamanizm'in bütün prensipleri, her şeyin maddi ve ruhi olmak üzere iki temsil unsuru olduğunu kabul eden animizme dayanmaktadır.⁸ Eski Türklerin ölümü algılayış biçiminden ölümden korunma biçimine, cenaze törenlerinde ortaya çıkan uygulamalara ve ölümden sonraki hayat ile ilgili inanışlara kadar bu konuda oluşan bütün gelenekler ruhlarla ilgili inanışlardan kaynaklanmıştır. Oluşan bu gelenekler günümüz Türk dünyasında farklı düzeylerde değişimlere uğramış olsa da uygulamalarda dikkati çeken birçok paralellik Türk topluluklarındaki uygulamaların temel çıkış noktasının aynı olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla günümüz Türk topluluklarından herhangi birinin bu konudaki gelenekleri incelenirken, eski Türklerdeki ruhlarla ilgili inanışların hareket noktasını oluşturması gerekmektedir. Bu sebeple biz de öncelikle bu konu üzerinde durarak daha sonra ortaya koyacağımız birçok uygulama ve inanışın daha iyi değerlendirileceğini düşünüyoruz.

Türkler eski zamanlardan beri insanın iki unsurdan oluştuğuna inanırlar: Bunlardan birisi ceset, diğeri de değişik Türk topluluklarında “süne, yula, tın, nefes, sür, kut” gibi adlar alan, günümüz Türkçesinde “can” ve “ruh” kelimeleriyle ifade edilen kavramdır.⁹ Şamanist Altaylıların tasavvurlarına göre ruhlar üç dairede yaşar: yeraltında, yer üstünde ve gökte. Sonradan yaratılan ruhlar (neme) aru (temiz) ve

⁸ Bayat (2005), a.g.e., s. 62

⁹ A. V. Anohin. (1940). Altay Şamanlığına Ait Maddeler. İnan A. (çev.) *Makaleler ve İncelemeler*, c. I. (1987). Türk Tarih Kurumu Yayınları VII (51) Ankara, ss. 409-410.

Cemal Şener. (2003). *Şamanizm, Türklerin İslamiyet'ten Önceki Dönemi*. İstanbul, s. 62.

kara (habis) olmak üzere iki çeşittir. Bunlara verilen ortak isim “körmös” tür.¹⁰ Her ölünün canı ahiret dünyasında körmös olur. Körmös, Erlik’e tabi ruhlardır.¹¹

Türklerin ölümü algılama ve açıklama biçiminin temel unsurunu bu ruh inancı oluşturur. İnsanların ve onların hayvanlarının başına gelen her türlü kötülük ile bütün hastalıklar ve ölümler tamamıyla bu körmöslerden kaynaklanmaktadır. Bunlar insanın ruhunu ele geçirerek onun ölümüne veya hastalığına sebep olurlar.

“Ruhu eline geçiren ya da vücuda giren zararlı ve kötü bir ruh ölüme neden olmak üzereyken şamanlar ya da ilaçlar bunu engelleyebilirler. Fakat bunlar yaşamın dayanağı kut’un tükendiği ya da geri alındığı durumlarda çaresiz kalırlar.”¹²

Ölüm genel olarak sünenin cesetten ayrılması olayı olarak açıklanmıştır. Fakat bu ayrılma kendiliğinden olmaz daha önce ölen kimselerin ruhları buna sebep olur. Bu inanca göre ruhlar bedenden ayrıldıktan sonra yok olmazlar ve yeryüzünde dolaşırlar. Bunlar iyi ve kötü ruhlar olmak üzere iki çeşittir. Kötü ruhlar yaşayan insanlara veya onların hayvanlarına zarar verebilir. Bu sebeple onlardan korunmak gerekir. Biri hastalanırsa Altaylılar “şerir ruh yemektir”, biri ölürse “şerir ruh yemiştir” derler. Ölülerin canları da şerir ruhlardandır. Bunlar dünyadaki torunlarının obaları etrafında dolaşırlar ve onlara saldırırlar.¹³ İnsanın ölümüne iki şey sebep olur: Biri Erlik’in aç gözlülüğü, diğeri de Erlik’le Ülgen’in verdikleri ortak karardır. Ölüm anında süne vücuttan ayrılınca şeffaf buhar olur, buna “üzüt” denir. Süneyi diğerk dünyada Erlik’in elçisi, ölüm ruhu (aldaçı) karşılar. Aldaçılar ölen kişinin daha önceden ölen yakınlarından birinin ruhudur. Süne ile Aldaçı bir müddet çadır veya ev etrafında akrabalarının muhitinde dolaşırlar. Bu süre içinde onların verebileceği zararlardan korunmak için bazı tedbirler alınır.¹⁴

Bu korunma çabası ölümü ve ölen kişiyi adlandırma biçimini de etkilemiştir. Ölünün ruhu tehlikeli sayıldığı için adı söylenmez. Eğer söylenirse bu onun ruhunu geri getirmek olacaktır.¹⁵ Eski Türklerde ölüm için, Orhun Yazıtları’nda da kullanılan, “uçmak, uça barmak, kergek bolmak” gibi ifadeler ile günümüze kadar uzanan süreçte ölümü adlandırırken kullanılan “vefat etmek, göçmek” ifadeleri büyük ölçüde bu amaca yöneliktir. Ayrıca ölen kişinin adını anmak yerine

¹⁰ Anohin, a.g.e., ss. 494-495.

¹¹ Anohin, a.g.e., s. 423.

¹² Jean Paul Roux. (1999) *Altay Türklerinde Ölüm*. Kazancıgil A. (çev.) İstanbul, s. 62

¹³ Anohin, a.g.e., s. 409-410.

¹⁴ Anohin, a.g.e., ss. 422-423.

¹⁵ Roux, a.g.e., s. 105.

günümüzde kullanılan “rahmetli, merhum, mevta” gibi ifadelerin de temelinde bu kaçınma fikri yatmaktadır.

Altay şamanizminde ölen şamanın ruhu iyi ruh olarak kabul edilir. Bu ruh, şamanın ölümünden üç veya yedi gün sonra akrabalarını ziyaret eder. Bu ziyaretten sonra çağrılan şamanın yaptığı bir saç töreniyle bu ruh “aruu neme” olur. Ölen şamanın bir tasviri yapılarak evin en güzel yerine asılır. Bu şekilde oluşan körmösler her ailede mevcuttur ve evlenen çiftler körmöslerini de beraber getirirler. Altaylılarda kabilenin nüfusu çok fazla olmasa da başka kabileden evlenmek esastır. Kimse kendi kabilesinden biriyle evlenemez.¹⁶ Kırgızistan’da yaptığımız gözlemlere göre günümüzde de bu inançtan dolayı halen akrabalar arasında evlilikler görülmemektedir. Kardeş çocukları birbirini tam manasıyla bir kardeş olarak görmektedir. Bunların birbirine hitapları dahi bu geleneğe göre şekillenmektedir.

Eski Türklerde ölüm bir çeşit uyku olarak algılanır. Bu sebeple uyku anında da ölüm anında olduğu gibi ruhun bedenden ayrılabilmesi mümkündür. Bu şekilde insan vücudundan ayrılan ruh tabiatta rahatça dolaşabilmektedir.¹⁷ Bu inancı başka toplumların mitolojilerinde ve inanç sistemlerinde de görmek mümkündür:

“...Yunan mitolojisinde Uyku ve Ölüm, yani Hypnos ve Thanatos ikiz kardeşlerdir... Yahudilerde de ölüm uykuya benzetilmiş, bu düşünce Hristiyanlar tarafından da kabul edilmiş ve geliştirilmiştir. Mezar taşlarına huzur içinde uyu türünden dilekler yazmaları buna örnektir.”¹⁸

“...Ayrıca Mitolojide unutma ile ölüm arasında da bir ilişki vardır. Yunan mitolojisinde unutma ölümle eşdeğerdir. Yunan mitolojisinde Hermes, oğlu Ethalide’yi ölümsüz kılmak için ona hiç bozulmayacak bir bellek veriyor. Bu görüşe göre ölümler belleklerini yitirmiş olanlardır. Bu düşünceyi felsefi açıdan değerlendiren Platon’a göre de unutma, ölümün ilk aşamalarıdır. Aynı zamanda yaşamla, yeniden cisimleşmeyle bağlantılıdır. Çünkü ruh, dünya yaşamına gelirken de unutulur.”¹⁹

Şamanist Türklerde var olan ceset ve ruh inancı, Türklerin daha sonra kabul ettikleri İslami inançlarla temelde örtüşmektedir. Bu sebeple bu inançla birlikte bu inancın temelini oluşturduğu birçok uygulama da İslamiyet sonrası dönem yaşam biçiminde yerini almıştır. İlerleyen bölümlerde ayrıntılı olarak açıklanacağı gibi ölümle ilgili günümüz uygulama inançlarının kökleri İslamiyet öncesi dönemlere kadar uzanmaktadır. Ve birçok konuda olduğu gibi bu konuda da İslamiyet öncesi uygulamalar genelde İslami kimliğe büründürülerek günümüze kadar yaşatılmıştır.

¹⁶ Anohin, a.g.e., ss. 424-425.

¹⁷ Anohin, a.g.e., s. 421.

¹⁸ Mircae Eliade. (2001). *Mitlerin Özellikleri*. Rıfat S. (çev.), İstanbul, s.162.

¹⁹ Eliade, a.g.e., ss. 160-161.

2.2. GAZİANTEP’TE RUHLARLA İLGİLİ İNANIŞLAR

Türklerin ruhlarla ilgili inanışları ve ruhları tasavvur biçimini genel hatları itibarıyla Gaziantep’te de mevcuttur. İslam dininden kaynaklanan inanç ve uygulamaların yanında, İslamiyet öncesi dönemin temellendirdiği fakat İslam dininin de etkisiyle belirli değişimlere uğrayan inanç ve uygulamaları burada da görmek mümkündür.

Gaziantep’te de insanın beden ve ruh olmak üzere iki unsurdan oluştuğuna inanılır. Ruhun uyku sırasında bedenden ayrılarak dolaşması inancı eski Türklerde olduğu gibi aynı şekilde Gaziantep’te de mevcuttur.²⁰ “Uyku da yarı ölümdür. Ruh çıkar, gezer tekrar bedene girer.”²¹ Ruh insandan canlı iken de çıkar, gece ruh gider ve sabah geri gelir.”²² İnanışa göre ruhun bedeni terk etmesi sadece uyku sırasında da olmaz. “Çok ağır hastaların da öte dünyaya gidip geldiği görülmüştür. Bunu hastalar kendileri söylemiştir.”²³ Hatta bu konuyla ilgili halk arasında memorat denebilecek halk anlatıları da ortaya çıkmıştır.²⁴

Ruhun bulunduğu yer ile ilgili değişik inanışlar mevcuttur. Bir inanışa göre ruh, insanın bedeninin şeklini almış olarak vücudun her yerinde bulunur. Ölüm anında ayak parmaklarından başlayarak yavaş yavaş yukarı doğru çıkar ve vücudu ağızdan veya baştan terk eder.²⁵ Bir başka inanışa göre ise; “Ruh kalpte olur. Can derler.” Ruh nefesin bitmesiyle gider. Senden önce ruhun varır mezara derler. Canı sıçrama olayında ruh gider, geri gelip tekrar vücuda girer. Böylece kişi tekrar uyanır ve ölmez.”²⁶ Ceset mezara konulana kadar ruh da olanları izlemekte fakat ne olduğunu fark edememektedir. Mezara konulduktan sonra tekrar cesede girer ve definden sonra gidenlerle birlikte o da gitmek ister. Başını kaldırdığı zaman üzerine konulan ve “sapıtma taşı” adı verilen düz taş a kafası çarpınca öldüğünü anlar.²⁷

Ruhun şekli ile ilgili Gaziantep’te birbirine yakın bazı tasavvurlar vardır. Bu tasavvurların en önemli ortak özelliği hepsinde de ruhun uçucu bazı hayvanlara benzetilmesidir. Daha önce de belirttiğimiz gibi ruhun bu şekilde tasavvuru eski Türklerden beri vardır ve diğer medeniyetlerde de bunu görmek mümkündür.

²⁰ Zöhre Kaya, 1912, Okuryazar değil, Ev hanımı, Oğuzeli Kılavuz Köyü

²¹ Hidayet Karaaslan, 1941, Okuryazar değil, Ev hanımı, Karkamış

²² Bedriye Kaya, 1957, Okuryazar, Ev hanımı, Araban Sarıkaya Köyü

²³ Leyla Yılmaz, 1962, Okuryazar değil, Ev hanımı, Dokuzyol Köyü

²⁴ Zöhre Kaya, 1912, Okuryazar değil, Ev hanımı, Oğuzeli Kılavuz Köyü

²⁵ Bedriye Kaya, 1957, Okuryazar, Ev hanımı, Araban Sarıkaya Köyü

²⁶ Fatma Çınar, 1950, Okuryazar, Ev hanımı, Nizip

²⁷ Ali Titiz, 1941, Okuryazar, Esnaf, Şahinbey

Gaziantep’te ruh, daha çok bulut²⁸, hava²⁹, sinek³⁰ ve kuş³¹ olarak düşünölmektedir.

Ruhun sinek olarak algılanmasına Manas Destanı’nda da rastlamak çok ilginçtir.

Manas Destanı’nda:

“Diyorlar ki: Manas’ın sineğe benzer canı çıktı
Gerçek evine gitti.
Diyorlar ki ak saray yapıp (içine) kodular
Gök saray yapıp içine kodular”³²

biçiminde ifade edilen ruhun sineğe benzetilişi aynı şekliyle Gaziantep’te de karşımıza çıkmaktadır. Bu benzetme sadece Gaziantep’le de sınırlı olmayıp Anadolu’nun birçok yerinde mevcuttur.³³

Ruhun kuş olarak tasavvur edilmesi de İslamiyet öncesi dönemlerde ilk olarak Orhun Abideleri’nde karşımıza çıkan bir hadisedir. Eski Türklerde ruh, kuş şeklinde tasavvur edilir ve uçan bu ruh, daha sonra yüksekte bulunan başka bir dünyaya göç eder. Orhun Yazıtları’ndaki “gökte sanki canlılar arasındaymış gibi olacaksınız” ifadesinden de bu sonuç çıkmaktadır.³⁴ Bu inancı Türk folklorunda özellikle de halk anlatılarında çokça görmek mümkündür.³⁵ Ruhun kuş biçiminde algılanmasının bir sonucu olarak ortaya çıkan bir diğer inanç ise “don değiştirmedir.”³⁶ Bu iki inancı da Gaziantep’te görmek mümkündür. Ruhun kuş veya sinek gibi uçucu hayvanlar olarak tasavvur edilmesi sonucu ölüm olayı ile ilgili anlatıldığı tespit edilen bazı halk anlatılarının da bu inanç çerçevesinde şekillendiği görölmektedir. Bu anlatılarda hem ruhun algılanışı ile ilgili bilgiler hem de don değiştirme ile ilgili motifler mevcuttur.³⁷

Ruh ölümün üçüncü, yedinci ve kırkinci günlerinde evini ziyarete gelmektedir.³⁸ Ayrıca kırkıncı sonraki Cuma günlerinde ve bayram günlerinde de

²⁸ Nilüfer Peltek, 1978, Okuryazar, Ev hanımı, Tabakane

²⁹ Ümit Deniz, 1972, Okuryazar, Ev hanımı, Sam Mezrası

³⁰ Zöhre Kaya, 1912, Okuryazar değil, Ev hanımı, Oğuzeli Kılavuz Köyü

“Mezar ziyaretinde ruh sinek şeklinde gelir ve üzerimize, yüzümüze konar, o ölenin ruhudur. Bazısı ise seni geriden görmüş.” (Bedriye Kaya, 1957, Okuryazar, Ev hanımı, Araban Sarıkaya Köyü)

³¹ Leyla Yılmaz, 1962, Okuryazar değil, Ev hanımı, Dokuzyol Köyü

³² Şener, a.g.e., s. 65.

³³ Sedat Veyis örnek (1979). *Anadolu Folklorunda Ölüm*. Ankara Üniversitesi, DTCTF. Yayınları, Ankara, ss. 61-64

³⁴ Roux, a.g.e., s. 160.

³⁵ Salahaddin Bekki. (2004). Türk Halk Anlatılarında Ölüm Ruhu Motifi. *Milli Folklor Dergisi*, sayı: 62, ss. 53-66.

³⁶ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Bekki, a.g.m., ss. 53-66

³⁷ Bkz. Ek A.2, Ek A.3, Ek A.4.

³⁸ “Ölen kişi yedi gün boyunca bir serçe biçiminde gelirmiş, benim için kim üzölüyor diye.” (Nilüfer Peltek, 1978, Okuryazar, Ev hanımı, Tabakane)

ruh, yakınlarını ziyaret eder.³⁹ Bu şekilde belirli tören günlerinin oluşumuna kaynaklık eden bir inancı İslami inanç sisteminde göremeyişimiz de bunun İslamiyet öncesi dönemden kalma bir inanç biçimi olduğunu göstermektedir.

“Daha çok gezgin kitapçıların sattığı en’an, dua ve bazı ilmihal kitaplarında üçüncü, kırkinci, elli ikinci gecelerden, bu gecelerde yapılacak dualardan bahsedilmektedir. Ayrıca halk muayyen günlerde bazı kabirlerin etrafında toplanmayı orada yiyip içmeyi, mesire ve dua yapmayı adet haline getirmişlerdir. Kuran-ı Kerim’de ve hadislerde böyle gün ve gecelerden, bu gecelerde yapılacak dualardan bahsedilmemiştir. Şu halde bunlar sonradan uydurulmuş bid’atlarıdır. Yapılması fayda yerine zarar getirir, bid’atların yayılıp yaşamasını sağlar.”⁴⁰

Bu inanıştan yola çıkarak ruhu huzura erdirmeye ve memnun etmeye yönelik olarak ortaya çıkan “aş verme” geleneğinin de Türklerde İslamiyet öncesi dönemden kalma bir cenaze ritüeli olduğu bilinmektedir.⁴¹ Bu şekilde ruhun daha sonraları yakınlarını veya evini ziyaret etmesi inancı daha birçok uygulamanın ve kaçınmanın çıkış noktasını oluşturmaktadır. Aş töreninde olduğu gibi yas törenlerinde, mezar ziyaretlerinde ve mevlit törenlerinde de bu inançtan kaynaklanan takvime göre törenlerin zamanı belirlenir. Özellikle ölen kişilerin ruhlarının, eğer ölen çocuksa yedi gün; ölen büyükse kırk gün evin etrafında dolaştığı inancı İslamiyet öncesi dönemde de var olan bir inançtır. Bu inancın günümüzde devam eden bir biçimi olarak Gaziantep’te de ölen kişinin ruhu evini ve yakınlarını ziyaret eder. İnanışa göre; “ruh evine ölüm anında da gelir ve ağlayanı, yıkayanı ve sıcak suyu hissedermiş. Ölenin ruhu memnun edilince yerine gider.”⁴² Bu ziyaret, daha önce de belirtildiği gibi ölümün üçüncü, yedinci ve kırkinci günü ve ayrıca Cuma geceleri gerçekleşir. İnanışa göre; bu belirli günlerde ve özellikle de bu günlerin gecelerinde gelen ruh, evin damına konarak, kendisinin anılıp anılmadığına ve kendisi için hayır yapılıp yapılmadığına bakar.⁴³ Diğer bir kaynak kişiye göre “ruh, evine serçe şeklinde gelir evin damına

“Kişi öldüğü zaman bir güvercin gelir. Güvercin rahmani hayvandır. Cuması da gelir, beni anıyorlar mı diye merak edermiş. Hayır, yapılmıyorsa küser gidermiş.” (Zöhre Kaya, 1912, Okuryazar değil, Ev hanımı, Oğuzeli Kılavuz Köyü)

³⁹ “Bu mübarek günlerde Kuran okunursa, ruh gelir ve onu alıp gider.” (Ebru Yıldırım, 1983, Okuryazar, Ev hanımı, İbrahimli Köyü)

“Ölümün ardından yedi gün boyunca ölenin ruhu serçe biçiminde gelerek benim için kim üzülüyor diye bakarmış.” (Nilüfer Peltek, 1978, Okuryazar, Ev hanımı, Tabakane)

⁴⁰ Hayreddin Karaman. (1996) Ölüm, Ölü, Defin ve Merasimler. *İslam Dünyasında Mezarlıklar ve Defin Gelenekleri*. TTK. (Ed.) Türk Tarih Kurumu Yayınları, c.I, Ankara, s. 15

⁴¹ Bu konuya “Defin Sonrası” adlı bölümde geniş yer verilecektir.

⁴² Bedriye Kaya, 1957, Okuryazar, Ev hanımı, Araban Sarıkaya Köyü

⁴³ Ruh Cuma geceleri gelir, evin damına konar ve hayır yapılmasını, yemek dağıtılmasını beklermiş. (Nermin Kabak, 1973, Okuryazar, Ev hanımı, Durnalık Köyü)

konar, bana sadaka veriyorlar mı diye düşünür ev halkı vermiyorsa Cuma sela vakti ‘siz benden kötü olun’ der ve gider.”⁴⁴

Bu şekilde bir inanış biçiminde de yine karşılaştığımız hadise ruh ile ilgili “konma” ifadesinin kullanılması ve ruhun yine uçan bir varlık olan kuşa benzetilmesidir. Ruhun bu şekilde uçucu ve konucu bir varlık olarak tasavvur edilmesi daha önce de değindiğimiz gibi İslamiyet öncesi ruh inancıyla örtüşmektedir. Ayrıca ruhun “memnun edilmesi” inancı da eski Türklerde var olan ölenin ruhunun verebileceği zararlardan korunma amaçlı uygulamalarıyla aynı kaynaklara dayanır. Burada eski Türklerde var olan ruhun zarar verme biçimi, şekil değiştirmiş ve ruhun “siz benden kötü olun” diyerek beddua edeceği inancına dönüşmüştür. Ayrıca 5.4. bölümde ayrıntılı olarak ele alacağımız “ruhu memnun etme” biçiminde de değişmeler olmuştur.

Gaziantep’te ruhlarla ilgili inanış biçimlerini ortaya koyabilecek bir başka uygulama da mezarın başında⁴⁵ veya ölüm olayının gerçekleştiği evde ışık ya da mum yakmaktır.⁴⁶ İnanışa göre ölen kişi karanlıkta kalmasın diye ölü evinde üç gün ışıklar yakılmalıdır. Yakın geçmişimizde de uygulanan bu geleneğe göre “ölünün mezarı başında ateş yakılır. Öbür dünyada ölüye ışık sağlama inancı vardır.”⁴⁷ Türklerde eski inanç sistemlerinden kaynaklanan ateş kültürüyle ilgili olan bu uygulamanın da yine mitoloji ile açıklanması mümkün olabilir.

“Türk halklarında var olan inanışa göre ateş, soyu, kabile ve aileyi korur. İnsanları kötü ruhlardan korur, kötü fikirlerden temizler. Ateş -ana onlarla birlikte yurttan oturup onları korumaya başladığı için ateşi evden dışarı çıkarmazlardı. Ateş, iyi, geçimli bir aile kurmaya yardım ettiğinden Ateş-ana’dan hayır dua etmesini isterlerdi.”⁴⁸

Bu uygulama da günümüzde yavaş yavaş ortadan kalkmaktadır. Halk arasında bunun bir Hıristiyan âdeti olduğu düşünölmeye başlamıştır. Bu sebeple böyle bir uygulama bazı kimseler tarafından hoş karşılanmamaktadır.⁴⁹

⁴⁴ Bedriye Kaya, 1957, Okuryazar, Ev hanımı, Araban Sarıkaya Köyü

⁴⁵ Zeynep Kaplan, 1966, Okuryazar, Ev hanımı, Gaziantep-merkez

⁴⁶ Münevver Diyarbakırlıoğlu, 1925, Okuryazar değil, Ev hanımı, Gaziantep (Merkez); Mahmut Gürsöz, 1933, Okuryazar, Esnaf, Nizip; Fatma Çınar, 1950, Okuryazar, Ev hanımı, Nizip;

Nilüfer Peltek, 1978, Okuryazar, Ev hanımı, Tabakane

⁴⁷ Ali Rıza Yalman (Yalın). (1977). *Cenupta Türkmén Oymakları*. Kültür Bakanlığı Yayınları, c.II. Ankara, s. 401.

⁴⁸ Bayat (2005), a.g.e., s. 75.

⁴⁹ Nilüfer Peltek, 1978, Okuryazar, Ev hanımı, Tabakane

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

RİT VE RİTÜELLER BAĞLAMINDA ÖLÜM

3.1. ÖLÜM ÖNCESİ

3.1.1. Ölüm Konusundaki Önbelirtiler

3.1.1.1. Tabiattaki Varlıklarla İlgili Önbelirtiler

Ölüm, hayatın sona ermesi anlamına geldiği için daima olağan üstü bir olay olarak algılanmıştır. Çünkü bu olay süre gelen ve hala devam eden hayatın normal seyirinin dışına çıkılması anlamı taşır. Kırsal yaşam tarzında insan tabiatın bir parçasıdır. Dolayısıyla insan yaşamının sona ermesi gibi olağan üstü bir durum insanın bir parçası olduğu tabiatta da olağanüstü bazı durumların oluşmasına sebep olacaktır. Bu bakış açısıyla değerlendirildiğinde ise tabiattaki sıra dışı birçok olay özellikle tabiatla iç içe yaşayan kırsal kesim insanını, bu olayları yine olağanüstü olarak değerlendirdiği ölüme bir işaret olarak görmesine zemin hazırlamıştır. Hayatın normal seyirine aykırı küçük olaylar bile ölümün habercisi olarak görülmüştür. Bu haberciler daha çok hayvanlardır. Totemizmde doğadaki insan dışı canlılara bir kutsallık atfedilerek bu bağlamda hayvanlar da kutsal olan veya olmayan olarak ikiye ayrılır.⁵⁰ Her ne kadar Türklerde Totemizmin mevcut olmadığı bilinse de⁵¹ bir benzerlik olarak bazı tabiat unsurlarının bu şekilde değerlendirilmesi söz konusudur. Gaziantep'te de buna örnek sayılabilecek bir inanış olarak hayvanlar ikiye ayrılır. “Rahmanlı, rahmansız hayvanlar vardır: öküz, koyun, güvercin gibi hayvanlar rahmanlı hayvanlardır. Rahmansız hayvanlar uğursuz sayılır.”⁵² Bu şekilde “uğurlu – uğursuz, kutsal olan – kutsal olmayan, rahmanlı – rahmansız” biçiminde

⁵⁰ Bircan Durdu, ve Aydın Durdu (1998). Geçmişten Günümüze Ölüm Adetleri. *Türk Halk Araştırmaları*. Kültür Bakanlığı HAGEM. Yayınları, Ankara, <http://www.folklor.org.tr/icerik> (02.03.2005)

⁵¹ Bayat (2005), a.g.e., s. 61.

⁵² Zöhre Kaya, 1912, Okuryazar değil, Ev hanımı, Oğuzeli Kılavuz Köyü

nitelendirilen hayvanlar ve bu hayvanların kimi davranışları da genel çerçevede ölüm işareti olarak yorumlanmıştır.

“Halk inanmalarında ölümü önceden haber verdiği sanılan belirtiler arasında hayvanlarla ilgili olanlar büyük bir yer kapsamaktadır. Hayvanların insanlarda bulunmayan kimi yetenekleri, sezisleri, biçimsel özellikleri, uğurlu ya da uğursuz sayılmaları bu türden inanmaların oluşmasında ve evrensel bir çizgiye erişmesinde büyük rol oynamaktadırlar. Evcil ve yabani hayvanların ötüşmeleri, ulumaları, kişnemeleri, böğürmeleri, belli hareketleri, uçuş yönleri, alışılmışın dışındaki davranışları, yaklaşan bir ölümün önbelirtisi ve işareti olarak yorumlanmıştır.”⁵³

Gaziantep’te de genel olarak hayvanların huzursuz davranışları ölüme yorulur.⁵⁴ Çünkü hayvanların huzursuz davranışı sıra dışı bir durumdur ve hayvanlar bu davranışlarıyla olağanüstü bir olay olan ölümü haber vermektedir. Hayvanların acı acı bağırması, atın kişnemesi o evden ölü çıkacağına işaret eder.⁵⁵ “İnsan öleceği zaman koyunlar meler, horozlar öter. Azrail’i insanlar görmez ama hayvanlar görür.”⁵⁶ ifadesi ise İslamiyet öncesi dönemde mevcut olan ruhların insanlara zarar vermesi inancıyla ilgilidir. Ancak bu inanç İslami kimliğe bürünmüş ve ruh kavramı, yerini Azrail inancına bırakmıştır. Altay Şamanist inançlarına göre insan “süne”si vücuttan ayrılıp dağlarda bozkırlarda dolaşabilir. Süneyi sadece Şamanlar, sezgisi kuvvetli bazı insanlar ve köpekler görebilir.⁵⁷ Burada köpekle sınırlandırılan süneyi veya insana zarar verebilecek olan ruhu görme yetisi zamanla birçok hayvanla ilgili bir genelleme ortaya çıkarmıştır. Ölüm habercisi olarak görülen hayvanlarla ilgili önbelirtiler daha çok köpekler üzerinde yoğunlaşmıştır.

Gaziantep’te köpeğin uluması genel olarak uğursuzluk veya ölüm işareti olarak görülür.⁵⁸ Eğer köpek “acı acı ulursa hayra alamet saymazlar.”⁵⁹ Ayrıca köpeğin sırt üstü yatarak çırpınması da uğursuzluk olarak yorumlanır.⁶⁰ Köpekler insanın öleceğini anladıkları zaman sürekli ulur.⁶¹ Aynı inancı diğer bazı Türk topluluklarında⁶² ve Anadolu’nun birçok yerinde⁶³ görmek mümkündür.

⁵³ Sedat Veyis örnek (1995). *Türk Halk Bilimi*. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s. 209

⁵⁴ Ayşe Sümer, 1939, Okuryazar değil, Ev hanımı, Gaziantep (Merkez)

⁵⁵ Yaşar Kalafat, (1996). *İslamiyet ve Türk Halk İnançları*. Ankara, s. 23

⁵⁶ Zöhre Kaya, 1912, Okuryazar değil, Ev hanımı, Oğuzeli Kılavuz Köyü

⁵⁷ Anohin, a.g.e., s. 421.

⁵⁸ Nermin Alaparmak, 1970, Okuryazar, Ev hanımı, Gaziantep (Merkez); Fatma Yeter, 1953, Okuryazar, Ev hanımı, Gaziantep (Merkez); Ebru Yıldırım, 1983, Okuryazar, Ev hanımı, İbrahimli Köyü; Ümit Deniz, 1972, Okuryazar, Ev hanımı, Sam Mezrası

⁵⁹ Nermin Alaparmak, 1970, Okuryazar, Ev hanımı, Gaziantep (Merkez)

⁶⁰ Sakine Deniz, 1930, Okuryazar değil, Ev hanımı, Gaziantep (Merkez)

⁶¹ Fatma Yeter, 1953, Okuryazar, Ev hanımı, Gaziantep (Merkez)

⁶² Yaşar Kalafat (1999) *Kırım, Kuzey Kafkasya Sosyal Antropoloji Araştırmaları*. Ankara, s. 124

⁶³ Örnek (1979), a.g.e., ss. 16-17.

Yukarıda belirtildiği gibi bu ruhların yerini İslamiyet sonrasında İslami inançlara göre ölüm getirdiğine inanılan Azrail meleği almıştır. Böylece köpeğin uluması Azrail'in gelmesini ve dolayısıyla ölümü haber verme anlamı taşımaktadır. Köpeğin çok eski devirlerden beri insana yakın bir hayvan olması iptidai dönemlerde insanın varlığı algılama çabasının bir sonucu olan mitlerde de bu hayvanın yer almasına sebep olmuştur. Altay Şamanist inançlarına göre tanrı Ülgen, insan canlarını yaratarak bunları bir saraya koydu. İnsanların canını aldığına inanılan Elik'in suikastlarından korkarak bu sarayın kapısına köpeği bekçi tayin etti.⁶⁴ Zamanla, Erlik veya onun yardımcısı olan ruhlar insanın canını almak için geldiğinde cana bekçi kılınan köpeğin farklı tepkiler ortaya koyarak “acı acı uluyarak” bunu haber verdiği inancı oluşmuştur.

Gaziantep'te Kurt uluması da köpek uluması gibi uğursuzluk olarak değerlendirilir ve ölüme yorulur.⁶⁵ Bu ulumalar ile ilgili uğursuzluktan korunmak için ayakkabı ters çevrilir.⁶⁶ Böylece var olan uğursuzluk da tersine dönecek ve olumlu etki yapacaktır. Ayrıca bir çocuğun çok ağlaması da uluma sayılır ve bütün ulumalar gibi bunun da ölüm getireceğine inanılır. Uluması kendi başına gelsin, çevresine felaket getirmek yerine kendi ölsün diye gömleği loğa geçirilir.⁶⁷ Aynı inancı Kars'ta da görmek mümkündür. Kars'ta çok ağlayan çocuğun, babasına ölüm getireceğine inanılır. Bu sebeple ağlayan çocuklara “yaşın başını yesin” demek bu kötülükten bir çeşit kaçınma uygulaması olarak karşımıza çıkar.⁶⁸

Yine Gaziantep'te evcil hayvanlardan biri olan horozun zamansız ötmesi ile tavuğun horoz gibi ötmesi de o çevrede ölüm olacağına veya uğursuzluğa işaret olarak görülür.⁶⁹ Bir işaret olarak görülen bu olayların da ortak özelliği sıra dışı olmalarıdır. Tavuğun horoz gibi ötmesi, normal bir davranış olarak görülmez. Aynı şekilde alışlagelen horozun günün belirli vakitlerinde ötmesi de onun tabiatı gereğidir. Bu iki olay da tabii olmayıp sıra dışı özellik taşımaktadır. Bu yönüyle de olağanüstü fakat kötü, olumsuz bazı olayların işaretidirler. Bu şekilde

⁶⁴ Anohin, a.g.e., s. 420.

⁶⁵ Nilüfer Peltek, 1978, Okuryazar, Ev hanımı, Tabakane

⁶⁶ Yalman (Yalgın), a.g.e. c. II., s. 492

⁶⁷ Bir hastalıktan kurtulamayacağı anlaşılan çocuğun da, bir an önce ölüp kurtulması için, gömleği loğa geçirilir. Bu uygulamanın genel olarak kişinin ölümünü kolaylaştıracağına veya kişiye ölüm getireceğine inanılmaktadır. Bkz. Cemil Cahit Güzelbey. (1982). Gaziantep'te Eski Töre ve İnançlar. *Türk Folklor Araştırmaları*. Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, ss. 19-36

⁶⁸ Yaşar Kalafat. (1995). *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*. Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Ankara, s. 125

⁶⁹ Fatma Çınar, 1950, Okuryazar, Ev hanımı, Nizip; Ebru Yıldırım, 1983, Okuryazar, Ev hanımı, İbrahimli Köyü; Bedriye Kaya, 1957, Okuryazar, Ev hanımı, Araban Sarıkaya Köyü

değerlendirildiği için de halk arasında bir atasözü olarak dolaşan “vakitsiz öten horozun başını keserler.” ifadesi bu uğursuzluğun ortadan kaldırılması için gerekli bir kaçınma olarak uygulanmaktadır. Genel bir kaçınma uygulaması olarak da tavuk ve horoz, hasta olan kişinin yanına yaklaştırılmaz.⁷⁰

Arkeolojik kazılarda ortaya çıkan bazı eşyalar üzerindeki figürlerden anlaşıldığına göre eski Türklerde horoz ve tavuk kötü ruhları kovan, koruyucu hayvanlar olarak algılanmaktadır. Özellikle horozun günün ağarışını haber vermesi bu işlevinden kaynaklanmaktaydı.⁷¹ Günün ağarmasını ve karanlığın ortadan kalkmasını haber veren horozun ötmesi, karanlığın sahibi olan Erlik ve onun yardımcısı olan kötü ruhları kovma veya onlardan haber verme anlamı taşımaktadır.

Yabani hayvanlardan da özellikle baykuş ve karga ile ilgili olumsuz inanışlar vardır. Baykuşun genellikle fiziksel görünüşü, insanlardan uzak yaşaması ve geceleri daha çok ortaya çıkması, ayrıca yuvasını genellikle yıkıntılara ve terk edilmiş yerlere yapması, bu hayvanlarla ilgili gizemli bir hava oluşturmuştur. Genellikle yerleşim birimlerinde bir eve konması bile o eve uğursuzluk getireceğine veya o evden bir ölü çıkacağına işarettir.⁷² Gaziantep’te de baykuşun ötmesi veya bir evin çevresine konması ölüm işareti olarak görülür.⁷³

Karga da ölüm habercisi olarak görülen yabani hayvanlardan sayılmaktadır. Karganın ötmesi genel olarak ölüm işareti olarak yorumlanır.⁷⁴ Birçok inanmada olduğu gibi bu inanma da sadece Gaziantep’le sınırlı değildir. Anadolu’nun birçok yerinde bu inanışa rastlamak mümkündür.⁷⁵ Bu sebeple bu şekilde genel kabul gören diğer inanışlarda olduğu gibi bunun da kökeninin ortak tarihi geçmişten ve bunun sonucu olarak da ortak mitolojik simgelerden kaynaklandığını söylemek gerekir. Dolayısıyla bu hayvanla ilgili inanmaların köklerini de yine mitolojik dönemlerde bulmak mümkündür: Rivayete göre tanrılardan Ülgen, insan vücudunu yarattıktan sonra yine tanrılardan Kудay’a can istemek için kuzgunu gönderdi. Kудay, Ülgen’in istediği canı verdi. Kuzgun insan canını gagaları arasına sıkıştırarak geri döndü.

⁷⁰ Fatma Yeter, 1953, Okuryazar, Ev hanımı, Gaziantep (Merkez)

⁷¹ Yaşar Çoruhlu (1999) *Türk Mitolojisinin ABC’si*. İstanbul, s. 168

⁷² Örnek (1979), a.g.e., ss. 18-19.

⁷³ Nermin Alaparmak, 1970, Okuryazar, Ev hanımı, Gaziantep (Merkez); Ebru Yıldırım, 1983, Okuryazar, Ev hanımı, İbrahimli Köyü; Hayriye İzgil, 1943, Okuryazar değil, Ev hanımı, Gaziantep (Merkez); Nazlı Savcı, 1918, Okuryazar değil, Ev hanımı, Şahinbey

⁷⁴ Nermin Alaparmak, 1970, Okuryazar, Ev hanımı, Gaziantep (Merkez); Ebru Yıldırım, 1983, Okuryazar, Ev hanımı, İbrahimli Köyü; Elif Polat, 1947, Okuryazar değil, Ev hanımı, Gaziantep (Merkez)

⁷⁵ Örnek. (1979), a.g.e., s. 20.

Dönerken bağırınca gagasındaki can çam ormanına düşerek dağıldı. Bu ağaçların kışın da yeşil kalmasının sebebi budur.⁷⁶ Bu efsanede karga, ötmesi sırasında gagasında taşıdığı insan canını düşürmüştür. Onun ötmesi ile “can” arasında, yani ölüm arasında, birebir ilişki vardır. Bu şekilde bir inanışın zamanla değişime uğrayarak karganın ötmesi ile kişinin ölümü arasında bir bağ kurulmasını sağladığı düşünülebilir.

Türklerin Şamanist inanç sistemi içinde karganın önemli bir yeri vardır. Bunu anlamak için Şamanlarla ilgili anlatıları incelemek yeterli olacaktır. Bu anlatıların birçok yerinde kargaya rastlamak mümkündür. Mesela şaman adayı, şaman olmadan önce üç karga görür ve sonra birden kendinden geçip bayılır.⁷⁷ Burada şaman olacak kişinin ritüel boyutta yaşayacağı ölümün işaretçisi olarak yine karga ile karşılaşırız.⁷⁸ Şaman olana kadar adayın ruhu; kötülük getiren, hastalık oluşturan ruhlar tarafından terbiye edilmek için götürülür. Bu durumdaki aday hastalanır, iyileşince de şaman olur. Şamanın ruhu kuşa, insana ya da hayvana çevrilir. Bu sırada şaman adayın ruhunu terbiye eden kargadır. Karga, şamanın ruhunu doğuran hayvandır.⁷⁹

Tabiat varlıklarından hayvanlar dışında özellikle gök cisimleri ile ilgili önbelirtiler de mevcuttur. Gök cisimleri de eskiden beri bilinmezliğin verdiği gizemden dolayı insanoğlunun ilgisini çekmiştir. Burada meydana gelen sıra dışı olaylar da ölüm işareti olarak yorumlanmıştır. Örnek'e göre gökyüzündeki birtakım olayların halk arasında bu şekilde farklı manalar yüklenerek ölüm işareti olarak yorumlanmasının temelinde gökyüzüyle yeryüzü arasında kurulan analogik düşünce vardır. İnsanların gökyüzündeki yıldızlarla eşleştirilmesi sonucu bunlarda meydana gelen “kayma”, “göçme” ve sönme insanlar için de bir ölüm işareti olarak yorumlanmaktadır.⁸⁰ Eski Türklerde var olan inanca göre gökyüzü ve yeryüzü katmanlardan oluşur. Bu ikisinin arasında da insanoğlu yaşamaktadır. Gökyüzünde tanrılar ve ölen kahramanların ruhları yaşar.⁸¹ Burada meydana gelecek sıra dışı bir gözlem dahi tanrıların mekânında oluştuğu için bir işaret olarak görülmüştür.

⁷⁶ Anohin, a.g.e., s. 420.

⁷⁷ Fuzuli Bayat. (2004). *Türk Şaman Metinleri*. Piramit Yayınları, Ankara, s. 105.

⁷⁸ Ritüel ölüm ile ilgili geniş bilgi için bkz. Bayat. (2004), a.g.e., s. 32

⁷⁹ Bayat. (2004), a.g.e., s. 115.

⁸⁰ Örnek (1995), a.g.e., s. 209

⁸¹ W. Radloff. (1994). *Sibirya'dan*. Temir, A. (çev.), MEB. Yayınları, İstanbul, c. II., s.179

Gökyüzünde bir yıldızın kayması birçok yerde olduğu gibi⁸² Gaziantep'te de ölüm habercisidir.⁸³ Her insanın bir yıldızı olduğuna inanılır. Parlak yıldızın zengin bir kişiye, mat yıldızın fakir insana ait olduğuna inanılır. Eğer yıldız kayarsa ölüm var demektir. Bu, eskiden bu yana bir inanç haline gelmiştir.⁸⁴ Bu şekilde bir inanın dahi toplumun sosyal ve ekonomik yapısına göre şekillenmesi ilgi çekici bir durumdur.

3.1.1.2. Çeşitli Eşyalarla İlgili Önbelirtiler

Gaziantep'te bazı eşyaların durumu da ölüme işaret olarak görülür. Ölümle ilgili farklı anlamlar yüklenen eşyaların başında ayna ve cam gelmektedir. Özellikle ayna ile ilgili inanışlar dikkat çekicidir. Ayna sadece bir eşya olarak görülmez. Bir eve yeni taşınan kişinin, o eve öncelikle bir ayna ve bir Kuran-ı Kerim götürmesi o eve uğur ve bereket getirir.⁸⁵ Bu şekilde uğur getirdiğine inanılan bir eşyanın kırılması veya çatlaması da genellikle uğursuzluk olarak değerlendirilir. “Aynanın kırılması, çerçeve kırılması ölüme yorulur.”⁸⁶ “Bir aynanın kırılması altı ay uğursuzluk getirir.”⁸⁷ Bu uğursuzluktan kaçınmak için de “evde kırık ayna bulundurulmaz.”⁸⁸

Bu inanış ve uygulamaların temelinde ruhlarla ilgili inanışlar yatmaktadır. Animizme göre kişinin vücudunun bir parçası da onun ruhundan bir parça taşır. Kişinin gölgesi, sudaki aksi, tasviri de onun ruhunun bir parçasıdır. Çünkü tasvir ile gerçek aynıdır.⁸⁹ Bu şekilde değerlendirildiğinde iptidai dönemlerde kişinin aynadaki aksinin de onun ruhundan bir parça taşıdığı inancı oluşmuştur. Bunun kırılması ile de kişinin ruhunun bir parçasının zarar görmesi söz konusudur. Dolayısıyla aynanın kırılmasının kişiye zarar vereceği hatta bu durumun onun ölümüne bir işaret olduğu düşünülmüştür.

⁸² Bu inanışa Anadolu'nun birçok yerinde rastlamak mümkündür. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Yaşar Kalafat, (1996), a.g.e., s. 24; Örnek, (1979), a.g.e., ss. 24- 25,

⁸³ Remziye Kabak, 1953, Okuryazar değil, Ev hanımı, Erikli (Ceyde) Köyü; Elif Büyükdemir, 1932, Okuryazar değil, Ev hanımı, Gaziantep (Merkez); Elif Titiz, 1944, Okuryazar değil, Ev hanımı, Şahinbey; Sakine Deniz, 1930, Okuryazar değil, Ev hanımı, Gaziantep (Merkez)

⁸⁴ Hidayet Karaaslan, 1941, Okuryazar değil, Ev hanımı, Karkamış; Elif Titiz, 1944, Okuryazar değil, Ev hanımı, Şahinbey

⁸⁵ Elif Büyükdemir, 1932, Okuryazar değil, Ev hanımı, Gaziantep (Merkez)

⁸⁶ Ebru Yıldırım, 1983, Okuryazar, Ev hanımı, İbrahimli Köyü; Emine Gürsöz, 1942, Okuryazar değil, Ev hanımı, Gaziantep (Merkez); Sakine Deniz, 1930, Okuryazar değil, Ev hanımı, Gaziantep (Merkez); Ayşe Sümer, 1939, Okuryazar değil, Ev hanımı, Gaziantep (Merkez); Miyasete Bozgeyik, 1940, Okuryazar değil, Ev hanımı, Gaziantep (Merkez)

⁸⁷ Emine Gürsöz, 1942, Okuryazar değil, Ev hanımı, Gaziantep (Merkez)

⁸⁸ Miyasete Bozgeyik, 1940, Okuryazar değil, Ev hanımı, Gaziantep (Merkez)

⁸⁹ Durdu ve durdu, a.g.m.

Bir başka inanışa göre “cam veya ayna yere düştüğünde kırılmazsa bu kötü haberin belirtisidir.” Bu kötülükten kaçınma uygulaması olarak da “sahibi onu hemen alır ve kırar.”⁹⁰ Camın veya aynanın çatlaması ya da kırılması durumunda “nazarı onda çıktı” denir.⁹¹ Bu inanışta yine yukarıda bahsedildiği gibi bu eşyaların kişinin ruhundan bir parça taşıdığı inancıyla ilgilidir. Kişinin başına gelecek olan kötülük onun tasvirini veya aksini etkilemiştir. Kötü ruhlardan kaynaklanan bu kötülük, eğer o eşyaya gelmese kişinin kendisine gelecektir. Bundan dolayı o eşyayı kırarak bu kötülüğün kişinin kendisini etkilemesi engellenmiş olacaktır.

3.1.1.3. Rüyalarla İlgili Önbelirtiler

Rüyanın Türk kültür tarihinde çok önemli bir yeri vardır. Rüya motifini Türk halk edebiyatı ürünlerinde ve halk inanmalarında fazlaca görmek mümkündür. Hatta Türk devlet idare geleneğinde bile hükümdarların gördüğü rüyaların var olan ideallere kutsiyet kazandırmada etkili olduğu bilinmektedir.⁹² Bu konudaki incelemelere bakılacak olursa rüya, Türkler için mitolojik dönemlere kadar dayanan bir geçmişe sahiptir. Türklerin yaratılış efsanesine göre, Tanrı'nın varlıkları yaratma sürecinin de bir rüya veya bir hayalle başladığından bahsedilir.⁹³ Denebilir ki, Türk kültüründe rüyanın İslamiyet öncesi dönemden kaynaklanan fakat İslami inanışlarla daha da zenginleşen birçok işlevi vardır.

İslamiyet öncesi dönemde Şamanizm ve ona kaynaklık eden Animizmin ruhla ilgili tasavvurlarının rüyaları algılama ve açıklama biçiminde de son derece etkili olduğu görülmektedir. Bu bağlamda eski Türklerde rüyaların oluşum biçimi ile ilgili inanışlar dahi var olan ruh inancına dayanmaktadır. Altaycada cana verilen isimlerden biri de “yula”dır. Yula cesetten ayrılıp müstakil yaşayabilir. Rüyada gördüklerimiz işte bu yuladır.⁹⁴ Eski Türkler, bu şekilde varlığı algılama ve açıklama konusunda olduğu gibi öte dünyayla veya ruhlar âlemiyle bir ilişkisi olduğunu düşündükleri rüyaları anlama ve açıklama konusunda da mitlere başvurmuşlardır. Bunun bir sonucu olarak rüyaların yorumlanması konusunda ortaya koyulan çabaların büyük bir bölümü mitlere dayanmaktadır. Bahaeddin Ögel'in “Türklerin ilk

⁹⁰ Pakize Akkuş, 1937, Okuryazar değil, Ev hanımı, Gaziantep (Merkez)

⁹¹ Nermin Alaparmak, 1970, Okuryazar, Ev hanımı, Gaziantep (Merkez); Elif Büyükdemir, 1932, Okuryazar değil, Ev hanımı, Gaziantep (Merkez)

⁹² Hasan Avni Yüksel (1996). *Türk İslam Tasavvuf Geleneğinde Rüya*. MEB. Yayınları, İstanbul, s. 23

⁹³ Yüksel, a.g.e., s. 21

⁹⁴ Anohin, a.g.e., s. 421.

düş yorumu kitabı” olarak nitelendirdiği, Turfan’da bulunmuş olan el yazması eserdeki rüyaların yorumlanış biçimi yine Bahaeddin Ögel tarafından incelenmiştir. Bu incelemeden sonra yazarın kendisinin de belirttiği gibi bu eserdeki rüya ve rüya yorumları, “Türk mitolojisi bakımından da çok değerli motifleri, içlerinde toplamaktadır.”⁹⁵ Bu değerlendirmeden de anlaşılacağı gibi görülen rüyaların içeriğindeki birçok sembol mitolojiye kaynaklık edebilmektedir. Üstelik bu durum sadece mitoloji ile de sınırlı değildir. Mitoloji ile birebir ilişkisi bulunan pek çok halk edebiyatı ürününde de bu sembollere rastlamak mümkündür. “Rüyalardaki sembol dili ile mitolojik kahramanlar ve masallardaki semboller benzerlik taşır. Mitolojik olaylar, kahramanlar, yerler veya masallardaki semboller rüyalara konu olmakta ve rüyalar yoluyla yeniden yorumlanan bu unsurlar bir ritüel kaynağı olarak kullanılmaktadır. Diğer taraftan, rüyalara konu olan olaylar ve semboller ile mitler ve masallardaki semboller arasındaki benzerlik tek taraflı değildir. Rüyalar da bir masal ya da mitolojik bir olay konumuna yükselebilmekte ve bu anlatılara kaynak olabilmektedir.”⁹⁶

Gaziantep’te ölümle ilgili bir önbelirti olarak kabul edilen rüyalar da bu bağlamda değerlendirildiğinde, rüyaların içerdiği sembollerin hemen hepsinin Anadolu’nun değişik bölgelerinde de aynı manaları karşıladığı görülmektedir.⁹⁷ Bu sembollerin, küçük farklar olmakla birlikte, genellikle aynı biçimde yorumlanması ilgi çekicidir. Günümüzde yapılan derlemelerde ortaya çıkan sonuçlar, rüyalarla ilgili yorumlarda daha çok İslami gelenek çerçevesinde ortaya koyulan bazı rüya tabiri kitaplarının etkili olduğunu göstermektedir. Yerleşik hayatın ve şehirleşmenin de etkisiyle daha çok yazılı kültürün etkisinde bulunan günümüz insanı farklı bir boyut olarak algıladığı rüyayı açıklama ve yorumlama konusunda geleneksellikten uzaklaşarak bu konuda güvenilir kaynak olarak gördüğü ve daha çok inanç sistemine daha uygun gördüğü bu tür eserlerden faydalanmaktadır. Oysa yakın geçmişe kadar aynı bölgede yaşayan Türkmen boylarında bu tür yorumların içinde geleneksel sembollere rastlamak mümkündür. Görülen odur ki göçebe hayattan yerleşik hayata ve bunun sonucu olarak sözlü kültürden yazılı kültüre geçiş süreci insanların bilinç dünyalarını da etkilemiştir. Bu kültürel değişimle birlikte görülen rüyaların yorumlanış biçiminden daha önemlisi görülen rüyaların imgesel profili de değişime

⁹⁵ Bahaeddin Ögel (1995) *Türk Mitolojisi*, c.II, TTK. Yayınları, Ankara, s. 573

⁹⁶ Kasım Karaman, (2004). *Rüya Kaynaklı Bireysel Tecrübelerin Toplumsallaşması –Bayat Dede Örneği- Türklik Bilimi Araştırmaları*, sayı: 16, ss. 143-162

⁹⁷ Örnek (1995), a.g.e., s. 210

uğramıştır. Bu konu çok geniştir ve ancak müstakil bir çalışma ile genel olarak rüyaların yorumlanmasında ortaya çıkan değişim ele alınabilir. Biz burada sadece ölümle ilgili olan veya ölüm işareti olarak yorumlanan rüyalar üzerinde duracağız.

Rüyada evlenme ve evlenme ile ilgili uygulamaların görülmesi genellikle ölüme yorulmaktadır. Rüyada düğün görmek, kötü bir haber alınacağına⁹⁸ veya ölüme⁹⁹ işaretler. Düğüne ait unsurlardan gelinliğin rüyada görülmesi de ölüm işareti olarak görülür.¹⁰⁰ Çünkü “rüyada gelinlik giymek, kefen giymek demektir.”¹⁰¹

Gaziantep’te genel olarak rüyada dışın düşmesi veya çektirilmesi ölüme yorulur.¹⁰² Bu rüya kişinin kendisi veya yakınlarından biri için ölüm demektir.¹⁰³ “Diş eğer önden düşerse yabancı, azı dişlerinden düşerse akrabanın öleceğine işaretler.”¹⁰⁴

Gaziantep’te rüyada kır ata binmek, kişinin öleceğine işaretler. Rüyada al ata binmek ömrün uzadığına işaretler.¹⁰⁵ Kahverengi at görmek de yine ölüme yorulmaktadır.¹⁰⁶

Rüyada bina yıkılması¹⁰⁷ veya duvar yıkılması¹⁰⁸ ölüm işareti olarak değerlendirilir.

Rüyada başkası seni ölmüş olarak görürse ömrün uzadığına işaretler.¹⁰⁹ Rüyada ölmek de yine ömrün uzamasına işaretler¹¹⁰; fakat kişinin kendisini öldürdüğünü görmesi ölüme yorulur.¹¹¹

⁹⁸ Pakize Akkuş, 1937, Okuryazar değil, Ev hanımı, Gaziantep (Merkez); Fatma Çınar, 1950, Okuryazar, Ev hanımı, Nizip; Ali Titiz, 1941, Okuryazar, Esnaf, Şahinbey; Sakine Deniz, 1930, Okuryazar değil, Ev hanımı, Gaziantep (Merkez); Ayşe Sümer, 1939, Okuryazar değil, Ev hanımı, Gaziantep (Merkez)

⁹⁹ Elif Titiz, 1944, Okuryazar değil, Ev hanımı, Şahinbey; Hayriye İzgil, 1943, Okuryazar değil, Ev hanımı, Gaziantep (Merkez); Ayşe Sümer, 1939, Okuryazar değil, Ev hanımı, Gaziantep (Merkez)

¹⁰⁰ Mehmet Bozkurt, 1949, Okuryazar, Esnaf, Gaziantep (Merkez); Ali Titiz, 1941, Okuryazar, Esnaf, Şahinbey; Sakine Deniz, 1930, Okuryazar değil, Ev hanımı, Gaziantep (Merkez); Emine Gürsöz, 1942, Okuryazar değil, Ev hanımı, Gaziantep (Merkez)

¹⁰¹ Hayriye İzgil, 1943, Okuryazar değil, Ev hanımı, Gaziantep (Merkez)

¹⁰² Şenel Almacı, 1947, Okuryazar, Ev hanımı, Gaziantep (Merkez); Ganime Alagöz, 1958, Okuryazar, Ev hanımı, Barak; Fatma Çınar, 1950, Okuryazar, Ev hanımı, Nizip; Nermin Kabak, 1973, Okuryazar, Ev hanımı, Durnalık Köyü; Nilüfer Peltek, 1978, Okuryazar, Ev hanımı, Tabakane Ümit Deniz, 1972, Okuryazar, Ev hanımı, Sam Mezrası; Miyasete Bozgeyik, 1940, Okuryazar değil, Ev hanımı, Gaziantep (Merkez)

¹⁰³ Nazlı Savcı, 1918, Okuryazar değil, Ev hanımı, Şahinbey

¹⁰⁴ Ganime Alagöz, 1958, Okuryazar, Ev hanımı, Barak

¹⁰⁵ Yalman (Yalgın), a.g.e. c. I., s. 63

¹⁰⁶ Remziye Kabak, 1953, Okuryazar değil, Ev hanımı, Erikli (Ceyde) Köyü

¹⁰⁷ Fatma Çınar, 1950, Okuryazar, Ev hanımı, Nizip

¹⁰⁸ Nilüfer Peltek, 1978, Okuryazar, Ev hanımı, Tabakane; Ümit Deniz, 1972, Okuryazar, Ev hanımı, Sam Mezrası; Mehmet Bozkurt, 1949, Okuryazar, Esnaf, Gaziantep (Merkez)

¹⁰⁹ Şenel Almacı, 1947, Okuryazar, Ev hanımı, Gaziantep (Merkez); Ayşe Sümer, 1939, Okuryazar değil, Ev hanımı, Gaziantep (Merkez)

¹¹⁰ Yalman (Yalgın), a.g.e. c. I., s. 63

Rüyada tabut görme iki yönlü olarak değerlendirilir. Tabut görme, bir görüşe göre ömrün yenilenmesi¹¹² bir diğer görüşe göre ise ölüm¹¹³ demektir.

Rüyada siyah üzüm görmek¹¹⁴, ayakkabı kaybettiğini görmek¹¹⁵, sandık görmek¹¹⁶, çamaşır yıkamak¹¹⁷, ölüme yorulur. “Rüyada tütün görünce iyi; yeşillik, buğday görünce kötü yorumlanır.”¹¹⁸

Kötü rüya gören kimsenin, bu rüyayı kimseye anlatmaması gerekir. Anlattığı vakit bu rüyanın getireceği kötü sonuçlardan kaçınmak mümkün olmayacaktır. Bu sebeple kötü rüya gören kimse rüyasını sabah erkenden musluğun başına giderek suyu açar ve suya anlatır. Böylece rüyanın kötülükleri suyla birlikte akıp gidecektir.¹¹⁹ Bir başka uygulama da rüyayı tuvalete anlatmak¹²⁰ ve tükürmektir.¹²¹ Böylece rüyanın bütün kötülükleri layık olduğu yere gidecek ve rüyayı gören de bundan kurtulacaktır. Daha sonra kişi tükürerek rüyayı anlatırken kirlenen ağızını da temizlemiş olacaktır.

Görülen kötü rüyaların akıbetinin iyi olması için uygulanan kaçınma biçimlerinden biri de sabah kalkarak fakirlere sadaka verme¹²², kuşlara buğday atma veya – eğer zenginse- kan akıtma¹²³ şeklinde karşılaşılan çeşitli kurbanlar veya saçılar ile kötü rüyanın olumsuz sonuçlar doğurmasına engel olmaktır. Bu uygulamaların İslâmiyet öncesi dönem uygulamalarıyla da örtüştüğünü görmekteyiz. Şamanist Altaylılarda da ruhlarla ilgili mevcut inançlardan kaynaklanan benzer uygulamaları görmek mümkündür. Altaylıların inancına göre ölen şamanın hayali insanları her yerde takip eder. İnsanların rüyasına da girerek onlardan kurban ister. Eğer kurban verilmezse korkutur ve hastalıklar gönderir.¹²⁴ Bu şekilde bir rahatsızlık olduğunda ise çeşitli ayinlerle ve saçılarla bu ruhun kötülüklerinden kaçınılmış olur.

¹¹¹ Ebru Yıldırım, 1983, Okuryazar, Ev hanımı, İbrahimli Köyü

¹¹² Fatma Yeter, 1953, Okuryazar, Ev hanımı, Gaziantep (Merkez)

¹¹³ Mehmet Bozkurt, 1949, Okuryazar, Esnaf, Gaziantep (Merkez)

¹¹⁴ Ebru Yıldırım, 1983, Okuryazar, Ev hanımı, İbrahimli Köyü

¹¹⁵ Nermin Kabak, 1973, Okuryazar, Ev hanımı, Durnalık Köyü

¹¹⁶ Nilüfer Peltek, 1978, Okuryazar, Ev hanımı, Tabakane; Ümit Deniz, 1972, Okuryazar, Ev hanımı, Sam Mezrası

¹¹⁷ Ebru Yıldırım, 1983, Okuryazar, Ev hanımı, İbrahimli Köyü

¹¹⁸ Ganime Alagöz, 1958, Okuryazar, Ev hanımı, Barak

¹¹⁹ Şenel Almacı, 1947, Okuryazar, Ev hanımı, Gaziantep (Merkez)

¹²⁰ Nilüfer Peltek, 1978, Okuryazar, Ev hanımı, Tabakane

¹²¹ Zöhre Kaya, 1912, Okuryazar değil, Ev hanımı, Oğuzeli Kılavuz Köyü

¹²² Elif Büyükdemir, 1932, Okuryazar değil, Ev hanımı, Gaziantep (Merkez); Fatma Çınar, 1950, Okuryazar, Ev hanımı, Nizip; Nermin Alaparmak, 1970, Okuryazar, Ev hanımı, Gaziantep (Merkez)

¹²³ Zöhre Kaya, 1912, Okuryazar değil, Ev hanımı, Oğuzeli Kılavuz Köyü

¹²⁴ Anohin, a.g.e., s. 424.

Gaziantep’te kötü rüyanın etkisini gidermek için evden acı bir şeylerin çıkarılması gerektiğine inanılır. Bu inanca göre kötü rüya gören kimse sabah erkenden kalkarak kimseyle konuşmadan dışarı soğan atar. Atılan bu soğanla birlikte acılar da dışarı gider.¹²⁵ Aynı inanmadan kaynaklanan bir başka uygulama da acı bir şeyleri bir fakire vermektir. Bu genelde sabun veya soğan olmaktadır fakat acı olan herhangi bir şey olabilir.¹²⁶

Kötü rüya ile ilgili kaçınmalardan biri de rüyayı gören kişinin “üç Kulhuvallah bir Elham okuyarak yastığın altına ‘püf püf’ deyip yatmasıdır.”¹²⁷

3.1.1.4. Cenaze ve Tabutla İlgili Önbelirtiler

Cesetteki veya cesedi taşındığı tabuttaki bazı belirtilerin geride kalanlarla ilgili bir ölüm işareti olarak yorumlanması halk adet ve inanmalarında mevcuttur. Bu şekilde öncelikle ölen kişinin cesedinde sıra dışı bir durum olduğunda bu ölüme yorulur. Örnek, bu uygulamayı nekromantinin (ceset aracılığıyla fala bakma; ölüm nedenini araştırma) bozulmuş bir biçimi olarak yorumlamaktadır.¹²⁸

Gaziantep’te de ölen bir kişinin cenazesindeki bazı durumlar bu cenazeden sonra başka bir ölümün gerçekleşeceği ile ilgili bir önbelirti olarak yorumlanmaktadır. Özellikle ölen kişinin donmaması, yumuşak kalması arkasından başkasının da öleceğine işaret olarak değerlendirilir.¹²⁹ Ölen kişinin cesedi normal şartlarda belirli bir süre geçtikten sonra sertleşmekte halk arasında kullanılan ifadeyle “donmaktadır.” Bu durumun oluşmaması olağanüstü bir olay şeklinde değerlendirilmekte ve başka bir ölüm için önbelirti olarak kabul edilmektedir. Bu durumda bir kaçınma biçimi olarak “donmayan ve olduğu gibi kalan ölümlerin üzerinde bir oklava kırmak ve karnının üstüne bir bıçak veya demir bırakmak meşhur bir urasadır.”¹³⁰

¹²⁵ Ebru Yıldırım, 1983, Okuryazar, Ev hanımı, İbrahimli Köyü; Nermin Kabak, 1973, Okuryazar, Ev hanımı, Durnalık Köyü; Ümit Deniz, 1972, Okuryazar, Ev hanımı, Sam Mezrası; Ayşe Sümer, 1939, Okuryazar değil, Ev hanımı, Gaziantep (Merkez); Miyasete Bozgeyik, 1940, Okuryazar değil, Ev hanımı, Gaziantep (Merkez)

¹²⁶ Remziye Kabak, 1953, Okuryazar değil, Ev hanımı, Erikli (Ceyde) Köyü

¹²⁷ Pakize Akkuş, 1937, Okuryazar değil, Ev hanımı, Gaziantep (Merkez); Zöhre Kaya, 1912, Okuryazar değil, Ev hanımı, Oğuzeli Kılavuz Köyü

¹²⁸ Örnek (1995), a.g.e., s. 211

¹²⁹ Emine Gürsöz, 1942, Okuryazar değil, Ev hanımı, Gaziantep (Merkez); Fatma Çınar, 1950, Okuryazar, Ev hanımı, Nizip; Ganime Alagöz, 1958, Okuryazar, Ev hanımı, Barak; Nermin Kabak, 1973, Okuryazar, Ev hanımı, Durnalık Köyü

¹³⁰ Yalman (Yalgın), a.g.e. c. II., s. 491

Cenaze götürülürken tabutun sallanması¹³¹, tabutu götürürken zikzak çizilerek götürülmesi¹³², tabut gömülürken dönmesi¹³³ tabutun arkasından ölü götüreceğine işarettir.

3.1.1.5. Hastayla İlgili Önbelirtiler

Hastada meydana gelen bazı değişiklikler ve hasta ile ilgili bazı hususiyetler hastanın öleceğinin göstergesi olarak değerlendirilir. Bunlar, ölümlle ilgili önbelirti olarak görülen durumlar içinde birçok yönüyle daha gerçekçi değerlendirmeler olarak karşımıza çıkar. Çünkü bunlar olağanüstü, kişinin algılama ve inanma biçimiyle şekillenen durumlar değildir. Tersine daha somut ve gerçekçi yaklaşımların olduğu, hastadaki fizyolojik değişimlerle ilgili değerlendirmelerdir. Bunlar daha çok hastanın yanında bulunan kişilerin hastayla ilgili gözlemlerinin kendi tecrübelerine dayalı olarak değerlendirilmesiyle alakalıdır. Hastanın genel durumunda, dış görünüşünde, bazı davranışlarında meydana gelen değişiklikler onun öleceğine yorumlanır ki bu, yorumlayan kişinin daha önceki duyularından ve gözlemlerinden kaynaklanan gerçekçi değerlendirmelerdir.

Hastanın eli ayağı şişerse¹³⁴ veya uzarsa¹³⁵ veya “eli ayağı buz gibi olursa”¹³⁶ bu, onun öleceğine işarettir. Ayrıca ayakuçlarının gevşemesi ve yere doğru eğilmesi¹³⁷ veya hastanın vücudunun – özellikle erkekte – şişmesi¹³⁸ ölüm işareti olarak görülür.

Hastanın gözleri de öleceğine ilişkin bazı belirtiler taşır. Hastanın gözü parlaklığını yitirirse, gözü seğirirse¹³⁹ “gözü ayrık ayrık olursa,”¹⁴⁰ gözünden yaş

¹³¹ Fatma Çınar, 1950, Okuryazar, Ev hanımı, Nizip; Remziye Kabak, 1953, Okuryazar değil, Ev hanımı, Erikli (Ceyde) Köyü

¹³² Ümit Deniz, 1972, Okuryazar, Ev hanımı, Sam Mezrası; Nilüfer Peltek, 1978, Okuryazar, Ev hanımı, Tabakane

¹³³ Münevver Diyarbakırlıoğlu, 1925, Okuryazar değil, Ev hanımı, Gaziantep (Merkez); Zeynep Aslan, 1940, Okuryazar değil, Ev hanımı, Burç Kasabası

¹³⁴ Gönül Ökke, 1960, Okuryazar, Ev hanımı, Şhreküstü; Nermin Kabak, 1973, Okuryazar, Ev hanımı, Durnalık Köyü; Münevver Diyarbakırlıoğlu, 1925, Okuryazar değil, Ev hanımı, Gaziantep (Merkez); Şenel Almacı, 1947, Okuryazar, Ev hanımı, Gaziantep (Merkez)

¹³⁵ Ali Titiz, 1941, Okuryazar, Esnaf, Şahinbey

¹³⁶ Fatma Yeter, 1953, Okuryazar, Ev hanımı, Gaziantep (Merkez); Ebru Yıldırım, 1983, Okuryazar, Ev hanımı, İbrahimli Köyü

¹³⁷ Ayşe Beyaz, 1945, Okuryazar değil, Ev hanımı, Gaziantep (Merkez)

¹³⁸ Fatma Çınar, 1950, Okuryazar, Ev hanımı, Nizip

¹³⁹ Elif Titiz, 1944, Okuryazar değil, Ev hanımı, Şahinbey

¹⁴⁰ Nermin Kabak, 1973, Okuryazar, Ev hanımı, Durnalık Köyü; Zöhre Kaya, 1912, Okuryazar değil, Ev hanımı, Oğuzeli Kılavuz Köyü

akarsa¹⁴¹, gözbebekleri sararırsa¹⁴² gözleri bir noktaya dikilirse¹⁴³ öleceği anlaşılır. Hastanın burnu yere dikilirse¹⁴⁴, burnunun içi pamuklanırsa¹⁴⁵ bu durum da öleceğini gösterir. Ayrıca hastanın benzinin solması, sararması¹⁴⁶, vücudunda morluklar oluşması ve ağızından köpükler çıkması¹⁴⁷ da dış görünüşle ilgili belirtilerdendir.

Dış görünüşle ilgili bu belirtiler dışında hastanın bazı davranışları veya durumları da ölüme yorulmaktadır. Hasta yiyip içmezse¹⁴⁸, baygın olursa, dili tutulursa¹⁴⁹ bu onun öleceğini gösterir.

Hastada görülen bazı olumlu değişimler de yine ölüm işareti olarak değerlendirilir. Halk arasında “Ölüm iyisi” denen bir hal vardır ki bu, yine hastanın öleceğini gösteren, hastadaki bazı iyi durumların adıdır. “Hasta uzun zamandır yatıyorsa bir müddet iyileşmiş gibi görünürse öleceğine yorulur.”¹⁵⁰ Bundan başka hastanın dua veya küfür etmesi halleri de öleceğini gösterir. “Ameli iyi olanlar dualar eder, ameli kötü olanlar etrafına küfürler eder.”¹⁵¹

3.1.2. Ölümle İlgili Kaçınmalar

Türklerde İslamiyet öncesi dönem inanç sisteminden kaynaklanan ve kült olarak kabul edilen bazı tabiat varlıkları ile ilgili uygulama ve inanışlar da ölümle ilgilidir. Bunlardan en önemlisi ağaçlarla ilgili olan inanışlardır. Bu inanışların kökeni mitolojiye dayanmaktadır. Mitolojiden kaynaklanan bu inanışların etrafında ağaçlarla ilgili birçok uygulama oluşmuştur. İslamiyet sonrası dönemde de bu uygulamaların İslami kimliğe büründürülerek halk arasında yaşatıldığı ve bunların birçoğunun günümüzde dahi halen devam ettiğini görürüz. Bu uygulama ve inanışlar İslamiyet sonrası dönemde ve özellikle de günümüzde İslam bilginleri tarafından

¹⁴¹ Nermin Kabak, 1973, Okuryazar, Ev hanımı, Durnalık Köyü; Zöhre Kaya, 1912, Okuryazar değil, Ev hanımı, Oğuzeli Kılavuz Köyü; Gönül Ökke, 1960, Okuryazar, Ev hanımı, Şehreküstü

¹⁴² Ebru Yıldırım, 1983, Okuryazar, Ev hanımı, İbrahimli Köyü

¹⁴³ Nermin Alaparmak, 1970, Okuryazar, Ev hanımı, Gaziantep (Merkez)

¹⁴⁴ Ganime Alagöz, 1958, Okuryazar, Ev hanımı, Barak; Nilüfer Peltek, 1978, Okuryazar, Ev hanımı, Tabakane; Zeynep Aslan, 1940, Okuryazar değil, Ev hanımı, Burç Kasabası

¹⁴⁵ Ganime Alagöz, 1958, Okuryazar, Ev hanımı, Barak; Elif Büyükdemir, 1932, Okuryazar değil, Ev hanımı, Gaziantep (Merkez)

¹⁴⁶ Şenel Almacı, 1947, Okuryazar, Ev hanımı, Gaziantep (Merkez); Ebru Yıldırım, 1983, Okuryazar, Ev hanımı, İbrahimli Köyü

¹⁴⁷ Ayşe Beyaz, 1945, Okuryazar değil, Ev hanımı, Gaziantep (Merkez)

¹⁴⁸ Fatma Yeter, 1953, Okuryazar, Ev hanımı, Gaziantep (Merkez); Şenel Almacı, 1947, Okuryazar, Ev hanımı, Gaziantep (Merkez)

¹⁴⁹ Fatma Yeter, 1953, Okuryazar, Ev hanımı, Gaziantep (Merkez); Ebru Yıldırım, 1983, Okuryazar, Ev hanımı, İbrahimli Köyü

¹⁵⁰ Ümit Deniz, 1972, Okuryazar, Ev hanımı, Sam Mezrası; Nilüfer Peltek, 1978, Okuryazar, Ev hanımı, Tabakane

¹⁵¹ Ayşe Beyaz, 1945, Okuryazar değil, Ev hanımı, Gaziantep (Merkez)

tamamıyla reddedilmesine ve bunların İslam'la ilgisi bulunmadığı konusunda yapılan uyarılara rağmen bu uygulama ve inanışlar halen yaşamaktadır. Abdulkadir İnan'ın tespitine göre Anadolu'nun birçok bölgesinde var olan ağaç kültü Yakutlarda ve Altaylılarda da mevcuttur. Ağaçlarla ilgili bu uygulama ve inanışlar Şamanizm kalıntısı olarak günümüzde hâlâ yaşamaktadır.¹⁵² “Mezarlara ve ağaçlara nezir olarak paçavra bağlamak en iptidai Şamanizm geleneklerinden biridir. Ve bütün Müslüman Türklerin halk tabakası içinde dini bir vazife imiş gibi telakki edilmektedir.”¹⁵³ Yaşar Kalafat'ın da Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde tespit ettiği ağaçla ilgili uygulama ve inanışlar mevcuttur. O da bu uygulama ve inanışları İslamiyet öncesi inanç sistemindeki “ağaç kültürünün günümüze gelen yadigârı” olarak değerlendirir.¹⁵⁴

Gaziantep'te ağaçlarla ilgili inanış ve uygulamalar, Anadolu'nun diğer bölgelerinde halen yaşayan inanış ve uygulamalara paralellik gösterir. Ağaçla ilgili var olan inanışlardan kaynaklanan birçok kaçınma uygulaması da bunların bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Burada ağaçla ilgili bütün inanışlar ele alınmayacak, sadece ölümle ilgili olanlar üzerinde durulacaktır.

Gaziantep'te genel olarak “yaş, büyük bir ağacı kesmenin ölüm getireceğine inanılır.”¹⁵⁵ “Yeşil bir ağacı kesenin sevdiği bir yakını kaybedeceğine inanılır.”¹⁵⁶ Genel olarak bütün ağaçlarla ilgili olan bu inanışların gittikçe sınırları daralır ve bu inanışların sadece belirli ağaçlar için var olduğu durumlar ortaya çıkar. Ağaçla ilgili inanışların Türk kültür tarihindeki seyri incelendiğinde bu inanışların aslında belirli ağaçlarla sınırlı olduğu ve daha sonradan genelleme ile bütün yaş ağaçları kapsadığı ortaya çıkar. Bu sınırlama da yine İslam öncesi animizm ve Şamanizm inançlarına dayanmaktadır. Mitolojik olarak Türklerde ağaçtan türeme inancı mevcuttur.¹⁵⁷ Bununla birlikte totemizmde var olan ruhların hayvan ve bitkilerde eğleştiği inancı¹⁵⁸ ve bunun animizme yansımaları olarak ağaç kültürünün oluşumu günümüzde ağaçlarla ilgili inanışların temellerini oluşturur. Animizmdeki ağaç kültü atalar kültüyle de birebir ilişkilidir. Çünkü ata ruhlarının bu ağaçlarda yaşamaya devam ettiğine inanılır. Gaziantep'te, belirli günlerde ölen kişilerin ruhlarının yakınlarını ziyaret edeceği inancından da kaynaklanan ve ağaç kültüyle ilgili olan bir inanışa göre

¹⁵² Abdulkadir İnan. (1987). *Makaleler ve İncelemeler*, c.I. TTK. Yayınları, Ankara, s. 477

¹⁵³ İnan, (1987), a.g.e., s. 472

¹⁵⁴ Kalafat, (1996), a.g.e., s. 33)

¹⁵⁵ Nermin Alaparmak, 1970, Okuryazar, Ev hanımı, Gaziantep (Merkez)

¹⁵⁶ Nilüfer Peltek, 1978, Okuryazar, Ev hanımı, Tabakane

¹⁵⁷ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Çoruhlu, a.g.e., ss. 120-121

¹⁵⁸ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Durdu ve durdu, a.g.m.

“Ameli iyi olan insanların mezarı başında bulunan ağaçlar Cuma günleri secdeye kapanır.”¹⁵⁹ Bu inanış ruhların ağaçlarla ilgisini de açıklamaktadır. Yine Şamanizm’de var olan ruhların insanlara zarar vereceği inancının bir kalıntısı olarak değerlendirdiğimiz inanışlara göre Gaziantep’te “Hasta olan kişiler ağaçlı ortamlardan uzak tutulur.”¹⁶⁰ “Ağaç altında durmazsan ölüm uzaklaşır.”¹⁶¹ Bu inanışlara göre ağaçların ruhları barındırması ve bu ruhların da insanlara zarar vermesi söz konusudur. Bu zarardan korunmak için de halk arasında uygulanan kaçınma biçimi hasta kişiyi ağaçlardan uzaklaştırmaktır.

Anadolu’nun birçok bölgesinde özellikle mezar başlarına ağaçlar dikilmesi ve bunlardan dilekler dilenmesi, bunlara bez bağlanması tamamen ata ruhu ile ilgilidir. Gaziantep’te de özellikle belirli kişilerin mezarı başındaki ağaçlar kutsal sayılır. “Ziyaret ağacı, sakız ağacı asker olduğu için kesilmez.”¹⁶² Aynı inanışı Çorum’da da görmek mümkündür. Çorum’da türbe ve tekkelerin ağaçları ulu sayılır. Bunları kesenlerin öleceğine inanılır.¹⁶³ Çünkü ata ruhlarını barındıran bu tür ağaçları kesmek onların ruhunu rahatsız edecektir. Yine Şamanizm’de var olan ruhların insanlara zarar vereceği inancının sonucu olarak rahatsız olan ruhların ağacı kesene zarar vereceği inancı oluşmuştur.

Gaziantep’te var olan bir inanışa göre kulak çınlaması da ölüm habercisi olarak kabul edilir. Bu inanmanın kökeninde ise birçok inanç sisteminde mevcut olan ve mitlerden kaynaklanan “hayat ağacı” ile ilgili anlatımlar vardır. Hayat ağacı miti, diğer Türk topluluklarında olduğu gibi bizde de mevcuttur ve İslamiyet’in kabulünden sonra da Tuba ağacı ile özdeşleşmiştir.

“Ağaçtan türemeyeyle ilgili efsaneler, Türk topluluklarında kökü tarih öncesi devirlere kadar çıkan orman kültürünün bir yansıması olarak ele alınmalıdır. Aynı şekilde kozmik ağaç / dünya ağacı ve hayat ağacı kavramları da temelde orman kültürüyle ilgilidir. Orman kültürü ise dağ, pınar vb. doğa unsurlarıyla birlikte doğa kültürleri grubu içerisine girer; bu da Yer-Su ilkesiyle bağlantılıdır. Nitekim Yer’e kurban törenleri bunu göstermektedir. Kagnılı Türk boylarında kötü ruhlardan arındırılmak istenen yere ağaç dikilir, kurban olarak yere bir koyun gömülürdü. Benzer uygulamaların Göktürkler için de geçerli olduğu ifade edilmektedir.”¹⁶⁴

Gaziantep’te “Hayat ağacı”, “Can ağacı” olarak adlandırılmaktadır. İnanışa göre, can ağacında insanların sayısı adedince yaprak vardır ve insan öldüğü zaman bu ağaçtaki kendisine ait yaprak düşmektedir. İşte bu ölen kişinin yaprağı düşerken

¹⁵⁹ Zöhre Kaya, 1912, Okuryazar değil, Ev hanımı, Oğuzeli Kılavuz Köyü

¹⁶⁰ Fatma Yeter, 1953, Okuryazar, Ev hanımı, Gaziantep (Merkez)

¹⁶¹ Elif Titiz, 1944, Okuryazar değil, Ev hanımı, Şahinbey

¹⁶² Nermin Kabak, 1973, Okuryazar, Ev hanımı, Durnalık Köyü

¹⁶³ Kalafat, (1996), a.g.e., s. 23

¹⁶⁴ Çoruhlu, a.g.e., s. 120

yaşayan insanların yaprağına değerse yaşayan insanın kulağı çınlars. Bu sebeple de kulağın çınlanması bir insanın öleceğine işarettir.¹⁶⁵

Yukarıda da bahsedilen ve animist- Şamanist inanç sistemlerinden kaynaklanan, ruhların belirli günlerde akrabalarını ziyaret edeceği inancı insanları bu günlerle ilgili bazı kaçınmaları uygulamaya itmiştir. Belirli günlerde gelen ölü ruhlarının olası zararlarından korunma düşüncesi vardır. Gaziantep'te bu inancın bir sonucu olarak belirli günlerde iş yapılmaz. Özellikle Cuma günleriyle ilgili olan bu kaçınma biçimine göre Cuma günü iş yapılmaz.¹⁶⁶ “Cuma günü ev süpürülmez.”¹⁶⁷ “Cuma günü çamaşır yıkanmaz. Yıkanan çamaşırın köpüklü suları cenaze ağzına gider.”¹⁶⁸ Bu inancın kökenini İslamiyet'e dayandırma çabası sonucu pazartesi günü ile ilgili olan bu kaçınma bu günde Hz. Muhammed'in doğmuş olması sebebiyle açıklanır. Bu inancın İslami etiket kazanmış biçimine göre “Pazartesi Peygamberimizin doğum günü olduğu için iş yapılmaz.”¹⁶⁹ Cuma günü ile ilgili olan ve ölünün rahatsız olacağı düşüncesinden kaynaklanan inanca göre de “Pazartesi günü çamaşır yıkamak iyi sayılmaz.”¹⁷⁰ Bu günler dışında Perşembe günü için de böyle bir kaçınma uygulanmaktadır. “Perşembe günü bir iş yapılmaz. Uğursuzluk sayılır.”¹⁷¹

İnsanların belirli davranışlarının ölümüne veya daha genel bir ifadeyle uğursuzluğa yol açacağı inancından kaynaklanan başka kaçınmalar da mevcuttur. Bu kaçınmaların ortak özelliği, hepsinin gece ile ilgili olmasıdır. Bu tür kaçınmalar içinde en fazla inanılan ve uygulanan geceleri tırnak kesmeyle ilgili olanıdır. Bu inanişaya göre “Gece tırnak kesmeyi iyi saymazlar. Kesilirse birinin öleceği söylenir.”¹⁷² Bu inancın sonucu olarak halk arasında atasözü niteliği kazanmış bazı söylemler bile ortaya çıkmıştır: “Dostun evinde saç tara, düşmanın evinde tırnak kes derler.”¹⁷³ Bir başka inanişaya göre “Gece vakti evden dışarıya tencere, kazan, ateş verilmez. Verilirse

¹⁶⁵ Zöhre Kaya, 1912, Okuryazar değil, Ev hanımı, Oğuzeli Kılavuz Köyü

¹⁶⁶ Zöhre Kaya, 1912, Okuryazar değil, Ev hanımı, Oğuzeli Kılavuz Köyü

¹⁶⁷ Nermin Alaparmak, 1970, Okuryazar, Ev hanımı, Gaziantep (Merkez)

¹⁶⁸ Nermin Kabak, 1973, Okuryazar, Ev hanımı, Durnalık Köyü; Ayşe Sümer, 1939, Okuryazar değil, Ev hanımı, Gaziantep (Merkez)

¹⁶⁹ Nilüfer Peltek, 1978, Okuryazar, Ev hanımı, Tabakane

¹⁷⁰ Zöhre Kaya, 1912, Okuryazar değil, Ev hanımı, Oğuzeli Kılavuz Köyü

¹⁷¹ Nilüfer Peltek, 1978, Okuryazar, Ev hanımı, Tabakane

¹⁷² Nermin Alaparmak, 1970, Okuryazar, Ev hanımı, Gaziantep (Merkez); Remziye Kabak, 1953, Okuryazar değil, Ev hanımı, Erikli (Ceyde) Köyü; Zeynep Aslan, 1940, Okuryazar değil, Ev hanımı, Burç Kasabası; Emine Gürsöz, 1942, Okuryazar değil, Ev hanımı, Gaziantep (Merkez)

¹⁷³ Remziye Kabak, 1953, Okuryazar değil, Ev hanımı, Erikli (Ceyde) Köyü

o evden cenaze çıkar.”¹⁷⁴ Bunun dışında yine özellikle gece ile ilgili bir başka kaçınma biçimine göre “Gece sakız çiğnemek, ölü eti çiğnemek demektir.”¹⁷⁵ Bu sebeple çocuklar ve gençler, yaşlı aile büyükleri tarafından sık sık uyarılır.

3.2. DEFİN ÖNCESİ

3.2.1. Ölüm Anında Yapılan İşlemler

Ölüm anı insanlar için çok özel bir andır. Eğer hastanın ölümü bekleniyorsa bu durum bekleyenlerin kaçınılmaz nihayet karşısındaki çaresizlikten dolayı psikolojik ve duygusal manada gerilmelerine sebep olmaktadır. Böyle bir ortamda hastaya yakın olan kişilerin bu olumsuz anı paylaşmaları halk arasında tercih edilmektedir. Gaziantep’te ölmek üzere olan kişilerin yanında sadece yakın akrabaları ve ailesi bulunabilir. Eğer ölümü beklenen kişi kadınsa sadece kadın yakınları kalabilmektedir. Çünkü ölmek üzere olan kadının “namahrem halleri” olabilir.¹⁷⁶

Bir kişinin öleceğinin anlaşılma biçimiyle ilgili inanmalar, ölüm öncesi ile ilgili bölümde ele alınmıştır. Bu belirtilerin oluşmasıyla birlikte kişinin öleceği anlaşılırsa, mümkünse, yanına Kuran okumak üzere bir din görevlisi veya çevrede Kuran okumayı bilen kişiler çağrılır.¹⁷⁷ Çağrılan bu kişi daha çok Yasin Suresini veya Ayetel Kürsi’yi okur.¹⁷⁸ Bu okuma hasta ölene kadar devam ettirilir. Ancak hasta öldükten sonra Kuran okuma bırakılır. Cenaze yıkanana kadar da okunmaz. Çünkü inanışa göre cenazenin üzerine Kuran okunması için gusül gerekmektedir.¹⁷⁹ Bu durumda olan kişinin mümkün olduğunca etrafı boşaltılır. Özellikle Azrail’in geleceği taraf olduğuna inanılan sağ tarafı boşaltılır. Ayrıca üzerinde hiçbir ağırlık bırakılmadan hastanın rahat etmesi sağlanır.¹⁸⁰ Kişi Kuran okunmadan ölürse halk arasında onun için: “ameli iyi değilmiş”¹⁸¹, “Allah kısmet etmemiş”¹⁸², “ağzı

¹⁷⁴ Yalman (Yalgın), a.g.e. c. II., s. 494

¹⁷⁵ Bedriye Kaya, 1957, Okuryazar, Ev hanımı, Araban Sarıkaya Köyü; Perihan Kanalcı, 1983, Okuryazar, Ev hanımı, Nizip; Elif Polat, 1947, Okuryazar değil, Ev hanımı, Gaziantep (Merkez)

¹⁷⁶ Nermin Kabak, 1973, Okuryazar, Ev hanımı, Durnalık Köyü; Zöhre Kaya, 1912, Okuryazar değil, Ev hanımı, Oğuzeli Kılavuz Köyü

¹⁷⁷ Hayriye İzgil, 1943, Okuryazar değil, Ev hanımı, Gaziantep (Merkez)

¹⁷⁸ Nermin Alaparmak, 1970, Okuryazar, Ev hanımı, Gaziantep (Merkez)

¹⁷⁹ Remziye Kabak, 1953, Okuryazar değil, Ev hanımı, Erikli (Ceyde) Köyü

¹⁸⁰ Nermin Kabak, 1973, Okuryazar, Ev hanımı, Durnalık Köyü

¹⁸¹ Ayşe Poyraz, 1957, Okuryazar, Ev hanımı, Cevizli (Lohan) Köyü

¹⁸² Bedriye Kaya, 1957, Okuryazar, Ev hanımı, Araban Sarıkaya Köyü

Kuransız gitti”¹⁸³ gibi ifadeler kullanılır. Hastanın üzerine Kuran okumak onun imanlı gitmesini sağlamak içindir.¹⁸⁴

Ölmek üzere olan kişi için “can çekişiyor” denir. Can çekişen kişinin üzerine hiçbir şey örtülmez ve mümkün olduğu kadar rahat ettirilmeye çalışılır. “Can çekişmesini kolaylaştırmak için kelime-i şahadet getirilir, Kuran okunur, bütün aile efradı ayağı ucuna onun görmesi için dizilirler.”¹⁸⁵ Eğer kişinin can çekişmesi çok uzun sürerse bu onun uzakta bulunan sevdiği birisine hasret olduğunu gösterir. Bu durumda olanların üzerine uzakta bulunan kişinin bir eşyası koyulur ve bu şekilde hastanın daha kolay can vereceğine inanılır.¹⁸⁶ “Güç can verenlere ‘dünyada ettiğini çekişiyor’ derler. Eğer ölen adamın iyi bir kimse olduğu görüşü yaygınca güç ölüşünü gurbette bir beklediği ve istediği var diye gurbette bulunan kimsenin bir eşyasını ölecek kişinin göğsüne koyarlar. Bundan maksat o adamın kokusunu eşyasından alması üzerine kolaylıkla can vereceği kanaatidir.”¹⁸⁷ “Anneyi özellikle çağırırlar, ruhunu çabuk teslim etsin diye.”¹⁸⁸ Hastanın yanında su devamlı hazır bulundurulur. Eğer varsa Zemzem suyu tercih edilir. Hastanın bilinci açık ise su istediğinde hemen bu sudan verilir. Eğer bilinci açık değilse yanında bulunanlar tarafından belirli aralıklarla ağzına damlatılır. Şeytanın, ölüm anında kişinin içinin yanmasından yararlanarak onu kandıracağı inancı mevcuttur.¹⁸⁹ Bu sebeple hasta mümkün olduğunca susuz bırakılmaz.

Kişinin öldüğünü anlamak için nabız ve kalp atışlarını kontrol etmenin yanı sıra eskiden kalma bazı yöntemler de kullanılabilir: Hastanın ağzına veya burnuna bir ayna tutulur. Aynadaki buğulanma kişinin nefes alıp almadığını göstermektedir.¹⁹⁰

Hastanın bulunduğu odada bütün resimler ve aynalar ters çevrilir. Bunun sebebi bu eşyaların bulunduğu yere meleklerin girmeyeceği inancıdır.¹⁹¹ Ayrıca

¹⁸³ Nermin Alaparmak, 1970, Okuryazar, Ev hanımı, Gaziantep (Merkez)

¹⁸⁴ Elif Titiz, 1944, Okuryazar değil, Ev hanımı, Şahinbey

¹⁸⁵ Leyla Yılmaz, 1962, Okuryazar değil, Ev hanımı, Dokuzyol Köyü

¹⁸⁶ Nermin Kabak, 1973, Okuryazar, Ev hanımı, Durnalık Köyü; Mediha Gökbulut, 1955, Okuryazar değil, Ev hanımı, Nurdağı

¹⁸⁷ Elif Titiz, 1944, Okuryazar değil, Ev hanımı, Şahinbey

“Babam ölürken uzakta bulunan abimin fotoğrafını göğsünün üzerine koyduk, ondan sonra öldü.” (Remziye Kabak, 1953, Okuryazar değil, Ev hanımı, Erikli (Ceyde) Köyü)

¹⁸⁸ Mediha Gökbulut, 1955, Okuryazar değil, Ev hanımı, Nurdağı

¹⁸⁹ Nermin Alaparmak, 1970, Okuryazar, Ev hanımı, Gaziantep (Merkez); Remziye Kabak, 1953, Okuryazar değil, Ev hanımı, Erikli (Ceyde) Köyü; Ayşe Sümer, 1939, Okuryazar değil, Ev hanımı, Gaziantep (Merkez)

¹⁹⁰ Elif Titiz, 1944, Okuryazar değil, Ev hanımı, Şahinbey

¹⁹¹ Ali Titiz, 1941, Okuryazar, Esnaf, Şahinbey

aynanın ters çevrilmemesi durumunda ölen kişinin kendisini o halde göreceği inancı da mevcuttur.¹⁹²

Ölüm olayının gerçekleşmesi halk arasında çok gizemli bir olay olarak algılanmaktadır. Bu olayı daha somut şekilde tasavvur etme ihtiyacından dolayı da ölüm olayı nasıl gerçekleşirse gerçekleşsin bu kanlı bir olay olarak tasavvur edilir. İnanişe göre hiç kimse görmese de Azrail kişinin canını alırken her taraf kanla dolmuştur. Halk arasında bu inanış çerçevesinde, bazı uygulamalar da oluşmuştur. Buna göre ölüm olayı gerçekleştikten sonra evdeki bütün yiyecekler dökülür. Çünkü her taraf kanla dolmuştur ve yiyeceklere de kan bulaşmıştır.¹⁹³ Bu inanış biçiminin bir sonucu olarak da ölüm olayının gerçekleştiği odada yiyecek bir şey bırakılmaz ve evdeki yiyeceklerin üstü örtülür. Aksi halde ölüm sırasında etrafa saçılan kanların bu yiyeceklere de bulaşacağına inanılmaktadır.¹⁹⁴ Ayrıca aynı inanıştan dolayı evdeki bütün suların dökülmesi gerekmektedir.¹⁹⁵

3.2.2. Ölümün Ardından Yapılan İşlemler

Gaziantep'te ölen kişiye “merhum, rahmetli, möta (mevta)” gibi isimler verilir. Bu isimlendirmeler daha önce de bahsedildiği gibi ölümün olumsuz etkilerinden kaçınma olarak ortaya çıkmaktadır.

Ölen kişinin hemen başının altından yastık alınır ve çenesi yumuşak bir bezle bağlanır. Kolları ve ayakları düzeltilir. Bunun sebebi cesedin düz kalmasını sağlamaktır. Kişi öldükten sonra bekletilirken üzerine beyaz çarşaf örtülür.¹⁹⁶ Ölen kişinin ayaklarının kibleye getirilmesi¹⁹⁷ de ölümün ardından yapılan işlemlerdendir. “Gaziantep'te yer yatakları ayak kısmı kibleye gelecek şekilde serilmez. Yalnız ölen kişinin yatağı, ayak kısmı kibleye gelecek şekilde serilir. Yine yöremizde hiç kimse ayakları kibleye gelecek şekilde yatmaz.”¹⁹⁸ Bu uygulama daha çok İslami uygulamaların yansıması olarak karşımıza çıkar. Bundan farklı olarak ayakların kibleye çevrilmesi uygulamasına bu konuda yapılan çalışmalara göre Gaziantep dışında başka bir yerde rastlanamayışı çok ilginçtir. Oysa burada da İslami

¹⁹² Ayşe Sümer, 1939, Okuryazar değil, Ev hanımı, Gaziantep (Merkez)

¹⁹³ Zöhre Kaya, 1912, Okuryazar değil, Ev hanımı, Oğuzeli Kılavuz Köyü

¹⁹⁴ Pakize Akkuş, 1937, Okuryazar değil, Ev hanımı, Gaziantep (Merkez)

¹⁹⁵ Elif Büyükdemir, 1932, Okuryazar değil, Ev hanımı, Gaziantep (Merkez)

¹⁹⁶ Remziye Kabak, 1953, Okuryazar değil, Ev hanımı, Erikli (Ceyde) Köyü; Elif Titiz, 1944, Okuryazar değil, Ev hanımı, Şahinbey; Sakine Deniz, 1930, Okuryazar değil, Ev hanımı, Gaziantep

¹⁹⁷ Leyla Yılmaz, 1962, Okuryazar değil, Ev hanımı, Dokuzol Köyü; Nilüfer Peltek, 1978, Okuryazar, Ev hanımı, Tabakane; Ganime Alagöz, 1958, Okuryazar, Ev hanımı, Barak

¹⁹⁸ Ali Atalar. (1985). *Gaziantep Folkloru*, c.I. Gaziantep, s. 25

teamüllere uygun olarak defin sırasında cenaze kibleye çevirmekte hatta kible yönüyle ilgili bir saygı ifadesi olarak normal hayatta kişiler ayaklarını o tarafa çevirerek yatmamaktadır. Anadolu'nun birçok bölgesinde bu uygulamanın zıttı uygulanarak ölen kişinin başı hemen kibleye çevrilir. Genel İslami uygulamaya göre;

“hastada ölüm alametleri görüldüğünde –eğer güçlük yoksa- onu kibleye çevirmek sünnettir. Cumhura göre bu Müslümanların yatarken aldıkları vaziyette olacaktır; yani sağ tarafına yatırılacak ve yüzü kibleye gelecektir.”¹⁹⁹

Bu uygulama, bir istisna olarak Şafii Mezhebi'nde farklılık göstermektedir. “İmam Şafii'ye göre ayaklar kibleye gelecek şekilde sırtüstü yatırılacak ve baş biraz kaldırılacaktır.”²⁰⁰ Gaziantep'te halkın büyük bir çoğunluğu Hanefi Mezhebi'ne tabi olmasına rağmen bu uygulamanın kaynağı ve uygulama sebebi bilinmeden bir gelenek haline gelen bu uygulama Şafii Mezhebi'nden alınmıştır. Derlemelerimizde kaynak kişilere bu uygulamanın sebebini sorduğumuzda kesin bir cevap alamamakla beraber kendine göre bazı açıklamalar yapmaya çalışanlar da olmuştur.²⁰¹

Bir başka uygulamaya göre ise, “Yataklar, döşekler baş kısmından başlayarak bükülür. Ölen bir kişinin yatağı, ayak kısmından başlanarak bükülür.”²⁰² Bu uygulama “tersine dönüş” uygulaması olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu işlemin benzer amaçla uygulanan biçimlerine değişik Türk topluluklarında ve Anadolu'da²⁰³ rastlamak mümkündür. Bunun en yaygın olan biçimi, ölenin ardından bir yas alameti olarak yakınlarının giysilerini ters giymeleri vardır. “Damat (veya yabancı bir erkek) yanında ölen kadın, dışarıya duvardan çıkarılır; eloğlu yanında ölmesi günah sayıldığı için kapıdan çıkarılmaz.”²⁰⁴ şeklinde karşılaştığımız bir başka uygulama da uygulama amacı bakımından yukarıdakilere benzemektedir.

Ölünün üzerindeki elbiseler kesilerek çıkarılır. Çünkü mümkün olduğunca hareket ettirilmemesi gerektiği ve bunun ona eziyet (acı) vereceği inancı vardır.²⁰⁵ Ölünün üzerinden çıkan bu elbiselere “soyka” denir. Yakın geçmişimize kadar ölünün üzerinden çıkarılan bu elbiselerle ilgili farklı uygulamaların olduğu bilinmektedir. Bu elbiseler, yakın bir zamana kadar ölen kişinin bir tasvirini yapmak

¹⁹⁹ Karaman, H., a.g.e., s. 4

²⁰⁰ Karaman, H., a.g.e., s. 4

²⁰¹ “Ölüler tekrar dirildiğinde o şekilde kalkacaklar. Nasıl yatarsa öyle kalkar. Onun için kibleye doğru yatırılır ki dinelip kalktığında kibleye dönmüş olsun.” (Zöhre Kaya, 1912, Okuryazar değil, Ev hanımı, Oğuzeli Kılavuz Köyü) Ölen kişinin bu aşamadan sonra defnedilirken yine genel uygulama biçimi olarak sağ tarafına ve yüzü kibleye gelecek şekilde yatırılacağı düşünülürse kaynak kişinin bunları kişisel bir açıklama olarak söylediği ortaya çıkacaktır.

²⁰² Atalar, a.g.e., s. 25

²⁰³ Ölen kişinin yakınlarının elbiselerini ters giymeleri ile ilgili bkz. Örnek (1979), a.g.e., s. 83

²⁰⁴ Remziye Kabak, 1953, Okuryazar değil, Ev hanımı, Erikli (Ceyde) Köyü

²⁰⁵ Nilüfer Peltek, 1978, Okuryazar, Ev hanımı, Tabakane

üzere kullanılmaktaydı. Bunlar bir ağaca giydirilerek oluşturulan tasvir de cenaze törenlerinin bir parçası olan ağıt ritüelinde kullanılmaktaydı. Özellikle defin töreninde bulunamayan kadınlar bu şekilde oluşturulan tasvirin karşısına geçerek ağıtlar söylemekteydiler.²⁰⁶

“Cenaze kalkar kalkmaz ölenin ayakkabısı bir yoksula verilir. Elbise ve çamaşırları da daha sonra yine yoksullara dağıtılır, kimileri bunu sattırıp hayır işlerine sarf eder.”²⁰⁷ “Ölü evden çıkmadan evvel onun ayakkabısı evden çıkarılır.”²⁰⁸ “Ölen kişinin elbiseleri ve bazı eski eşyaları, o gün fakirlere dağıtılır.”²⁰⁹ Bu şekilde yaygın olarak halen devam eden bu uygulama ile ölüye ait olan başta ayakkabı ve daha sonra da elbiseler ve diğer kişisel eşyalardan adeta bir an önce kurtulmak istenmektedir. Bunların evde kalmasının ölüyü rahatsız edeceği inancı vardır.²¹⁰ İslamiyet öncesi dönem ruhlarla ilgili inançlara dayanan bu inanca göre ölen kişi bu dünyanın nimetlerine doyamadan gittiği için yaşayanları kıskanmaktadır. Bu sebeple geri gelerek yaşayanlara zarar verebilmektedir.²¹¹ Bu inançtan kaynaklanan uygulamaların İslamiyet’in etkisiyle farklılaşarak, aş töreninde olduğu gibi, ölenin ruhunu huzura kavuşturma amacına yönelik ve fakirlere yardım şekline dönüştüğünü görüyoruz. Bu uygulama ile – temelde - asıl yapılmak istenen ölüye ait her şeyden bir an önce kurtulmaktır. Böylece onun verebileceği zararlardan da kurtulmak mümkün olacaktır.

Altay Türklerinde var olan “Her pislik gibi cesedin pisliği de bulaşıcıdır”²¹² inancının da böyle bir uygulamaya kaynaklık ettiği düşünülebilir. Bu inançtan dolayı ceset ve cesede ait olan veya cesedin temasına maruz kalan her eşya bir an önce uzaklaştırılmaktadır. Halen Kırgızlarda da mevcut olan uygulamaya göre ölen kişinin defininin hemen ardından temizlik yapılmakta ve ona ait eşyalar bir an önce çadırdan çıkarılmaktadır.²¹³

²⁰⁶ Yalman (Yalgın), a.g.e. c. I., s. 61

²⁰⁷ Güzelbey (1983). *Gaziantep’te Ölüm Adetleri*. Türk Folkloru. Sayı: 5

²⁰⁸ Ebru Yıldırım, 1983, Okuryazar, Ev hanımı, İbrahimli Köyü; Remziye Kabak, 1953, Okuryazar değil, Ev hanımı, Erikli (Ceyde) Köyü

²⁰⁹ Atalar, a.g.e., s. 25

²¹⁰ “Babam öldükten sonra onun bütün elbiselerini dağıttık. Sadece bir kıyafeti kalmıştı. Onu sakladık. Babam o gece rüyama girdi, ‘O takımını niye vermediniz? Onu giymek istiyorum.’ dedi. Sabah katılım ve hemen o gün o kalan elbiseyi de bir fakire verdim.” (Ebru Yıldırım, 1983, Okuryazar, Ev hanımı, İbrahimli Köyü)

²¹¹ Bu inancı aynı şekliyle aş törenlerinin de çıkış noktası olduğunu biliyoruz. Bu sebeple bu inancın ayrıntılarına ileriki bölümlerde, “Aş Törenleri” kısmında yer vereceğiz.

²¹² Roux, a.g.e., s. 105

²¹³ Tarafımızdan yapılan gözlemlerdir.

Ölen kişinin fiziksel durumu da onunla ilgili bazı düşüncelerin oluşmasına sebep olur. Eğer ölen kişinin gözleri açık kalmışsa gözleri de kapatılır. Ölümlük gözleri açık kalan kişinin sevdiği birini göremeden öldüğü veya dünyaya doymadan öldüğü düşünülür.²¹⁴ Bir başka yoruma göre de gözü açık ölenin yapmak isteyip de yapamadığı bir şey vardır ve bunu yapamadığı için de “gözü açık gitti” denir.²¹⁵ Kişi ölümlük yüzünde beliren ifade ile genel olarak onun ölümlük sonraki hayatı ile ilgili yorumlar yapılır: “Kişi ölümlük yüzünde gülen bir ifade varsa cennete gideceği; yüzünü buruşturursa, sorgu ve sualden sonra cennete gideceği; can çekişirse cehenneme gideceği anlaşılır.”²¹⁶ Kişi eğer “gülerek giderse makamı güzel olur.”²¹⁷

Ölü bekletilirken vücudu şişmesin diye üzerine “bıçak, ayna”²¹⁸; “erkekse bıçak, kadınsa makas”²¹⁹; “et satırı”²²⁰ gibi genellikle demirden yapılmış eşyalar koyulur. Anadolu’nun hemen her yerinde²²¹ ve birçok Türk topluluğunda var olan bu uygulama daha çok İslamiyet öncesi dönemden kaynaklanan “demir kültü” ile ilgilidir. Bu uygulamanın değişik biçimleri mevcuttur. Cesedin üzerine değişik aletler koyulabilmektedir: bıçak, makas, satır gibi. Bu aletler farklılık göstermesine rağmen bunların ortak özelliği hepsinin demirden yapılmış olmasıdır. Anadolu’da daha çok ölü bekletilirken icra edilen bir uygulama olarak ölümlük üzerine koyulan demirleri görmekteyiz fakat bu, Karaim Türklerinde tabutun üzerine koyulan kilit olarak karşımıza çıkmaktadır.²²² Bu uygulama da diğerleri gibi demirden yapılmış bir aletle ilgili olduğundan aynı kaynaklardan beslenmektedir.

3.2.3. Defin Hazırlığı

3.2.3.1. Yıkama:

Cesedi defin aşamasına hazırlamak için yapılan işlemlerin başında yıkama işlemi gelir. Yıkama işlemi hakkında İslamiyet öncesi döneme ait bir bilgi mevcut değildir. Bu işlemin İslam dininden kaynaklandığı bilinmektedir.²²³ Günümüze kadar

²¹⁴ Leyla Yılmaz, 1962, Okuryazar değil, Ev hanımı, Dokuzyol Köyü

²¹⁵ Ümit Deniz, 1972, Okuryazar, Ev hanımı, Sam Mezrası; Zeynep Aslan, 1940, Okuryazar değil, Ev hanımı, Burç Kasabası; Muhtar Kaya, 1946, Okuryazar, Köy muhtarı, Doğanpınar Köyü

²¹⁶ Ali Titiz, 1941, Okuryazar, Esnaf, Şahinbey

²¹⁷ Nermin Alaparmak, 1970, Okuryazar, Ev hanımı, Gaziantep (Merkez)

²¹⁸ Elif Titiz, 1944, Okuryazar değil, Ev hanımı, Şahinbey

²¹⁹ Emine Gürsöz, 1942, Okuryazar değil, Ev hanımı, Gaziantep (Merkez)

²²⁰ Mehmet Bozkurt, 1949, Okuryazar, Esnaf, Gaziantep (Merkez); Hayriye İzgil, 1943, Okuryazar değil, Ev hanımı, Gaziantep (Merkez)

²²¹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Örnek (1979), a.g.e., s. 46

²²² Kalafat, (1999), a.g.e., s. 85

²²³ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Karaman, H., a.g.e., s. 5

uzanan süreçte yıkama işlemi İslami usullere göre yapılmakta ve bu işlemi yapmak için daha çok din görevlileri tercih edilmektedir. Zamanla, yıkama işleminin yapıldığı yerden bu işlemi yapan kişilere kadar birçok konuda uygulama değişmiştir. Özellikle şehirleşme ile birlikte bu işlemler daha çok yerel yönetimler ve resmi din kuruluşları tarafından organize edilmektedir. Bu amaçla birçok yerel yönetim kuruluşu tarafından cenaze yıkama görevlileri istihdam edilmekte ve yıkama araçları oluşturularak cenazelerin bunların içinde yıkanması teşvik edilmektedir. Daha önceleri evlerinin bahçe veya avlusunda yıkanan cenazeler zamanla camilerde bu iş için oluşturulan bölümlerde yıkanmaya başlamıştır. Cenaze yıkama araçlarının kullanılmaya başlamasıyla birlikte bu işlem daha çok bu araçlarda yapılır olmuştur. Bu araçlarda bulunan donanım sayesinde su getirme, su ısıtma gibi akraba ve komşular tarafından yerine getirilen birçok işlem yavaş yavaş ortadan kalkmaktadır. Gaziantep'te eskiden beri var olan bir uygulama da ameli ve sorgusu kolay olsun diye ölü yıkanmadan önce tütsü veya buhur yapılmasıdır.²²⁴

Yıkama işlemi için önce su getirilir ve ısıtılır. Eski zamanlardan beri bu iş için kullanılan kazanlar vardır ve bunlara halk arasında “don kazanı” denir. “Don kazanı, iki ucu kulplu, derin bakır kazandır.”²²⁵ “Yıkama suyunu üç kişi getirir: Birincisi Allah rızası için bu işi yapan kişilerdir. İkincisi bu işi para karşılığı yapan kişilerdir. Üçüncüsü ise aile veya akrabalarından biridir.”²²⁶ Yıkama suyunun diğer adı da “ölü suyu”dur.²²⁷ “Cenazenin yıkanacağı suyun mutlaka ortut (bağ çubuğu) ile ısıtılması gerekir. Yıkanma bittikten sonra bu ortutların ‘kösee’ denilen yarım kalmış parçaları ve ocak taşları hemen evden dışarı atılır, ya bir örene ya bir duvar dibine bırakılır.” Eskiden ölünün yıkanacağı su mutlaka cami havuzundan getirilirdi. Yıkama işlemi bittikten sonra artan su ile cenazenin yakınları ellerini²²⁸ veya yüzlerini yıkarlar. Bu şekilde yakınlarının üzüntülerinden kurtulup biraz olsun ferahlayacağına inanılır.²²⁹ Ölünün yıkandığı sudan artan kısmı, defin sonrası uygulamalardan biri olan “töğüt” töreninde, üzerine tevhit okunan nohutların mezara ekilmesinde kullanılmaktadır. Bu suyla sulanan nohutlar, eğer yeşerirse ölenin günahlarının affedildiğine inanılmaktadır. Ayrıca bu nohutlar yeşerdikten sonra

²²⁴ Nermin Kabak, 1973, Okuryazar, Ev hanımı, Durnalık Köyü

²²⁵ Hayriye İzgil, 1943, Okuryazar değil, Ev hanımı, Gaziantep (Merkez)

²²⁶ Elif Titiz, 1944, Okuryazar değil, Ev hanımı, Şahinbey

²²⁷ Medine Kaya, 1928, Okuryazar değil, Ev hanımı, Oğuzeli Kılavuz Köyü

²²⁸ Ali Titiz, 1941, Okuryazar, Esnaf, Şahinbey

²²⁹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Güzelbey, (1983), a.g.m.

rüzgârda sallandıkça ölen kişinin ruhunu huzura erdireceğine ve onun mezarını genişletip aydınlatacağına inanılır.²³⁰

Ölü suyu ile ilgili bir başka uygulama da ölü yıkanırken akan suyun üzerinden geçilmemesi ile ilgilidir. “Ölü suyunun üzerinden geçmek uğursuzluk sayılır. Bunun üzerinden geçen hamile ise doğacak çocuğu yara döker.”²³¹ Buna benzer uygulamaları değişik Türk topluluklarında da görmek mümkündür.²³² “Ölü suyu” ile ilgili uygulamalar ile bu suyun ısıtılmasında kullanılan yakacaklar konusunda tespit edilen yukarıdaki uygulamaların İslamiyet öncesi dönemden kaynaklandığını söyleyebiliriz. Çünkü cenaze “yıkandırken yere dökülen su, hâsıl olan çamur, su ısıtılırken kullanılan yakacak artıklarıyla ilgili hiçbir sünnet yoktur.”²³³ Bu gibi uygulama ile ilgili konularda İslami açıdan dayanılan en önemli kaynakların da sünnetler olduğu göz önünde bulundurulursa bu geleneklerin İslami teamüllerden kaynaklanmadığı ortaya çıkacaktır.

Yıkama işlemini yapan görevliye daha çok yakın akrabalarından bir veya iki kişi yardım eder.²³⁴ Buraya sadece ölen kişinin birinci derece akrabaları girebilir.²³⁵ “Eskiden ölen kişiyi erkekse oğlu, kadınsa kızı veya yakın akrabaları yıkardı.”²³⁶ Günümüzde ise bu işlem daha çok din görevlileri tarafından yerine getirilmektedir. Eskiden “Gasıl yaptıran hoca için yeni bir çift habbab (nalın) ve bir peştamal alınır, hoca işi bitip evden ayrılırken bunları da beraber götürürdü.”²³⁷ Bu uygulamanın bir başka biçimi olarak eskiden ölüyü yıkayan hocaların giydiği takunyalar, bir camiye bağışlanırdı.²³⁸ Bu şekilde daha önce de belirtilen ölüye ait eşyaların dağıtılmasıyla ölüden ve ölümden veya ölenin ruhunun verebileceği zararlardan korunma çabasıyla ölen kişinin sadece eşyalarından değil, cenazesinin yıkanmasında kullanılan eşyalardan da adeta kurtulma çabası vardır.

3.2.3.2. Kefenleme:

Kefenleme cenaze törenlerindeki İslami uygulamalardan biridir. Kefenleme işleminin nasıl yapılacağı konusu da bizzat Hz. Muhammed tarafından detaylı bir

²³⁰ Bkz:a ,“Mezarla ve Mezarlıkla İlgili İnanış ve Uygulamalar”

²³¹ Hayriye İzgil, 1943, Okuryazar değil, Ev hanımı, Gaziantep (Merkez)

²³² Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Kalafat, (1999), a.g.e., s. 137

²³³ Karaman, H., a.g.e., s. 6

²³⁴ Ali Titiz, 1941, Okuryazar, Etnaf, Şahinbey

²³⁵ Ayşe Beyaz, 1945, Okuryazar değil, Ev hanımı, Gaziantep (Merkez)

²³⁶ Hayriye İzgil, 1943, Okuryazar değil, Ev hanımı, Gaziantep (Merkez)

²³⁷ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Güzelbey, (1983), a.g.m.

²³⁸ Atalar, a.g.e., s. 25

şekilde açıklanmış ve uygulamalı olarak göstermiştir.²³⁹ Bu uygulama, bu şekliyle de günümüze kadar devam etmiştir. Halen Anadolu'nun her yerinde olduğu gibi Gaziantep'te de kefenleme işlemleri bu esaslara göre yerine getirilmektedir.

Türklerin eski tarihlerden beri kefen kullandıkları da bilinmektedir.²⁴⁰ Bu uygulamanın Türklerin eski adetlerinden olduğu ve kabul edilen İslam dininde de aynı uygulama mevcut olduğundan daha sonra da sürdürüldüğü anlaşılmaktadır. Kefenleme işlemi yıkama işleminin yapıldığı “musalla” denilen taşın üzerinde yapılır. Renk konusunda belirli bir kural olmamakla birlikte²⁴¹ genellikle beyaz renkli bezden oluşan kefen, dikişsizdir ve bu, ölen kimse için hazırlanırken makas kullanılmaz. Bunun yerine elle yırtılır veya bıçakla kesilir.²⁴² Kefen, erkek için üç, kadın için başörtüsü ve etek ilavesiyle beş parçadan oluşur.²⁴³ Kefen genellikle halk arasında daha çok yaşlı kişiler tarafından önceden hazırlanarak ani bir ölüm olayında kullanılmak üzere saklanır. Bu hazırlık sadece kefenle sınırlı değildir, “kefenlik, yatak örtüsü, havlu gibi eşyaları bohçalayarak hazır bulundururlar.”²⁴⁴ Bu amaçla kişi sadece çok yakınlarının bildiği belirli bir miktar parayı da bir kenarda hazır bulundurur ve buna “kefen param” der.

Gaziantep'te kefenleme konusuyla ilgili en ilginç uygulama günümüzde fazla görülmemekle birlikte özellikle kadınlar için bulunan süsleme geleneğidir. Günümüzde hâlâ bazı köylerde var olan uygulamaya göre, ölen kadınsa başına çiçek takılır. Gözlerine kına dökülür, esans serpilir.²⁴⁵ “Kefenin içine ‘al’ denilen kırmızı-yeşil duvak yaparlar ve yedi kat bez iç çamaşır gibi konur. Bu süsleme gelinlikte ve ölümden yapılır.”²⁴⁶ Ölen kadının saçı örülmez, saçının uzun olması makbuldür. Saçları uzun olan kadının saçları yüzüne örtülür.²⁴⁷ Saçlarla ilgili bu uygulamaların sebebi “Sevabı büyük olduğu için; iman tahtasını örtmesi için”²⁴⁸ veya “bu saçlar onu ateşten korur.”²⁴⁹ şeklinde açıklanmaktadır. “Kadınların başına ‘sedef’ denilen

²³⁹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Karaman, H., a.g.e., s. 5

²⁴⁰ Roux, a.g.e., s. 241

²⁴¹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Karaman, H., a.g.e., s. 5

²⁴² Fatma Çınar, 1950, Okuryazar, Ev hanımı, Nizip; Mediha Gökbulut, 1955, Okuryazar değil, Ev hanımı, Nurdağı; Zöhre Kaya, 1912, Okuryazar değil, Ev hanımı, Oğuzeli Kılavuz Köyü

²⁴³ Karaman, H., a.g.e., s. 6

²⁴⁴ Güzelbey, (1983), a.g.m.

²⁴⁵ Ebru Yıldırım, 1983, Okuryazar, Ev hanımı, İbrahimli Köyü; Nermin Kabak, 1973, Okuryazar, Ev hanımı, Durnalık Köyü; Remziye Kabak, 1953, Okuryazar değil, Ev hanımı, Erikli (Ceyde) Köyü

²⁴⁶ Münevver Diyarbakırlıoğlu, 1925, Okuryazar değil, Ev hanımı, Gaziantep (Merkez)

²⁴⁷ Mehmet Bozkurt, 1949, Okuryazar, Esnaf, Gaziantep (Merkez); Sakine Deniz, 1930, Okuryazar değil, Ev hanımı, Gaziantep (Merkez)

²⁴⁸ Medine Kaya, 1928, Okuryazar değil, Ev hanımı, Oğuzeli Kılavuz Köyü

²⁴⁹ Nermin Kabak, 1973, Okuryazar, Ev hanımı, Durnalık Köyü

çiçekten taç yapılır ve takılır. Yüzüne duvak gibi üç tane tülbent takılır. Her yerine gül suyu dökülür ve başına alınına ve yüzüne kına serpilir.”²⁵⁰ Kadının saçlarına kına yakma âdeti de günümüzde fazla uygulanmamakla birlikte mevcuttur. Bunun dışında ellere kına yakma geleneği “eline kına yakılırsa amel defteri verilmez”²⁵¹ inancından dolayı uygulanmamaktadır. Makbul olanı ise kişinin kınalı olması yani ölmeden evvel eline ve saçına kına yakmasıdır. İnanışa göre bu çok sevaptır.²⁵² Bu şekilde kadınlar için uygulanan başına çiçek takma, kına yakma veya serpmeye, güzel kokular sürme gibi süslemelerin sebebi ise genellikle “Sevap olduğu için” veya “Allah’ın huzuruna güzel çıksın diye.” şeklinde açıklanmaktadır.²⁵³ “Kadının alınına da yeşil bağlanır.”²⁵⁴ Bu da daha çok muradına erememiş kadınlara, bu durumu simgelemek amacıyla uygulanır.²⁵⁵

Erkeklerde ise yıkama ve kefenleme sırasında sadece –eğer gerekliyse- tıraş etme ve güzel kokular dökme geleneği vardır.²⁵⁶

3.2.3.3. Ölümün Duyurulması

Ölüm olayının ardından en kısa zamanda yerine getirilmesi gereken işlerden biri de ölüm olayını en yakınlarından başlamak üzere akraba, dost ve komşulara duyurmaktır. Bunun için günümüzde, Gaziantep’te, ölüm olayının hemen ardından uzakta bulunan aile üyelerine, akrabalara ve dostlara telefon açılarak bunlar, olaydan haberdar edilir. Bu şekilde yakın olan kimselere en kısa zamanda haber vermek esastır. Olayı haber alan bu kişiler de mümkün olduğu kadar kısa sürede cenaze evine gelirler. Daha geniş bir çevreye haber vermek içinse genellikle farklı yöntemlerden ve imkânlardan faydalanılmaktadır.

Ölümün duyurulması genellikle camilerde verilen “sala” ile yapılmaktadır. Bu şekilde eş- dost ve akrabaların ölüm olayından haberdar edilmeleri ve cenaze törenine katılmaları sağlanmaktadır. Bunun dışında büyük bir şehir olan Gaziantep’te özellikle şehir merkezinde salanın yeterli gelmediği durumlarda ve ölen kişinin sosyal statüsüne de bağlı olmak üzere farklı yöntemlere başvurulmaktadır. En yaygın olan duyuru biçimi yerel televizyon kanallarına verilen ilanlardır. Bunun dışında

²⁵⁰ Ganime Alagöz, 1958, Okuryazar, Ev hanımı, Barak

²⁵¹ Miyasete Bozgeyik, 1940, Okuryazar değil, Ev hanımı, Gaziantep (Merkez)

²⁵² Ebru Yıldırım, 1983, Okuryazar, Ev hanımı, İbrahimli Köyü

²⁵³ Fatma Çınar, 1950, Okuryazar, Ev hanımı, Nizip; Ganime Alagöz, 1958, Okuryazar, Ev hanımı, Barak; Remziye Kabak, 1953, Okuryazar değil, Ev hanımı, Erikli (Ceyde) Köyü

²⁵⁴ Ganime Alagöz, 1958, Okuryazar, Ev hanımı, Barak

²⁵⁵ Elif Titiz, 1944, Okuryazar değil, Ev hanımı, Şahinbey

²⁵⁶ Ebru Yıldırım, 1983, Okuryazar, Ev hanımı, İbrahimli Köyü

yerel gazetelere de ilan verilebilmektedir. Yerel medya organları ile şehir merkezi dışında bulunan yakınlarla da duyuru yapma imkânı bulunmaktadır. Ancak daha önce de belirttiğimiz gibi bu daha çok ölen kişinin ekonomik, sosyal statüsüne bağlı olarak uygulanmaktadır. Bu şekilde yapılan duyurularla cenaze namazı töreninin nerede ve ne zaman olacağı belirtilmektedir.

3.2.3.4. Cenaze Namazı

Cenaze namazı vakti ile ilgili belirli bir kural bulunmamakla birlikte cami cemaatinin katılımını da sağlamak amacıyla vakit namazlarını müteakip cenaze namazı kılınması gelenek haline gelmiştir. Bundan maksat ise cenaze namazına katılımın mümkün olduğunca fazla olmasını sağlamaktır. İnanışa göre cenaze namazına katılan cemaatin fazlalığı ölen kişinin iyi bir insan olduğuna delalet edeceğinden onun ölümden sonraki hayatında rahat olmasına sebep olacaktır. Ayrıca cenaze namazına katılmaya özellikle komşuların özen göstermesi gerektiğine inanılır.²⁵⁷

Gaziantep'te cenaze namazı tamamen İslami kurallara uygun olarak yerine getirilmektedir. Ölen kişi eğer evinde yıkamış ise cenaze namazı için camiye götürülür. Eğer yıkama işlemi de caminin bu iş için ayrılmış yerinde yapılacaksa cenaze namazından bir süre önce camiye götürülerek yıkama işlemi bitince cenaze namazı için bekletilir. Bu durumda yıkama ve kefenleme genellikle camideki imam tarafından yapılmakta ve bunun karşılığında da kendisine belirli bir ücret ödenmektedir.

Cenazenin camiye taşınması ve oradan da mezarlığa götürülmesi sırasında ölü tabuta koyulur, tabut içerisinde taşınır. Yakın geçmişe kadar ölü, kendi evinin kapısı üzerinde yıkayıp kefenlendiği ve mezara götürülürken de yine bu kapı üzerinde taşındığı bilinmektedir.²⁵⁸ Günümüzde ise bunun yerini tabut almıştır. “Tabuta bölgede ‘imamın kayığı’ da denir. Halk arasında ‘Eksik nerde biter?’ sorusuna ‘Dört adamın omzunda...’ şeklinde cevap verilerek bütün insanların hata yapabilecekleri vurgulanır.”²⁵⁹

Tabutun üzerine örtülen örtüler ölen kişinin cinsiyetine, yaşına, maddi durumuna ve sosyal statüsüne göre değişmektedir. Eğer ölen kişi bir kadınsa bunu

²⁵⁷ Ebru Yıldırım, 1983, Okuryazar, Ev hanımı, İbrahimli Köyü

²⁵⁸ Ganime Alagöz, 1958, Okuryazar, Ev hanımı, Barak

²⁵⁹ Remziye Kabak, 1953, Okuryazar değil, Ev hanımı, Erikli (Ceyde) Köyü

belirtmek için tabutun üzerine bir tülbent örtülür; fakat ölen kişi genç bir kadınsa tabutun baş tarafına al bir yazma örtülür.²⁶⁰ Ölen kişi, erkekse tabutuna battaniye, halı gibi örtüler veya sıradan tabut örtüsünün üzerine bir gömlek örtülerek bu belirtmeye çalışılır.²⁶¹

Cenazeyi taşıma işlemi de başlı başına bir tören değerindedir. Taşıma sırasında belirli kalıplaşmış uygulamalar vardır. Evvela bu törene katılan herkes cenazeyi kısa bir süre dahi olsa omzunda taşımaya çalışır; çünkü bunun büyük bir sevabı olduğuna inanılır. Bu amaçla da her omuzlayan kişi belirli bir süre taşıdıktan sonra sırayı başkasına verir. Bu şekilde gidilmesi gereken yere kadar tabutu evvela ölenin en yakınlarından başlamak üzere herkes sırayla omuzlarda taşır.

“Eskiden şimdi olduğu gibi ölü otomobili (cenaze taşıma aracı) olmadığından tabut önce şehrin belli yerlerindeki musallalara, buralardan da mezara kadar sırtta götürülürdü. Alayın önünde iki-üç kişi ‘Allah rahmet eyleye diyenin akıbeti hayrola’ diye bağırarak yürürlerdi. Cenaze alayı, geçiş yolu üzerindeki türbelerin önünde durulur, birinin yüksek sesle ‘El-fatıha’ veya ‘Fatıha’ diye bağırması üzerine alaydakiler ellerini açar, Fatıha okurlardı. Bu türbelerin bir bölümü ana caddeler üstünde olduğundan kimi törenlerde iki-üç defa böyle saygı duruşu yapılırdı. Pişirici, Şeyhcan, Şeyh Şaban, Karaçomak, Yuf Baba, Lov baba bunların başında gelirdi.”²⁶²

Bu şekilde ortaya çıkan uygulamalarla cenaze ritüeli, her ayrıntısında belirli geleneklerin yansıtıldığı ritüellerin birleşmesinden oluşmaktadır. Bahsi geçen bu türbelerle ilgili ritüellerin de Türklerin çok eski dönemlerden beri geleneklerine farklı biçimlerde yansıttıkları “atalar kültü”nden kaynaklandığı söylenebilir. Günümüzde ise modern hayat tarzı, kentleşme süreci veya teknolojik gelişmelerin tesiri, her aşaması bir ritüele dönüşen bu uygulamaları ortadan kaldırmaktadır. Yıkama işleminde olduğu gibi cenazeyi taşıma işleminde de yerel yönetimlerin de katkısıyla teknoloji kullanılmaktadır. Bu amaçla oluşturulan cenaze taşıma araçları, cenazeyi omuzlarda taşıma geleneğini olmasa bile yoldaki türbeleri ziyaret etme geleneğini ortadan kaldırmıştır.

3.3. DEFIN TÖRENİ

3.3.1. Defin

Ölüyü defnetme âdeti, İslamiyet sonrası dönemde görülmeye başlanır. Eski Türklerde ise defin yerine, daha çok bu dönemdeki ruh inançlarından kaynaklanan değişik uygulamalar görülmektedir. Hun ve Göktürk egemenliği dönemlerinde ölüyü

²⁶⁰ Münevver Diyarbakırhoğlu, 1925, Okuryazar değil, Ev hanımı, Gaziantep (Merkez)

²⁶¹ Elif Büyükdemir, 1932, Okuryazar değil, Ev hanımı, Gaziantep (Merkez); Mustafa Polat, 1930, Okuryazar, çiftçi, Tekirsin Köyü

²⁶² Güzelbey. (1983), a.g.m.

tabuta koyup ağaca asma âdeti mevcuttur. Kırgızlarda da bu uygulamanın mevcut olduğu fakat İslamiyet’i kabul ettikten sonra bunu terk ettikleri bilinmektedir. Fakat bu değişim çok kısa sürede gerçekleşmemiştir. Kırgızların İslamiyet’i kabulünden sonraki dönemlerde de eski âdetlerini büyük ölçüde devam ettirdikleri Manas Destanı’nda anlatılan Manas’ın defin töreninden de anlaşılmaktadır:

“Diyorlar ki: Manas’ın sineğe benzer canı çıktı
Gerçek evine gitti.
Diyorlar ki ak saray yapıp (içine) kodular
Gök saray yapıp içine kodular
Diyorlar ki dokuz gün yattı (beklettiler)
Doksan kısrak kestiler
Diyorlar ki altı gün (yine) beklettiler
Altmış kısrak kestiler
Diyorlar ki altın işlemeli giyimlerini
Dokuz parçaya ayırıp halka üleştiler
Çam ağacından kalın tabut yaptırıp
Diyorlar ki iç yüzünü gümüşle kapladılar
Dış yüzünü altınla kapladılar
Manas’ı böyle bir tabuta koydular
Diyorlar ki altından nem sızmasın diye
Üstünden güneşin sıcaklığı geçmesin diye
(Tabutu) saray içine yerleştirdiler”²⁶³

Altay Türklerinin defin törenlerini anlatan Radloff’un verdiği bilgiye göre ise:

“Altaylılar ölülerini umumiyetle dağ üzerindeki gizli yerlerde toprağa gömerler. Ölü tam giyinmiş vaziyette mezara konur ve yanına, yol için bir torba yiyecek de yerleştirilir. Zenginler birlikte binek atı da gömerlermiş... Ağaç kabuğundan ve kütüklerden yapılmış olan yurtlar, aileden birinin ölümü üzerine terk edilerek olduğu yerde bırakılır ve aile kendisine başka bir yerde yeni bir yurt yapar.”²⁶⁴

Bunların dışında Çin kaynaklarına göre eski Türklerde yakma, ağaca asma, toprağa gömme gibi uygulamalar mevcuttur.²⁶⁵ Yine Çin kaynaklarına göre Göktürklerde defin töreni şu şekilde gerçekleştirilir:

“Ölüyü çadıra korlar. Oğulları, torunları, erkek-kadın başka akrabası; atlar ve koyunlar keserler ve çadırın önüne sererler. Ölü bulunan çadırın etrafında at üzerinde yedi defa dolaşırlar. Kapının önünde bıçakla yüzlerini kesip ağlarlar. Yüzlerinde kan ve yaş karışık olarak akar. Bu töreni yedi defa tekrar ederler. Sonra muayyen bir günde ölünün bindiği atı, kullandığı bütün eşyayı ölü ile beraber ateşte yakarlar.; külünü belirli bir günde mezara gömerler.”²⁶⁶

İslami kurallara göre ölen kişiyi toprağa gömmek esas olarak kabul edilmektedir.²⁶⁷ Ölünün defninin yanı sıra defin vaktinde de genellikle İslam dininin konuyla ilgili uygulamaları esas alınmaktadır. İslamiyet’te, ölümden sonra yerine

²⁶³ Abdulkadir İnan. (2000) *Tarihte ve Bugün Şamanizm*. Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, ss. 182-183

²⁶⁴ Radloff, a.g.e., s. 78

²⁶⁵ İnan (2000), a.g.e., ss. 182-184

²⁶⁶ Şener, a.g.e., s.64

²⁶⁷ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Karaman, H., a.g.e., s. 9

getirilmesi gereken bütün uygulamaları en kısa sürede yapmak esas olarak kabul edilmiş ve bu konudaki teamüller, Hz. Muhammed'in sünneti olarak "ilk nesilden beri tatbik edile gelmiştir."²⁶⁸ Türklerde, İslam öncesi dönemde cenazenin gömülmeden uzun zaman bekletildiği bilinmektedir. Göktürklerde ilkbaharda ölenleri sonbaharda, kışın ve güzün ölenleri ise ilkbaharda gömme geleneği vardır.²⁶⁹ Günümüzde cenaze törenleriyle ilgili İslami kuralların çok fazla uygulanmadığı Orta Asya Türk topluluklarından biri olan Kırgızistan'da İslamiyet öncesi geleneklerin Anadolu'daki biçimlerinden daha az değiştiğini görmek mümkündür. Kırgızistan'da hâlâ cenazeyi en az üç gün bekletme geleneği vardır. Bu süre içinde yine İslamiyet öncesi geleneklerden biri olarak törenler, ölüyü çadıra koyarak yerine getirilir. Şehirleşme sürecinde dahi bu gelenekten taviz verilmeyerek boş arsalar, hatta apartmanların bahçesine, kiralanan geleneksel çadırlar kurulmakta ve ölü burada bekletilmektedir.²⁷⁰

Gaziantep'te de Anadolu'nun hemen her yerinde olduğu gibi ölen kişiyi en kısa sürede defnetmek esas olarak kabul edilmektedir. İnanişaya göre; "Ölen kişi erken gömülmelidir; çünkü sevabı çoktur."²⁷¹ Eğer ölen kişinin uzak yerden gelecek olan çocukları veya yakın akrabaları varsa, onların da defin töreninde bulunabilmeleri için bir süre bekletilebilir. Böyle bir durum yoksa en kısa zamanda defin töreni gerçekleştirilir. Ölen kişi, sabahleyin veya öğlen defnedilir.²⁷² "Ölünün evde bekleme süresi bir gündür. Bu süreçte ölen kişi erkek ise oğlu veya damadı, kadın ise kızı veya gelini ders alması açısından başında bekler."²⁷³ Ayrıca yaşlıların da ölünün yanında bekleme âdeti vardır.²⁷⁴ Bu bekleme, ölünün yalnız bırakılmaması gerektiği inancından kaynaklanır.²⁷⁵ Cenaze gece defnedilmez çünkü "yerler mühürlenmiştir."²⁷⁶ Bu tür bir inanişanın ise İslamiyet öncesi dönem "yer kültürü" ile alakalı olduğu düşünülebilir. Çünkü İslami teamüllere göre ölünün gündüz veya gece

²⁶⁸ Karaman, H., a.g.e., s. 5

²⁶⁹ İnan (2000), a.g.e., ss. 177-178

²⁷⁰ Tarafımızdan yapılan kişisel gözlemlerdir.

²⁷¹ Nermin Kabak, 1973, Okuryazar, Ev hanımı, Durnalık Köyü

²⁷² Hayriye İzgil, 1943, Okuryazar değil, Ev hanımı, Gaziantep (Merkez)

²⁷³ Elif Titiz, 1944, Okuryazar değil, Ev hanımı, Şahinbey

²⁷⁴ Miyasete Bozgeyik, 1940, Okuryazar değil, Ev hanımı, Gaziantep (Merkez)

²⁷⁵ Ayşe Sümer, 1939, Okuryazar değil, Ev hanımı, Gaziantep (Merkez)

²⁷⁶ Nermin Kabak, 1973, Okuryazar, Ev hanımı, Durnalık Köyü

gömülmesi konusunda bir sınırlama söz konusu olmadığı gibi Hz. Muhammed'in de kendisine çok yakın kişileri gece defnettiği bilinmektedir.²⁷⁷

Defin için gerekli hazırlıkların tamamlanmasından sonra cenaze mezarlığa götürülür ve defin töreni başlar. Yukarıda bahsedildiği gibi geleneksel uygulamalarda mezarlığa götürme biçimi de bir tören biçimindedir fakat günümüzdeki uygulama törenselliğini -en azından geleneksellik boyutuyla- kaybetmiştir. Aynı şekilde mezarlıkta mezarın kazılması ile başlayan defin töreninde de başlangıçtan itibaren bazı değişiklikler dikkati çekmektedir. Geleneksel uygulamalarda mezarın kazılması, sosyal işlevleri olan ve kendi içinde bazı folklorik unsurları barındıran bir tören aşamasıdır. Yakın geçmişe kadar bu uygulama, ölenin yakınları tarafından yapılabildiği gibi para karşılığı, bu işi meslek edinmiş kişiler tarafından da yapılmaktaydı.

Cenaze, mezarın yanına getirildiği zaman ilk önce kefenin düğümleri açılır ve gözüne bir avuç toprak serpilir. “Gözünü toprak doyursun.” deyimini buradan gelmektedir.²⁷⁸ Ölen kişinin ölümünden dolayı en fazla acı çeken eşinin ve çocuklarının bu acılarını biraz olsun hafifletmek amacıyla da halk arasında uygulanan bazı inanmalar vardır. Bunun için öncelikle çocukları tabutun altından geçirilir.²⁷⁹ Daha sonra mezarın toprağından bir avuç alınarak “Allah soğukluğunu versin diye” eşinin ve çocuklarının boynuna atılır.²⁸⁰ Cenazeyi mezara yakınları indirir. Cenaze sağ tarafının üzerine gelecek şekilde ve yüzü kıbleye dönük biçimde mezara yerleştirilir. Ölünün üzerine “sapıtma taşı” denen bir taş koyulur. “Bu taşlar mezarın içini aynen ev gibi yapan, cenazenin üzerine toprak gelmesini engelleyen uzun taşlardır.”²⁸¹ İnanışa göre ölen kişi öldüğünün farkında değildir. Herkesle birlikte o da cenaze törenine katılır. Herkes giderken o da gitmek için kalkmaya çalıştığı zaman başı bu sapıtma taşına değdiğinde öldüğünü anlayacaktır.²⁸²

Cenazenin gömülme işlemi de yine başlı başına bir törendir. Yukarıda bahsedildiği gibi ölen kişi mezara yerleştirilip üzerine uzun taşlarla bir set

²⁷⁷ “...gündüz gibi gece de defin caizdir. Hz. Peygamber'in gece defnettiği vaki olmuş, ayrıca Hz. Fatıma, Ebu Bekir, Osman, Aişe, İbn Mesud gibi sahabeler gece defnedilmiştir.” (Karaman, H., a.g.e., s. 9)

²⁷⁸ Miyasete Bozgeyik, 1940, Okuryazar değil, Ev hanımı, Gaziantep (Merkez)

²⁷⁹ Nazlı Savcı, 1918, Okuryazar değil, Ev hanımı, Şahinbey; Ganime Alagöz, 1958, Okuryazar, Ev hanımı, Barak

²⁸⁰ Nilüfer Peltek, 1978, Okuryazar, Ev hanımı, Tabakane; Sakine Deniz, 1930, Okuryazar değil, Ev hanımı, Gaziantep (Merkez)

²⁸¹ Ebru Yıldırım, 1983, Okuryazar, Ev hanımı, İbrahimli Köyü

²⁸² Nermin Alaparmak, 1970, Okuryazar, Ev hanımı, Gaziantep (Merkez); Ganime Alagöz, 1958, Okuryazar, Ev hanımı, Barak; Muhtar Kaya, 1946, Okuryazar, Köy muhtarı, Doğanpınar Köyü

yapıldıktan sonra yakınlarından başlamak üzere orada bulunanlar tarafından üzerine toprak atılır. Toprak atma işlemine ailenin büyüklerinden başlanarak sırayla ailenin büyük oğlu ve diğer yakınları ile devam eder. Her kişi üç kürek atarak küreği sıradakine verir. En sonunda mezara su dökülerek defin işlemi tamamlanır.²⁸³

Cenazenin defni sırasında kar veya yağmur yağması iyiye yorulur. “Ölü günü kar yağarsa, ölen kabir azabı görmez; yağmur yağarsa ‘rahmeti üzerine yağıyor.’ derler.”²⁸⁴ Ayrıca hayırlı gecelerde ölen kişinin de iyi bir kimse olduğu düşünülür.²⁸⁵ Bu değerlendirmelerin temelinde halk arasında yağmurun veya genel olarak yağışın “rahmet” olarak değerlendirilmesi yatmaktadır. Kişinin cenazesinin böyle bir rahmete tesadüf etmesi de kişinin güzel ameline işaret olarak görülür. Ayrıca hayırlı geceler de İslami inançlara göre ilahi rahmetin fazla olduğu zamanlardır. Bu inançtan dolayı da bu gecelerde ölen kişilerin iyi kimseler olduğu şeklinde değerlendirmeler yapılır.

3.3.2. Talkın (Telkin) Töreni

Gaziantep’te “talkın” olarak adlandırılan ve aslı “telkin” olan kelime definden hemen sonra icra edilen törenlerden biridir. Bu törende amaç, sorguya çekilmekte olan ölünün sorgusunu kolay geçirmesi için ona yardımcı olmaktır. Bu sebeple de ölüye sorulacağına inanılan bazı itikatla ilgili soruların cevapları orada bulunan din görevlisi tarafından tekrar tekrar söylenerek ölünün de bunları söylemesi istenir. Bu şekilde bir “telkin” söz konusu olduğu için de halk arasında bu törene “talkın” adı verilmektedir.

Halk arasında bu törende sorulan sorulara verilen cevapları din görevlisinin duyduğuna inanılmaktadır. Bu şekilde, din görevlilerine de olağanüstü yetenekler atfeden inanişe göre; “Hoca talkında ölünün neyle karşılaştığını görür ve bilir.”²⁸⁶ Eğer talkın veren din görevlisi sözleri tekrar tekrar söylerse, ölen kişi talkın veremiyor diye düşünülür.²⁸⁷ Halk arasındaki bu inanişin aksine din görevlilerinin bu şekilde ölenin durumunu görmesi ve söylediklerini duyması inancı bir yana bu

²⁸³ Nermin Kabak, 1973, Okuryazar, Ev hanımı, Durnalık Köyü; Pakize Akkuş, 1937, Okuryazar değil, Ev hanımı, Gaziantep (Merkez); Miyasete Bozgeyik, 1940, Okuryazar değil, Ev hanımı, Gaziantep (Merkez)

²⁸⁴ Ebru Yıldırım, 1983, Okuryazar, Ev hanımı, İbrahimli Köyü

²⁸⁵ Fatma Çınar, 1950, Okuryazar, Ev hanımı, Nizip; Gönül Ökke, 1960, Okuryazar, Ev hanımı, Şehreküstü

²⁸⁶ Gönül Ökke, 1960, Okuryazar, Ev hanımı, Şehreküstü

²⁸⁷ Nilüfer Peltek, 1978, Okuryazar, Ev hanımı, Tabakane

şekilde bir telkin töreni düzenlemesi dahi İslami kurallarla açıklanamamaktadır. İslami uygulamalara göre:

“... günümüzde adet olduğu üzere imamın kabir başında: ‘Ey filan oğlu veya kızı filan, dünyayı terk ettiğin zaman ve durumu hatırla. Allah’tan başka tanrı yoktur, Muhammed onun kulu ve elçisidir, de...’ şeklindeki sözlerle imamın telkin vermesi sünnet değildir.”²⁸⁸

Bu şekilde bir açıklamayla aynı kaynakta bu konu “bid’at” olarak adlandırılmış ve birçok kaynağa göre de yapılmasının sakıncalı olduğu belirtilmiştir. Bu şekilde bir uygulama ise Şamanist inançlardan kaynaklanmaktadır. Ölüyle bu şekilde konuşmak ve ona ölümü kabullenmesi doğrultusunda telkinlerde bulunmak İslamiyet öncesi dönem uygulamalarındandır ve bu şekilde bir telkinle ölen kişinin ölümü kabullenmesi sağlanmaya çalışılır. Bunda da amaç, ölenin ruhunu rahatlatarak onun vereceği muhtelif zararlardan korunmaktır. Bazı Şamanist Türk topluluklarındaki ölüye hitap tarzı ile yukarıda bahsedilen telkinler aynı tarzdadır. “Bu yeri bırakıp gidenlerin birincisi sen değilsin! Düşünme, üzülme...”²⁸⁹ sözlerindeki hitap tarzı ile “...dünyayı terk ettiğin zaman ve durumu hatırla...” ifadesindeki tarz benzerlik göstermektedir. Her ikisinde de amaç, ölenin ruhunu ölüm olayına alıştırarak huzura ermesini sağlamaktır.

3.3.3. Devir ve Iskat Töreni

Ölüm olayının ardından ölen kişinin yakınlarının sergilediği birçok davranış ve ortaya koyduğu birçok uygulama, ölen kişinin ardından onun için yapabileceği en son şeylerdir. Bu sebeple ölenin yakınları içinde buldukları psikolojik durumun da etkisiyle ölenin ruhunu rahatlatmak için çaba sarf ederler. Bu uygulamalar zamanla törensellik özelliği kazanarak süreklilik arz etmekte ve toplum kültürüne mal olmaktadır. “Devir ve ıskat” da bu çaba sonucu ortaya çıkan ve zamanla ritüelleşmiş olan uygulamalardır. Bunlarda da amaç yine ölen kişinin ruhunu rahatlatmaktır. Ölen kişinin hayattayken yerine getirmekle yükümlü olduğu ibadetler, onun için bir borç olarak düşünülür. “Ölen insanın yerine getirmediği ibadetler için ne kadar tutuyorsa altın, para olarak bağışlanır.”²⁹⁰ Mana itibarıyla bu kavramlar kaynaklarda şöyle açıklanmaktadır:

“Namaz, oruç, kurban, adak, kefarete gibi ibadet ve borçları ifa etmeden vefat etmiş bir kimseyi bu borçlardan kurtarmak için fukaraya nakdi bedellerini vermeye ıskat denir.

²⁸⁸ Karaman, H., a.g.e., s. 13

²⁸⁹ İnan (2000), a.g.e., s. 183

²⁹⁰ Mediha Gökbulut, 1955, Okuryazar değil, Ev hanımı, Nurdağı

Nakdi bedeli vermek yerine muayyen bir miktarı bir beze çıkılıp fukaraya hibe etmek, sonra hibe yoluyla ondan geri almak ve borç bitinceye kadar bu işe devam etmeye de devir denir; bu yolla ölüden mezkûr borçların düşürüldüğüne (ıskat) inanılır.”²⁹¹

Bu şekilde ibadet borçlarının ödenmesiyle ölen kişinin ruhunun huzura kavuştuğu inancıyla bu uygulama Gaziantep’te halk arasında “dardan indirme” olarak adlandırılır. Bu amaçla da icra edilen tören şu şekilde gerçekleştirilir: “Öncelikle ölen kişinin ibadet borçları hesaplanır. $50-15=35$ yıl oruç sorumluluğu; $35 \times 30=1050$ gün fitre miktarı; $35 \times 365=12775 \times 6$ namaz için fitre miktarı çarpılır.”²⁹² Daha sonra da bunların karşılığı olan para miktarı bir yoksula verilir.

İskat ve devir törenleri, günümüzde halk arasında yerine getirilmesi gereken bir İslami kural olarak algılanmasına rağmen İslam dininin temel kaynakları olan Kuran ve sünnette bu şekilde bir uygulama söz konusu değildir. “Hz. Peygamber, ashab, tabiun ve etbau’t tabiin devirlerinde bu manada ıskat ve devir olmadığı için kitap ve sünnette bunların yerini aramak boşunadır.”²⁹³ Halk arasında bu şekilde bir ihtiyacın ortaya çıkması ise daha önce de belirttiğimiz gibi ölenin ruhunu rahatlatma amacına dayanmaktadır.

3.4. DEFİN SONRASI

3.4.1. Yas

Ölen kişinin ardından yakınları, ölümden dolayı duydukları üzüntüyü belirtmek amacıyla belirli davranışlar sergiler. Bu davranışlar genel olarak “yas” kelimesiyle adlandırılmaktadır. Yas davranışlarını sergilemeyen kişiler de halk arasında genellikle kınanmakta veya en azından bu hoş karşılanmamaktadır. Ölen kişinin ardından yas tutmak ölüye karşı saygıyla özdeşleştirilir. Bu davranışlar aynı zamanda ölüünün ruhunu rahatlatmayı da amaçlamaktadır. İnanişâ göre ölen kişinin ruhu belirli günlerde yakınlarını ziyaret etmekte ve kendisinin ardından üzülen olup olmadığını kontrol etmektedir. Eğer yakınları kendisinin ardından üzülmüş ağlamıyor veya genel manada yas tutmuyorsa onlara beddua ederek geri gitmektedir.²⁹⁴ Bu inaniş, Türklerin İslamiyet öncesi dönemdeki ruhlarla ilgili inanişlarıyla temelde örtüşmektedir. Eski Türklerde var olan ölü ruhlarının yaşayanlara zarar vereceği inancı, İslamiyet sonrasında ruhun direkt olarak zararı yerine zarara sebep olabilecek biçimde beddua etmesi biçiminde karşımıza çıkmaktadır.

²⁹¹ Karaman, H., a.g.e., s. 14

²⁹² Nazlı Savcı, 1918, Okuryazar değil, Ev hanımı, Şahinbey

²⁹³ Karaman, H., a.g.e., s. 14

²⁹⁴ Zöhre Kaya, 1912, Okuryazar değil, Ev hanımı, Oğuzeli Kılavuz Köyü

Eski Türklerde var olan ve yakın geçmişe kadar büyük ölçüde halk arasında devam eden yas uygulamalarının İslamiyet'te bu şekliyle var olmadığı bilinmektedir.

“Cahiliye devrinde kocası ölen kadın bir yıl mağaramsı bir kulübeye kapatılır, kimseyle temas etmez, yıkanmaz, saçlarını taramaz, tırnaklarını kesmezdi. Ölüye böylece yas tutmayı Hz. Peygamber men etmiş, sadece ölenin hatırasına hürmeten yakın akraba için üç gün, koca için dört ay on gün bir nevi yas tutmayı meşru kılmıştır.”²⁹⁵

Halk arasında var olan bu tür uygulamalar günümüzde İslam âlimleri tarafından yasaklanmakta ve en dar kapsamda bir imam dahi bu uygulamalarla ilgili halkı uyarmaktadır.²⁹⁶ Bu uygulamaların günümüzde giderek ortadan kalkmasını bu uyarılar büyük ölçüde etkilemektedir.

Yas, belirli bir döneme mahsus uygulamalardan oluşmaktadır. Yasın süresi halk arasında geleneksel olarak kırk gündür. Bu sürenin belirlenmesinde de yine aynı şekilde ruhlarla ilgili inanışlar etkili olmuştur. Eski Türklerde var olan inanca göre, ölen kişilerin ruhları eğer ölen kişi çocuksa yedi gün; ölen kişi büyükse kırk gün boyunca yakınlarını ziyaret eder ve kendi evinin etrafında dolaşır. Bu inanç, yukarıda bahsedilen “ruhun kendisinin ardından sergilenen uygulamaları kontrol etmesi” inancının süresini belirlemede de etkili olmuştur. Bu şekilde ruhun evinin etrafında dolaştığı süreç yas süresini de belirler.

Yas süresinde sergilenen davranışlar ve kaçınmalar da günümüze kadar uzanan süreçte belirli değişimlere uğramıştır. Eski Türklerde var olan uygulamaların bir kısmı günümüzde yok olmuş bir kısmı ise belirli değişimlere uğrayarak devam etmiştir. Bu değişikliklerin en önemlisi yas süresinde meydana gelmiştir. Eski Türklerde üç yıla kadar yas tutulduğu bilinmektedir.²⁹⁷ Bu süre zamanla kırk güne kadar inmiş ve yakın geçmişimize kadar da bu şekilde uygulanmıştır. Anadolu'da genel olarak uygulanan yas uygulaması ise şöyledir:

“Ülkemizde ölenin ardından yas tutmanın süresi kesin bir zaman parçasıyla sınırlandırılmamakta, bu süre üç gün ile birkaç yıl arasında değişmektedir. Yas süresinin üç gün, bir hafta, bir ay, kırk gün, altı ay, bir yıl, ve bir yıldan çok olarak sınırlandığı zaman birimleri içerisinde en yaygın olanı kırk günlük süredir. Kırk günlük yas süresinin çok yaygın olması, kırk rakamının dinsel ve büyüsel niteliğiyle bağlantılıdır. Kişinin acısından ve ölümün dolaylı olarak bulaştırdığı pislikten arınması için, tıpkı kırklı kadınlarda ve çocuklarda olduğu gibi kırk günlük bir sürenin geçmesi gerektiğine inanılmaktadır.”²⁹⁸

Gaziantep'te de yasla ilgili bazı uygulamaların süresi kırk güne, bazıları ise yedi güne kadar inmiştir. Bu süre yakın geçmişe kadar kırk gün olarak uygulanmışsa

²⁹⁵ Karaman, H., a.g.e., s. 10

²⁹⁶ Remziye Kabak, 1953, Okuryazar değil, Ev hanımı, Erikli (Ceyde) Köyü

²⁹⁷ İnan (2000), a.g.e., ss. 187-189

²⁹⁸ Örnek, (1995), a.g.e., s. 223

da günümüzde özellikle belirli uygulamalar için yedi gün esas olarak alınmaktadır. Özellikle temizlik yapılmaması ve tıraş olunmaması konusunda uygulanan yas süresi yedi güne inmiş; bunun dışında eğlence, düğün gibi konularda kırk günlük yas süresi uygulanmaya devam etmiştir. Ölenin ardından tutulan yasin süresinin belirlenmesinde genel olarak ekonomik, dinsel, psikolojik ve geleneksel faktörler etkili olmaktadır. Ayrıca kentleşme sürecinde yaşanan kültürel ve sosyolojik değişimlerin de bu sürenin belirlenmesinde büyük etkisi vardır.

Gaziantep'te yas süresince kaçınılan bazı uygulamalar vardır. Yas süresince ölen kişinin yakınları tarafından düğün ve eğlence yapılmaz. Daha uzak akrabalar veya komşular ise kırk günün dolmasını beklemeden düğün yapacaklarsa cenaze sahiplerine bu durumu nezaketen bildirir ve bu şekilde bir çeşit izin almış olurlar. Buna "yas kaldırma" denir.²⁹⁹ Bu davranışı yerine getirmeyenler ise başta cenaze sahipleri olmak üzere halk tarafından kınanırlar ve bu cenaze evine bir çeşit saygısızlık olarak değerlendirilir. Halk arasında acıyı paylaşma esasına dayanan bu davranış biçimlerinin sosyal dayanışma açısından önemi büyüktür. Bu şekilde kişiler arasındaki bağların sağlamlığı ortaya çıkmış olmaktadır. Bu manada Gaziantep'te en dikkat çekici uygulamalardan biri de ölen kişinin akraba, komşu ve dostlarının içinde esnaflıkla uğraşan kişilerin, -ölen kişiye yakınlığı ile orantılı olmak üzere- belirli bir süre dükkânını kapalı tutmasıdır. Eğer ölen kişi aileden veya çok yakın akrabadan biri ise en az üç gün iş yeri kapalı tutulur ve bu da bir çeşit yas olarak kabul edilir.³⁰⁰ Gaziantep çarşılarında dolaşırken hâlâ "Cenaze dolayısıyla kapalıyız." yazılarının asılı olduğu kapalı iş yerlerini görmek mümkündür.

Gaziantep'te yas süresince yapılacak olan temizlik işleri ertelenir.³⁰¹ Yas süresinin ilk yedi günlük kısmında, ölen kişinin yakınları yıkanmaz ve temizlenmez, erkekler tıraş olmaz, kadınlar makyaj yapıp süslenmezler.³⁰² Yas süresinde sadece kişisel temizlik ve bakımlar değil, ev temizliği de yapılmamaktadır. Özellikle ölen kişinin yakınları tarafından yası simgeleyecek bazı davranışlar da sergilenmektedir. Bu davranışların en belirgin ve yaygın olanı giyimlerin renginde olan değişikliktir. "Yas kırk gün tutulur. Bu sürede giyimler hep koyu renkte olur. Yas rengi genel

²⁹⁹ Gönül Ökke, 1960, Okuryazar, Ev hanımı, Şehreküstü

³⁰⁰ Ali Kaya, 1956, Okuryazar, Öğretmen, Nizip

³⁰¹ "Üç gün ev süpürülmez. Tekrar cenaze çıkmasını diye. Evde çamaşır yıkanmaz." (Ümit Deniz, 1972, Okuryazar, Ev hanımı, Sam Mezrası)

"Cenaze kaldırılmadan komşular evlerini süpürmezler." (Hurşit Sait Gaziantep'te Halk İnanmaları. *Halk Bilgisi Haberleri*. Sayı. 29, s. 33)

³⁰² Ebru Yıldırım, 1983, Okuryazar, Ev hanımı, İbrahimli Köyü

olarak siyahtır.”³⁰³ Bu şekilde karşımıza çıkan, yakınları tarafından üzüntü belirtisi olarak kişisel bakımları erteleme işini eski Oğuzlarda da görmek mümkündür. Dede Korkut boylarında bahsedilen evdeki kızın ve gelinin gülmemesi, ellerine kına yakmamaları ve siyahlar giymeleri gibi uygulamalar,³⁰⁴ bugünkü uygulamaların temelini oluşturmaktadır.

Yakın geçmişimize kadar Gaziantep’te kadınlar tarafından yas alameti olarak “saç kesme” uygulaması vardır.³⁰⁵ “Matem belirtisi olmak üzere genç kadınlar da kendi elleriyle saçlarının iki-üç örgüsünü keserler.”³⁰⁶ Yas alameti olarak ölen kişinin yakını olan kadınların saçını kesmesi, eski Türklerde çok fazla karşılaşılan bir uygulamadır. Şamanizm’in etkisinden hâlâ kurtulamamış olan ve Altay dağlarının kuzey kesimlerinde yaşayan “Beltir Türkleri ölülerini şaman töresine göre gömdükten sonra dul kalan karısının saç örgülerini ortasından keserler.”³⁰⁷ Bu yas uygulaması Sagaylarda, Manas Destanı’ndan anlaşıldığına göre Kırgızlarda, Orhon yazıtlarından anlaşıldığına göre Göktürklerde ve 14. yüzyılda Aydınogulları Beyliği’nde tespit edilmiştir.³⁰⁸ Bu kadar geniş bir coğrafyada uygulanan ve bu kadar eski bir geçmişe uzanan bu uygulamanın yakın geçmişimize kadar Gaziantep’te de görülmesi ilgi çekici bir durumdur.

Günümüzde ise, yas alameti olarak saç kesme geleneği uygulanmamaktadır. Bu uygulamanın ortadan kalkmasının temelinde halk arasında “hoca” tabir edilen ve halkın dini konularda kaynak olarak başvurduğu bazı kişilerin bu konudaki telkinleri yatmaktadır. İslami bir kural niteliği taşımayan bu kısıtlamaya göre ölenin ardından saç kesmek, büyük bir günahdır ve bunun karşılığında belirli bir diyet ödenmesi gerekmektedir.³⁰⁹

Gaziantep’te bir yas uygulaması olarak ölen kişinin eşinin evlenmemesi veya evlenmek için belirli bir süre beklemesi gerekmektedir. Aksi halde ölen kişinin ruhunun bu durumdan rahatsız olacağına inanılmaktadır. Bu rahatsızlık, ölen kişinin

³⁰³ Elif Titiz, 1944, Okuryazar değil, Ev hanımı, Şahinbey

³⁰⁴ Muharrem Ergin. (1988). *Dede Korkut Kitabı*. Boğaziçi Yayınları, İstanbul, s. 73

³⁰⁵ “Eskiden ağıt yakarken saç kesme, elbise yırtma âdeti vardı, şimdi yok. Ölüye eziyet olacağı düşünülür.” (Mediha Gökbulut, 1955, Okuryazar değil, Ev hanımı, Nurdağı)

³⁰⁶ Yalman (Yalgın), a.g.e. c. II., s. 432

“Yakın akrabalarından kadınlar saçlarını keserler.” (Ömer Özbaş. (1958). *Gaziantep Dolaylarında Türkmenler ve Baraklar*. Gaziantep, s. 52)

³⁰⁷ İnan, (1987), a.g.e., s. 471

³⁰⁸ İnan (2000), a.g.e., ss. 197-198

³⁰⁹ “Ben saçımı kestim, sonra hocaya danıştım. Bana, kestiğim saçımı yedi defa tartarak ağırlığınca üzüm, şeker gibi şeyler dağıtmamı söyledi. Yoksa azabından kurtulamazsın dedi.” (Zöhre Kaya, 1912, Okuryazar değil, Ev hanımı, Oğuzeli Kılavuz Köyü)

gözünün patlayacağı şeklinde yorumlanır. Bu inanıştan kaynaklanan uygulamaya göre ölen kişinin eşi evlenecekse tandıra veya toprağa yumurta gömer. Bu yumurta patlarsa ölen kişinin gözünün patlamayacağına inanılır.³¹⁰

20. yüzyılın başlarında Anadolu'nun güneyini ve özellikle Gaziantep çevresini gezerek buralarda var olan folklor değerlerini inceleyen Yalman'ın verdiği bilgiler bizim için en önemli kaynaklardan biri olmuştur. Bu bilgilere göre Gaziantep çevresinde yakın zamana kadar yas alameti olarak kullanılan uygulamalardan biri de ölen kişinin atının kuyruğunu kesme âdetidir. Bu gelenek, ölen kişinin ardından söylenen ağıtlara dahi yansımıştır:

“Doru atın yemlenemeyo
Kesilmiş kuyruğu yellenemeyo
Ali'nin ölümü yürek sızlatır
Atınla anacığın söylenemeyo”³¹¹

Ölen kişinin atının kuyruğunu kesme âdetinin Türkler arasında çok yaygın olduğu bilinmektedir. Bu geleneğin çok eski dönemlere dayandığı, Altaylardaki donmuş mezarlardan çıkarılan atların durumundan da anlaşılmıştır. Buna göre milattan önce III. ve IV. yüzyıllarda dahi defin törenlerinde atın kuyruğunu kesme âdeti mevcuttur.³¹²

“Türkler arasında çok yaygın olan yas adetlerinden biri ölünün bindiği atın kuyruğunu kesmektir. Eski Oğuzlar, İslam dininin kabulünden çok sonra bile, bu âdete riayet etmişlerdir. Dede Korkut hikâyelerinin kahramanları son vasiyetlerinde şöyle diyorlar: ‘Akboz atımın kuyruğunu kesiniz... ak çıkarıp kara giyiniz.’ Beyrek’in ölümünden sonra ‘Akboz atın kuyruğunu kestiler. Kırk elli yiğit kara giyip gök sarındılar... sarıkların yere vurdular...’³¹³

Bu adet, Kazaklarda ve Kırgızlarda da aynı şekilde uygulandığı bilinmektedir. Bu gelenek, yakın zamanlara kadar devam eden bir uygulamadır. “Savaşlara fedai olarak girenler de atlarının kuyruğunu keserlerdi.”³¹⁴ Bu uygulama, aslında Türklerde ata verilen değerlerin bir göstergesi olarak kabul edilmelidir. At o kadar kıymetlidir ki insanlar gibi ölenin ardından matem tutmakta ve kadınların saçlarını kesmeleri ve dul kalmaları gibi o da onun da kuyruğu kesilmekte ve buna da “tullamak” denmektedir. Bu anlayışa göre;

³¹⁰ Remziye Kabak, 1953, Okuryazar değil, Ev hanımı, Erikli (Ceyde) Köyü; Gönül Ökke, 1960, Okuryazar, Ev hanımı, Şehreküstü

³¹¹ Yalman (Yalın), a.g.e. c. II., s. 432

³¹² İnan, (1987), a.g.e., s. 471

³¹³ İnan (2000), a.g.e., s. 198

³¹⁴ İnan, (1987), a.g.e., s. 470

“At, kahramanı savaşa götürür ve sahibi ölünce onun matemini birlikte çekmek şerefini kazanır... Matem şarkıları söylenirken atın kuyruğu kesilir. Böyle bir hayvan dul (tuldağan) sayılır ve ona artık kimse binmez.”³¹⁵

Fakat Kazak-Kırgız geleneklerinde atın kuyruğunu kesmek, yas belirtisi olmasının yanında başka manalar da taşımaktadır. “Kazak-Kırgız âdetine göre düşmanın atının kuyruğunu kesmek büyük hakaret sayıldığı gibi ölümle tehdit etmek telakki edilir.”³¹⁶ Yalman’ın verdiği bilgilere göre Gaziantep çevresinde bulunan Türkmen boylarında da aynı amaca yönelik bir uygulama vardır. Bu adet yas belirtisi olarak uygulandığı gibi intikam ve hakaret manalarında da uygulanmaktadır.

“Bir adam bir köye veya obaya misafir olur, kadınlara herhangi bir sebeple laf atar ve köyden ayrıldıktan sonra köyü birtakım ahlaksızlıklarla suçlarsa, köylü o adamın bir kere daha obaya gelmesini bekler. Ve ilk fırsatta kendisine haber vermeden atının kuyruğu kesilir... Ziyan yapan atlarla, sahibi ahlaksız olan atların kuyruğu kesilir. Bu, o aile için büyük bir hakarettir... Namuslu bir kadının ahlakını bozmakla bir atın kuyruğunun kesilmesi arasında fark yoktur. Atının kuyruğunun kesildiğini gören sahibi utancından gece yarısı kaçır veya at kuyruğunun kesildiği yerde büyük bir cinayet olur. Çünkü, at kuyruğunun kesilmesi at sahibinin namusunu lekelemek sayılır...”³¹⁷

Yine Yalman’ın aynı kaynakta verdiği bilgiye göre 1937 yılında Gaziantep’te atın kuyruğunun kesilmesi sebebiyle iki kişi arasındaki düşmanlık, mahkemede dahi dava konusu olmuştur. Bu kadar eski bir geleneğin yakın geçmişe kadar Gaziantep bölgesinde bütün canlılığıyla yaşaması ve özellikle Orta Asya’da var olan bu uygulamanın coğrafi değişimden bu kadar az etkilenmiş olması, dikkat edilmesi gereken bir husustur.

Gaziantep’te yakın zamana kadar süren, atla ilgili bir başka uygulama da atın kuyruğundan kesilen kılların yakılmasıdır. Özellikle cesareti ile tanınan bir genç ölürse yakınlarından genç bir kadın veya ölenin karısı, kimseye göstermeden atın kuyruğundan bir parça keser ve bunu yakar.³¹⁸ Bu şekilde bir uygulamanın eski Türklerde var olan çeşitli nesnelere ve özellikle yiyecekleri, ateşin ölünün ruhuna ulaştıracağı inancı vardır. Şamanizmde, ateş tanrısının bunları ölüye ulaştıracağına inanılarak ölü için kesilen hayvanların kemikleri de ateşte yakılır.³¹⁹

³¹⁵ Radloff, a.g.e., s.227

³¹⁶ İnan (2000), a.g.e., s. 198

³¹⁷ Yalman (Yalgın), a.g.e. c. II., s. 431

³¹⁸ Yalman (Yalgın), a.g.e. c. II., s. 431

³¹⁹ İnan (2000), a.g.e., s. 186

3.4.2. Ağıt Töreni

Genel olarak “cenaze şarkıları” veya “ölüm şiirleri” olarak tanımlanan ağıtları, “şiirin ilk ve en eski şekli” olarak kabul edenler de olmuştur.³²⁰ Ağıtların ilkel toplumlardan günümüze kadar uzanan süreçte hemen hemen bütün toplumlarda var olduğu bilinmektedir. Bu âdet Amerika ve Okyanusya yerlilerinden Sümerlere, eski Mısırlılardan eski Yunan ve Latinlere ve eski Çin, Hint ve Arap toplumlarına kadar bütün kültürlerde mevcut olduğu gibi bütün iptidai dinlerde ve ilahi dinlerden de Yahudilikte genel olarak uygulanmaktadır.³²¹

Türklerde de ölen kişinin ardından ağlayarak onun bazı özelliklerini anlatmak üzere ağıt söyleme geleneğinin eskiden beri var olduğu bilinmektedir. Eski Türkçede “yıgla-“ veya “ıgla-“ kelimesi ağlamak manasında kullanılmaktadır.³²² “Yog” ise eski Türklerde ölen kişi için düzenlenen cenaze törenine verilen addır ve Divanü Lugat-it-Türk’te bu kelime “matem, yas; ölü gömülmesinden sonra üç veya yedi güne kadar verilen yemek.” şeklinde açıklanmaktadır.³²³ Banarlı’nın görüşüne göre bu iki kavram arasında bir ilişki vardır ve “yıglamak” ile “yoglamak” ağlamak ve matem tutmak manasında kullanılan birbiriyle ilgili kelimelerdir.³²⁴ Bu şekilde düşünüldüğünde de cenaze törenleri bir bakıma ağlama törenleri olarak görülür. Anadolu’nun değişik bölgelerinde de tarihi süreç içerisinde bu kavram için ağıt kelimesinden başka “deyişat, sağu, ağı, bayatı, deme, deyiş, eyişet, lavik, ölgülü, sayı kuru ağlamak, şin, şivan, yakım...” gibi ifadeler kullanılmıştır ve bu adlar altında ağıt söyleme geleneği Anadolu’nun bütün bölgelerinde görülmektedir.³²⁵

Eski Türklerde cenaze törenlerinde ağlama işi başlı başına bir törendir. Bu törenlerde ölen kişinin ardından, onun ölümü için duyulan üzüntüyü dile getirmek için söylenen sözler dahi başlı başına bir halk şiiri türü olmuştur. Bu şekilde belirli ezgilerle şiirler söylemenin yanı sıra üzüntüyü davranışlarla da belirtmek bu törenlerde esas olarak kabul edilir.³²⁶ Eski Türklerde ölen kişinin ardından ağlarken gözlerinden yaş dökmenin yanı sıra yüz yırtma, saç yolma, başına toprak saçma gibi

³²⁰ İsmail Görkem. (2001). *Türk Edebiyatında Ağıtlar, Çukurova Ağıtları*. Akçağ Yayınları, Ankara, s.10

³²¹ Görkem, a.g.e., ss. 11-15

³²² *Divanü Lugat-it-Türk Tercümesi, c. III.* (1992). Atalay B. (çev.), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, ss. 309/5, 321/16

³²³ *Divanü Lûgat-it-Türk*, s. 143/19

³²⁴ Nihad Sami Banarlı. (1998). *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, c.I., MEB. Yayınevi, İstanbul, s.44

³²⁵ Görkem, a.g.e., ss. 16-25

³²⁶ Türk dünyasında ağıt yakma geleneği ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Görkem, a.g.e., ss. 36-48

davranışlar da sergilenir. Bu davranışları en iyi tasvir eden kaynaklardan biri olan Dede Korkut hikâyelerinde, ağıt biçimi şöyle anlatılır:

“Beyrek’in babası kaba sarığı kaldırıp yere çaldı, çekti yakasını yırttı, oğul oğul diyerek böğürdü feryat figan etti. Ak bürçekli anası boncuk boncuk ağladı, gözünün yaşını döktü, acı tırnak ak yüzüne çaldı, al yanağını yırttı, kargı gibi kara saçını yoldu, ağlayarak sızlayarak evine geldi. Pay Püre Beyin penceresi altın otağına feryat figan girdi. Kızı gelini kah kah gülmez oldu, kızıl kına ak eline yakmaz oldu. Yedi kız kardeşi ak çıkardılar kara elbiseler giydiler, vay beyim kardeş, muradına maksuduna ermeyen yalnız kardeş diyip ağlaştılar böğrüştüler.”³²⁷

Ağıt törenlerinde ağlama işi daha çok kadınların vazifesi olarak görülür. “Altaylı öldükten sonra dul kalan kadın, ceset yurttta kaldığı müddetçe kocası için ağlamak mecburiyetindedir.”³²⁸ Eski Türklerden günümüze kadar olan süreçte ölen kişinin yakını olan kadınların ağlamasından başka bu işi meslek haline getirmiş ağlayıcı kadınların varlığı da bilinmektedir. Bu ağlayıcı kadınlar adeta ağıt törenlerinin yöneticisi veya icracısı olma görevini üstlenir. Fakat bu ağlama töreninde kadınların rolü bakımından tarihi süreç içerisinde önemli değişimler görülür. Eskiden var olan bu ağlayıcı kadınların yerini, yine aynı görevi gönüllülük esasına dayalı olarak üstlenen kadınlar almıştır. Gaziantep’in kırsal bölgelerinde, her köyün veya her mahallenin bu işlerde öne çıkmış kadınları vardır. Bu kadınlar, bu törenlere katılırlar ve aynı işlevi yerine getirerek ağıt törenlerini yönlendirirler. Bunu yaparken de eski Türklerden kalma ağıt yakma geleneğinin uygulayıcısı olarak gelenekte var olan bütün biçimsel unsurları yerine getirirler.³²⁹

Ağıtlarda temel amaç ölen kişinin ardından duyulan üzüntüyü dile getirmektir. Bu amaçla söylenen ağıtlarda;

“...tiz ve inilti yas nidaları önemli bir karakteristik unsur olarak göze çarpmaktadır. Genellikle kadınların söylediği bu ağıtlarda, ölenin karakter özellikleri ve sağlığında yaptıkları takdirkâr bir ifade ile dile getirilir; kahramanın hayatını sona erdiren olaylardan söz edilir. Bunlarda övgü önemli bir yer tutmaktadır. Ağıtçı, söylemiş olduğu ağıdında, ölen şahsın özelliklerinden mübalağalı bir şekilde bahseder; yakınlarının üzüntülerini dramatize ederek anlatır ve ağıtlarını irticalen, dokunaklı bir tarzda söyler. Törende hazır bulunanlar, ağıdın nakarat kısmında ağıtçıya iştirak ederler. Bunlar, giydikleri elbiselerle de bu beraberliği orada hazır bulunanlara göstermek isterler. Törende ağlayarak ağıt söyleyen kadın, ‘düzensiz ve heyecanlı bir halet-i ruhiye ile isbât-ı vücut etmek’ mecburiyetindedir; bu yüzden elbisesi paramparça ve saçları karmakarışık bir vaziyettedir.”³³⁰

Günümüzde Gaziantep’te ağıt yakma geleneğinin özellikle şehir merkezinde pek uygulanmadığı görülmektedir. Bu geleneğin yakın geçmişimize

³²⁷ Ergin, a.g.e., s. 73.

³²⁸ Radloff, a.g.e., s. 77

³²⁹ “Yasta kadınlar yüz yırtarlar, ağıt söyler, saç yolarlar, giysi parçalarlar. Bunun için bizde önceden üzüntüsü olan ağıtçı kadınlar vardır.” (Ayşe Poyraz, 1957, Okuryazar, Ev hanımı, Cevizli, Lohan, Köyü)

³³⁰ Görkem, a.g.e., s. 10

kadar yaygın olduğu bilinmektedir.³³¹ Hatta yörede günümüzde dahi söylenen bazı türkülerin ortaya çıkışı bu ağıt törenlerine dayanmaktadır. Bu durumun sadece Gaziantep yöresine mahsus bir durum olmadığı da bir gerçektir. Anadolu'daki birçok halk türküsünün ortaya çıkışında ağıt yakma geleneğinin olduğu söylenebilir. “Söz ve müzik bakımından kuvvetli olan ağıtlar, zamanla türkü haline gelmektedirler: Ege yöresine ait ‘Ümmü’ türküsü ile Orta Anadolu’ya ait ‘Bebek’ ve ‘Celaloğlan’ türküleri bu şekildedir. Bu konuda başka örnekler de bulmak mümkündür.”³³²

Görüülen kaynak kişilerimizden biri bu konuda şunları söylemektedir:

“Eskiden bugün dinlediğimiz bazı uzun havalar ve Barak havaları atışmalarla söylenirdi ve böyle ağıtlar yakılırdı. Örnek vermek gerekirse ‘Beymalım’ adlı uzun hava Antep’in eski bir köyünde yeni bir çiftin evlenmesinde söylenmiştir. İlk gece uyuyan damat bir daha uyanamaz. Bunun üzerine gelin bu ağıdı söyler. Yine ‘Hösün Ağam’ adındaki türkü de buna benzer bir uzun havadır.”³³³

Bu bakış açısıyla değerlendirildiğinde ağıt törenlerinin ve ağıtların Türk halk kültürünün bir parçası olmakla birlikte kültürel sürekliliğin oluşmasına da katkı sağladığı ortaya çıkacaktır. Zira ağıt törenleri günümüzde eskisi kadar görülmemekle bu törenlerde ortaya konulan eserler hâlâ “halk türküsü” olarak sevilerek dinlenmektedir.

Gaziantep ve çevresindeki ağıt törenleriyle ilgili yakın geçmişimiz hakkında geniş bilgilere ulaştığımız bazı kaynaklar, bu konuya ışık tutmakta ve bizlere konuyla ilgili günümüzdeki uygulamalarla mukayese imkânı sağlamaktadır. Bu kaynaklardan ilki olan Ömer Özbaş’ın verdiği bilgiye göre;

“Ölü gömmeye giden kadınlar, ölü gömülmeden yetişememişlerse kendilerine ölünün elbisesi çıkarılarak gösterilir. Ona adeta bir adam şekli verilerek duvara dayarlar. Ve bu elbiseyi yeni gelenler karşlarına alarak ağlaşırlar.”³³⁴

Yalman’ın da bu konuda verdiği bilgiler aynı doğrultudadır ve ağıt yakma uygulamasının bölgede yakın bir zamana kadar çok canlı bir şekilde devam ettiğini ortaya koymaktadır:

“Türkmenler, genç ölmüş bir adamı gömdükten sonra onun atını süslerler ve ölünün üstünden çıkarılan elbiseyi bir ağaca giydirirler. Köyün kadınları, donatılmış bu at ve giydirilmiş ağacın karşısına geçerek ağıtlar okur ve ağlarlar.”³³⁵
 “Ölülere ağıt (mersiye) okumak kadınların görevleri arasında önemli yer tutar...”³³⁶
 “Ölülere ağıt yakmak Kuran okumak kadar gereklidir.”³³⁷

³³¹ “Eskiden ağıt yakarken saç kesme, elbise yırtma âdeti vardı, şimdi yok. Ölüye eziyet olacağı düşünülür.” (Mediha Gökbulut, 1955, Okuryazar değil, Ev hanımı, Nurdağı)

³³² Görkem, a.g.e., s. 29

³³³ Nazlı Savcı, 1918, Okuryazar değil, Ev hanımı, Şahinbey

³³⁴ Özbaş, a.g.e., s. 52

³³⁵ Yalman (Yalgın), a.g.e. c. I., s. 61

³³⁶ Yalman (Yalgın), a.g.e. c. II., s. 115

³³⁷ Yalman (Yalgın), a.g.e. c. II., s. 402

Yakın zamana kadar Gaziantep çevresinde uygulanan bir başka ağıt biçimi de şöyledir:

“...biri öldüğünde ölünün gömüldüğü yer köyün güneyinde ise, kadınlar köyün kuzeyine çıkarak tarlaların birinden ağlaya ağlaya taş toplar ve bu taşları bir kenara yığırlar. Bu işe ‘düştü’ ismi verirler ki bu inanış bir çeşit ağıttır.”³³⁸

Ağıt yakma geleneğinin günümüze kadar uzanan süreçte yavaş yavaş ortadan kalkmasının temelinde İslamiyet’in bu konuyla ilgili tutumu yatmaktadır. Ağıt yakma geleneğinin birçok iptidai toplulukta var olduğu bilinmektedir. İslamiyet’ten önce Arap toplumunda uygulanan “bağırıp çağırarak, Allah’a karşı yakışsız sözler söyleyerek saçını, başını ve elbisesini yolup yırtarak ağlamak,” İslamiyet’te yasaklanmıştır.³³⁹ Gaziantep’te inceleme yaptığımız bazı köylerde bu şekilde bir gelenek uygulanmakta ise de bunun iyi bir davranış olmadığı belirtilmektedir.³⁴⁰ Hatta bu konuda İslami kurallara göre çok kesin bir kısıtlama olmamasına rağmen ölenin ardından ağlama konusu bile bazı kimseler tarafından hoş karşılanmaz. Ölenin ardından ağlamanın ölen kişiyi çamur içinde bırakacağına inanılır.³⁴¹ Ancak halk, bu kısıtlamaları ortadan kaldıracak bazı istisnai durumlar oluşturarak bu konuda kendisine bir açık kapı da bırakmıştır:

“Ölü ıstırap çekmesin diye ağlamayız. Genç ölümünde ağlamak ölüye acı verir. Ana-babaya ağlanırsa günahlar dökülür.”³⁴²
 “Ölenin ardından ağlarken, ‘her baba veya anne’ diyerek ağlanırsa ölenin günahları dökülür.”³⁴³

Halk arasında özellikle genç ve çocuk ölümlerine ağlanmaması gerektiği ile ilgili bir inanış oluşmuş hatta bu konuda değişik anlatılar da ortaya çıkmıştır.³⁴⁴ Yukarıda bahsedildiği gibi yakın bir zamana kadar var olan bir uygulamaya göre özellikle genç ölümlerinde daha çok ağıt yakılması yönündeki uygulama, günümüzde büyük ölçüde ortadan kalkmıştır. Bu tür bir kısıtlamanın İslami kurallardan kaynaklandığını söylemek de doğru olmayacaktır. Çünkü Hz. Muhammed’in de kendi çocuğunun ölümünde ağladığı rivayet edilmektedir.³⁴⁵

³³⁸ Yalman (Yalgın), a.g.e. c. II., s. 492

³³⁹ Karaman, H., a.g.e., s. 5

³⁴⁰“Saç yolma, yüz yırtma, başa toprak saçma âdeti var ama bunlar çok günahtır. Ölene ağlanınca ölenin yanında yatanlar uyarırmış şu köpeğini susturur musun yatamıyoruz dermiş. (Fatma Çınar, 1950, Okuryazar, Ev hanımı, Nizip)

³⁴¹ Zöhre Kaya, 1912, Okuryazar değil, Ev hanımı, Oğuzeli Kılavuz Köyü

³⁴² Ümit Deniz, 1972, Okuryazar, Ev hanımı, Sam Mezrası

³⁴³ Ebru Yıldırım, 1983, Okuryazar, Ev hanımı, İbrahimli Köyü

³⁴⁴ Bkz. Ek A.1.

³⁴⁵ Karaman, H., a.g.e., s. 5

Çocukların ölümünde anne-babanın ağlamaması ile ilgili -teselli niteliği de taşıyan- bir inanış da şudur: “Bebek öldüğünde anne-babaya şefaatt eder. Onlar olmadan cennete girmez.”³⁴⁶

3.4.3. Taziye (Başsağlığı) Töreni

Defin sonrasında mezarlık terk edilirken başlayan taziye daha sonra komşuların ve yakınların cenaze evini ziyaretleriyle devam eder. Definden sonra genellikle ölen kişinin mensup olduğu ailenin büyükleri sıraya girer, defin törenine katılanlar sırayla onlarla tokalaşarak “başsağlığı” dileklerini bildirirler.³⁴⁷ Bu şekilde mezarlıkta başsağlığı dileme bazı yerlerde görülmemektedir. Bunun yerine cenaze evinde başsağlığı dilekleri kabul edilir.³⁴⁸

Ölen kişinin geride bıraktığı ailesi ve yakın akrabaları halk arasında “cenaze sahibi” olarak adlandırılmaktadır. Ölüm olayını duyan akraba, komşu ve dostların, bu olaydan duydukları üzüntüyü ölen kişinin birinci derece yakınlarına bildirmesi olayına “taziye” denmektedir. Bu olayın bir diğer adı da “başsağlığı”dır ki bu da ziyaret sırasında gelenlerin ölenin yakınlarına hitaben söyledikleri “başınız sağ olsun” ifadesinden kaynaklanmaktadır.³⁴⁹ Cenaze törenlerindeki birçok uygulama gibi başsağlığı ziyaretlerinde de tamamen bir törensellik hakimdir. Diğer bütün törenlerde olduğu gibi bunda da kendine özgü bazı uygulama biçimleri göze çarpar. Bunların en önemlisi ziyarete gelen kişiler ve cenaze sahipleri arasındaki sıra dışı karşılama biçimleridir. Başsağlığı ziyaretine gelenlere ilk yedi gün cenaze evinde “hoş geldin” denmez. Sıradan ziyaretlerde, misafirliklerde bu durum hoş karşılanmaz; fakat ölüm dolayısıyla bu şekilde iyi dilek sunulmamaktadır.³⁵⁰ Bu ziyarete gidenler, cenaze evine girdiklerinde hemen cenaze evinde var olan üzüntü havasına bürünürler.

Başsağlığı ziyaretlerinde değişmeyen bir başka unsur da kullanılan kalıplaşmış ifadelerdir. En çok kullanılan ifade “Başınız sağ olsun.” şeklindeki iyi dilek ifadesidir. Bunun dışında “Allah kalanlara sağlık versin.” biçiminde dua

³⁴⁶ Ebru Yıldırım, 1983, Okuryazar, Ev hanımı, İbrahimli Köyü

³⁴⁷ Mediha Gökbulut, 1955, Okuryazar değil, Ev hanımı, Nurdağı

³⁴⁸ “Bu uygulama Barak yöresinde yoktur.” (Ganime Alagöz, 1958, Okuryazar, Ev hanımı, Barak)

³⁴⁹ Mustafa Polat, 1930, Okuryazar, çiftçi, Tekirsin Köyü

³⁵⁰ Ganime Alagöz, 1958, Okuryazar, Ev hanımı, Barak

özelliği taşıyan sözler de kullanılmaktadır.³⁵¹ Buna karşılık ölen kişinin yakınları da genellikle “dostlar sağ olsun” veya “sizler sağ olun” biçiminde cevap verirler.³⁵²

Başsağlığı ziyaretlerinde cenaze evinde bulunma süresi ziyaretçilerin ölen kişiye yakınlık derecesine göre değişir. Gaziantep’te, ölen kişiye yakın olan bazı kişiler, cenaze evinde birkaç gece yatarlar. “Bu, bir tür ölü evini beklemektir. Ölüm olayı akşam gerçekleşirse yakınları, ailesi ölüyü sabaha kadar uyumamak şartıyla beklerler.”³⁵³ Ölen kişinin yakınlarının cenaze evinde birkaç gece yatmaları, diğer bazı Türk topluluklarında da görülür. İnan’ın verdiği bilgiye göre, Şamanist gelenekleri sürdüren bazı Türk topluluklarında, ölenin “en yakın dostlarından ve akrabalarından bazı kimseler bu evde üç gün misafir olurlar; geceleri kimse uyumaz.”³⁵⁴

3.4.4. Aş Töreni (Cenaze Yemeği)

İslâmiyet öncesi dönemde Türklerde cenaze törenine “yog” veya “yug” adı verilmektedir. Bu kelime Kaşgarlı Mahmud’un *Divanü Lûgat-it Türk* adlı eserinde “ölü gömüldükten sonra, üç veyahut yedi güne kadar verilen yemek”³⁵⁵; yoglamak ise “ölü için yemek vermek”³⁵⁶ anlamlarını karşılarsa da bu kelimelerin, temelinde “yemek verme” geleneği bulunan cenaze törenlerinin genel adı olarak kullanıldığı bilinmektedir. Bu törenin teşekkül noktası olan “yemek verme” geleneği ise İslâmiyet’ten önceki uygulamaların bir tezahürü olarak karşımıza çıkmaktadır. Günümüzde Anadolu’nun değişik bölgelerinde “kırk ekmeği”, “kazma takırtısı”, “kırk yemeği”, “can aşısı”, “can helvası”, “zıkkım yemeği”, “hayat yemeği”, “hayır” gibi adlarla karşımıza çıkan bu uygulama, genel olarak “ölü yemeği” ya da “ölü aşısı” şeklinde adlandırılmaktadır.³⁵⁷ İslamiyet öncesi dönemde Türklerin ruhlarla ilgili inançlarından kaynaklanan bu âdete göre ölen kişinin ruhu kendi öldüğü için yaşayanları kıskanmaktadır. Bu kıskançlıktan dolayı da yaşayanlara veya onların hayvanlarına zarar verebilmektedir. Bundan dolayı ona verilen yemekler, yapılan bütün ikramlar, ruhu huzura erdirerek onun verebileceği zararlardan korunmayı amaçlar.

³⁵¹ Muhtar Kaya, 1946, *Okuryazar, Köy muhtarı, Doğanpınar Köyü*

³⁵² Mehmet Bozkurt, 1949, *Okuryazar, Esnaf, Gaziantep (Merkez)*

³⁵³ Atalar, a.g.e., s. 25

³⁵⁴ İnan (2000), a.g.e., s. 185

³⁵⁵ *Divanü Lugat-it-Türk Tercümesi, c. III., ss. 143/19*

³⁵⁶ *Divanü Lugat-it-Türk Tercümesi, c. III., ss. 309/1, 309/4*

³⁵⁷ Örnek (1995), a.g.e., s. 221

“...yog, Şamanist Türklerde ‘ölüler kültü’ ile bağlı en büyük törenlerden biridir. Bu törende taamin yalnız dirilere değil, fakat ölümlere, bilhassa ölümlere, ikram edildiğine inanılır. (...) Şamanizm’in kuvvetle hüküm sürdüğü iptidai devirlerde ‘yog aş’ yahut ‘ölü aş’ denilen tören ve ayin doğrudan doğruya ölümlü doyurmak ve memnun etmek için yapılmıştır. Altay dağlarının ormanlarında iptidai yaşayan Şamanistler bugün bile bu yog ayininde ölümlü ‘ye-iç! Bize ve hayvanlarımıza dokunma!’ diye hitap ederler ve ölünün bu törende hazır bulunduğuna inanılır.”³⁵⁸

Burada anlatılan ölümlü yiyecek sunma âdeti, ölünün bizzat kendisine yönelik olduğu için, genellikle onun mezarına yiyecek ve içecek bırakma veya yiyecekleri ateşe atarak ona ulaştırma şeklinde uygulanmaktaydı. Bunun için de ölen kişinin ardından verilen ölü aş sırasında hazırlanan yemek ve içkilerden bir kısmı mezarın üzerine bırakılır “bu rakıyı iç, bu yemeği ye! Bunlar sana yukarıdan tayin edilmiş yemek ve içkilerdir” gibi sözlerle ölen kişiye ikramda bulunulur. Mezarın yanında yakılan ateşe de yemekler atılır ve içkiler dökülür.³⁵⁹ Mezarın üzerine bırakılan yiyecek ve içecekler de daha sonra ateşe atılarak ateş tanrısının bunları ölen kişinin ruhuna ulaştıracağına inanılır. “Ölümlere kurban etmek için yakılan eşyaların dumanının göğe yükseldiğinde ölümlere ulaştığına inanılmaktadır.”³⁶⁰ Çünkü ölenin ruhunun da gökyüzünde olduğu inancı vardır.

İnan'ın değerlendirmesine göre; “ölü aş” denilen tören, defin töreniyle ve ölümlü kültüyle ilgili en eski ve iptidai törenlerden biridir. Bugün mevcut toplumların tamamında görülen “ölümlü anma törenleri, iptidai devirlerde ölümlü aş verme töreninin tekâmül etmiş şekli başka bir şey değildir.”³⁶¹ Bu tekâmül değişik basamaklardan oluşmaktadır. Evvela ölünün bizzat kendisine sunulan yiyecek ve içecekler, daha sonra onun da katıldığı düşünülen yemek davetlerine dönüşmüştür. İslamiyet’in kabulünden sonra ise İslami uygulama ve değerlendirme biçimlerinin de etkisiyle onun ruhu için başkalarına sunulan ikramlar söz konusu olmaya başlamıştır.

Eski Türklerdeki bu aş töreni, Türklerin yaşadığı farklı coğrafyaların ve farklı düzeylerde yaşadıkları kültürel değişim ve dönüşümlerin etkisiyle farklı seviyelerde de olsa günümüze kadar ulaşmıştır. Kısacası farklı Türk topluluklarında “aş verme töreninin tekâmül etme” şekli farklı seviyelerde gerçekleşmiştir. Anadolu’da halen devam eden aş verme törenlerinde İslami unsurlar daha fazla göze çarparken Orta Asya’daki Türk topluluklarında İslamiyet öncesi dönem uygulamaların etkileriyle daha fazla karşılaşmak mümkündür.

³⁵⁸ İnan, (1987), a.g.e., s. 465

³⁵⁹ İnan, (1990), a.g.e., s.188-190

³⁶⁰ Roux, a.g.e., s. 161

³⁶¹ İnan, (1990), a.g.e., s. 189

İslami teamüllere göre; ölen kişinin ailesi yemek yapmayla uğraşamayacağı için yakınlarının, ailesine yemek hazırlayıp götürmesi Hz. Muhammed'in bir tavsiyesi olarak uygulanmaktadır.³⁶² Bu uygulama, aynı amaçla ve aynı biçimiyle Anadolu'nun her bölgesinde yerine getirilmektedir.

“Komşular tarafından ölü evi için verilen yemek de ilk günden başlayarak bir hafta on gün kadar sürer. Komşuların verdikleri yemek bir yanıla toplumsal dayanışmanın ve komşuluk ilişkilerinin güzel bir örneğini gösterirken, bir yanıla da ölümün ölü evindeki yiyecek ve içecekleri bozduğu tasarıma dayanmaktadır. Acılı ve üzüntülü olan ölü evinde ilk günler ‘kazan kaynamadığı’ ve yemek pişmediği için, bu işi onlar adına komşular sıraya koyup yemek yaparlar ve ölü evine gönderirler.”³⁶³

Fakat Orta Asya Türk topluluklarından biri olan Kırgızistan'da halen var olan geleneklere göre ölen kişinin ailesinin gelen bütün konuklara, günlerce yemek ikram etmesi esastır. Bu uygulama günümüz ekonomik şartlarında ölen kişinin yakınlarını zor durumda bırakacak olsa bile eskiden beri var olan bu gelenekten taviz verilmemektedir. Bazı Kırgızlar, bu uygulamayı biraz da eleştirel olarak “Bizde ölmek, evlenmekten daha pahalıdır.” diyerek dile getirmektedirler. Anadolu'da komşular ve ölen kişinin yakınları tarafından hazırlanan yemeklerin cenaze evine gönderilmesinin yerine burada ölen kişinin akrabaları tarafından yapılan maddi yardımlar söz konusudur.³⁶⁴

Kırgızlarda olduğu gibi, Kazak Türklerinde de aş (yog) töreni günümüzde hâlâ devam etmektedir.³⁶⁵ Bu törenler, bazı farklılıklarla, Uygur Türklerinde, Kırım Türklerinde, Kumuklarda, Avarlarda, Nogaylarda, Azerbaycan Türklerinde ve Türkiye'de halen devam eden bir gelenektir. Bu törenlerde ölen kişinin ruhunu huzura kavuşturmayı amaçlayan çeşitli yiyecekler ikram edilmektedir. Bütün Türk topluluklarında dağıtılan yiyeceğin çeşidi ve dağıtma günlerinde de büyük benzerlikler görülmektedir ki bu da Türklerin İslamiyet'ten önceki zamanlardaki inanç birliğinin bir kalıntısı sonucu ortaya çıkmıştır.

Belirli günlerde yemek dışında helva dağıtma geleneği bugün Anadolu'nun birçok yöresinde var olan bir uygulamadır. Helva dışında yöreden yöreye değişen farklı yiyecekler de dağıtılmaktadır.³⁶⁶ Kırım Türklerinde ölenin ardından ilk gün yemek verilmez. Bunun yerine helva dağıtılır. Helvanın kokusunu çıkarmak gerektiğine inanılır. Avarlarda, Kumuklarda ve Nogaylarda yine belirli günlerde

³⁶² Karaman, H., a.g.e., s. 10

³⁶³ Örnek (1979), a.g.e., s. 91

³⁶⁴ Tarafımızdan yapılan gözlemlerdir.

³⁶⁵ Gönüllü, A. R. (1986) *Türklerde Yog Âdeti*. Türk Folkloru, Mart-Nisan sayı: 80-81.

³⁶⁶ Örnek (1995), a.g.e., s. 221

(3,7,20,40,52 ve sene-i devriye) helva dağıtılarak tören yapılır. Azerbaycan'da da ölümün üçüncü günü helva verme âdeti cenaze töreninin olmazsa olmazlarından. Hatta Azerbaycan darı mesellerinde “kulağının dibinden helva kokusu gelmek” deyimi vardır ki kişinin öleceğine işaret eden bir ifade olarak kullanılır.

Helvanın dışında dağıtılan yemekler bölgelere göre çeşitlilik gösterse de genellikle törene katılanları doyurmaya yönelik yemeklerden oluşur. Bu yemeklerin verilmesi de yine belirli günlerde olmaktadır (3,7,20,40,52 ve sene-i devriye). Uygur Türklerinde ölen kişinin ailesi ve akrabaları genellikle ölümün üçüncü, yedinci ve kırkıncı günü yemek hazırlamakta ve cami imamı ile bölgenin ileri gelenleri, akraba, komşu ve tüm tanıdıkların davet edildiği bir tören düzenlenmektedir. Avarlarda ilk verilen yemek ölü defnedilmeden düzenlenir. Bu yemek bazen mezarlıkta da yenebilir. Buna “sadaka” denir.³⁶⁷ Kırım Türklerinde ölümün üçüncü günü dualar edilerek yemekli törenler düzenlenir. Bunu yedinci, otuz yedinci, kırkıncı günde ve sene-i devriyesinde düzenlenen törenler takip eder.³⁶⁸ Kumuklarda yas evi sahipleri “ölü aş” pişirerek tören yapılır. Nogaylarda ölünün yedinci günü yağ kızartılarak yiyecekler hazırlanır. Kırk ve elli ikisinde de özel bir cenaze yemeği yapılarak tören düzenlenir. Bunun dışında Perşembe ve Cuma akşamları yapılan yemeğin kokusunun ölünün ruhu için gerekli olduğuna inanılır.³⁶⁹ Çerkezlerde cenaze defnoluncaya kadar ev halkı bir şey yemez. Dördüncü gün, un ve yağdan yapılan “lokum” denilen yiyecek dağıtılarak tören yapılır.³⁷⁰

Bütün Türk topluluklarında İslâmiyet öncesi dönemden kalma gelenekler olan bu uygulamalar İslâmiyet'in kabulünden sonra bazı değişikliklere uğramıştır. Cenaze törenlerinde verilen yemeklere, zamanla Kuran-ı Kerim okumak ve ölenin ruhu için dualar etmek gibi İslâmî uygulamalar da eklenmiş; fakat bunlar eski uygulamaları tamamen ortadan kaldırmamıştır. Kazak ve Kırgız Türklerinde cenaze törenlerinde yüzlerce çadırın birinde hoca ve hafızlar Kuran-ı Kerim okur. “Kuran-ı Kerim okuyan hafızların sesleri ile ağıt (coktav) okuyan kadınların sesleri birbirine karışır.”³⁷¹ Yani İslamiyet öncesi dönemde cenaze törenlerinde sık karşılaşılan uygulamalardan biri olan ağıt yakma geleneği, İslamiyet sonrası uygulama olan Kuran okuma ile birlikte uygulanmaya devam etmiştir. Avarlarda, ilk 3–7 gün

³⁶⁷ Kalafat, (1999), a.g.e., s. 125.

³⁶⁸ Kalafat, (1999), a.g.e., s. 55.

³⁶⁹ Kalafat, (1999), a.g.e., s. 200.

³⁷⁰ Kalafat, (1999), a.g.e., s. 208.

³⁷¹ İnan, (1987), a.g.e., s. 466

Kur'an-ı Kerim okunur. Uygur Türklerinde bu törenlerde yemeğin ardından Kur'an-ı Kerim okuma geleneği vardır.³⁷² Kumuklarda da ölümün elli ikinci gecesinde Kur'an-ı Kerim'in okunduğu törenler yapılır.³⁷³

Anadolu'da "ölü yemeği" ile ilgili inanmalar, eski Türklerde var olan inanmaların bir devamı niteliğindedir ve yukarıda bahsedilen diğer Türk topluluklarıyla benzerlikler gösterir.

"...ölü yemeği, ölenin ruhu ya da canı için verilmektedir. Ölümle ilgili adet ve inanmaların önemli bir bölümünü oluşturan bu yemek, bir yanı sıra ölenin öte dünyada da hayatını sürdürdüğü, başka şeylerin yanı sıra yemeğe ve içmeye de ihtiyacı olduğu tasarımını vurgularken, bir yanı sıra da ölüm olayına eşlik eden geçiş törelerinin halk arasındaki gerekliliğini açığa vurmaktadır. Çünkü ölünün öte dünyaya uğurlanışının tam ve geçerli olabilmesi için dinsel kuralların ve işlemlerin yanı sıra geleneksel olanların da yerine getirilmesi gerekmektedir. Aksi halde ölenin ruhunun geride bıraktıklarını tedirgin edeceğine inanılmaktadır. Öte yandan toplumun geleneklerine bağlı kesimi, alışlageleni yerine getirmeyen ölü sahiplerini kınamakta ve geleneksel olanı yapmak için onları baskı altında tutmaktadır."³⁷⁴

Gaziantep'te de aş törenleriyle ilgili uygulama biçimi Anadolu'nun diğer bölgeleriyle hemen hemen aynıdır. Gaziantep'te cenaze törenlerinde yemek verme uygulaması, cenaze törenlerinin mutlaka yerine getirilmesi gereken bir bölümü olarak algılanır. Kırsal bölgelerde, bu tören için – ölen kişinin ekonomik durumuna göre- bir hayvan kesilerek yemek yapılır. Defin töreninin gerçekleştirilmesinin ardından ölen kişinin yakınları ve komşularının yanı sıra defin törenine katılan kişilerin de katıldığı bu ilk törene "kazma tahırtısı" adı verilir.³⁷⁵

Verilen yemeğin ölen kişinin ruhunu rahatlatacağı inancı Gaziantep'te de mevcuttur. Aş töreninin yerine getirilmediği durumlarda tıpkı Anadolu'nun diğer bölgelerinde olduğu gibi, ölen kişinin ailesinin ve yakınlarının, o çevrede yaşayan "geleneklere bağlı kesimi" tarafından kınanması veya bu töreni gerçekleştirilmesi için onları "baskı altında tutmaları" söz konusudur. Bu baskı uygulama biçimleri de değişik şekillerde olabilmektedir. Mesela, "Ölen adamı biri rüyasında görürse varislere; 'Bu akşam babanı düşümde gördüm, benden ekmek istedi. Ağzını açmadın da ondan.' der."³⁷⁶ Bu şekilde görülen rüyaları farklı yorumlarla ölü yakınlarına iletme, tamamıyla onların bu konuda geleneklerin gereğini yerine getirmeleri amacıyla uygulanan bir baskı biçimidir. Ayrıca bu rüya yorumunun da cenaze yemeği verilmesinin gerçek amacını ortaya koyduğunu belirtmek gerekir. Bu yoruma

³⁷² Abdülkerim Rahman. (1996) *Uygur Folkloru*. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.115

³⁷³ Kalafat, (1999), a.g.e., s. 132-137.

³⁷⁴ Örnek (1995), a.g.e., s. 221

³⁷⁵ Özbaş, a.g.e., s. 52

³⁷⁶ Sait, a.g.m., s. 133

göre ölen kişi, ölmüş olsa dahi yiyeceğe ihtiyaç duymaktadır. Bu yiyeceğin ona ulaşması için de onun ardından “aş töreni” düzenlemek gerekmektedir. Gaziantep bölgesinde eskiden beri “ölü aşı yapmak, esaslı bir alışkanlık halindedir. Ölü aşı yapmayanın ölü başını yer,” inancı eskiden beri vardır.³⁷⁷ Bir başka kaynak kişiye göre “Ölen kişi rüyaya gelip ‘beni unuttun’ diye yemek dağıtılmasını ister.”³⁷⁸ Ölenin ardından verilen yemeklerin, bir şekilde ona ulaştığı inancı daha önce de belirtildiği gibi eski Türklerden kalma bir inanıştır. Günümüzde ise bu inanış biçimine dayalı uygulamalar konusunda yaşanan tek değişiklik ölünün ruhuna ulaştırılması gereken bu yemeklerin ulaştırılma biçiminde meydana gelmiştir. Düzenlenen bu törende de genellikle ölen kişinin sevdiği yemeklerin yapılması³⁷⁹ da bu yemeklerin bizzat ölen kişi için hazırlandığını göstermektedir.

“Anlaşıyor ki aş törenini en eski devirlerden beri din ayrılıklarına bakmadan bütün Türk ulusları devam ettirmişlerdir. Bu törenin en iptidai şekli ormanlı bazı Altay oymaklarında görüldüğü gibi doğrudan doğruya ölünün kendisine aş-yemek vermek olmuştur. Sonraları ölünün ruhuna ateş tanrısı vasıtasıyla göndermek, kurban sunmak, daha sonraları ruhunun da iştirak ettiği tasavvur edilen ziyafetler tertip ederek kurbanlar kesmek şeklini almıştır.”³⁸⁰

Eski Türklerde ateş vasıtasıyla yiyeceği ölenin ruhuna ulaştırmaya çalışma uygulaması, İslamiyet’in bu konudaki teamüllerinden de etkilenerek yerini, yiyecekleri başkalarına ikram ederek ölen kişinin ruhuna ulaştırma uygulamasına bırakmıştır. İslam dininde var olan “hayır, hasenat” kavramlarının da bu inanç çerçevesinde oluşan uygulamalarla örtüştüğü görülmektedir.

Gaziantep’te “aş töreni” ile ilgili günümüzdeki uygulamalar, uygulama biçimi itibarıyla İslami uygulamalarla örtüşmektedir.³⁸¹

“... bir evden ölü çıkarsa o evde ocak yanmaz, yemek pişirilmez, çay, kahve vs. yiyecek ve içecekler pişirilmez. Bu, yöremizde değişmez geleneklerimizden birisidir. Cenaze evi yemek pişirmediği için akrabalar, komşular ve aile dostları cenaze evine yemek yollarlar. Gönderilen yemeklerle o ailenin acısı paylaşılmış olur.”³⁸²

Ölen kişinin yakın akrabalarının ve komşularının yemek hazırlayarak cenaze evine götürmesi, özellikle şehir merkezinde yaşayanlar için cenaze törenlerine katılmanın bir gereğidir. Bunun için daha çok lahmacun gibi, hazırlaması daha kolay olan yöresel yemekler veya baklava gibi yöresel tatlılar tercih edilir. Bunlar da genellikle mahalle fırınlarına hazırlatılarak veya cenaze evine götürülür.

³⁷⁷ Yalman (Yalgın), a.g.e. c. II., s. 402

³⁷⁸ Ganime Alagöz, 1958, Okuryazar, Ev hanımı, Barak

³⁷⁹ Gönül Ökke, 1960, Okuryazar, Ev hanımı, Şehreküstü

³⁸⁰ İnan (2000), a.g.e., s. 193

³⁸¹ Karaman, H., a.g.e., s. 10

³⁸² Atalar, a.g.e., s. 24

Bu, bir komşuluk vazifesi olarak görülmektedir ve bunu yapmayanlara halk arasında iyi gözle bakılmaz. Komşular kendi aralarında sözleşerek belirli bir sıra dâhilinde cenaze evini yemeksiz bırakmayacak şekilde yemek götürürler. Bu yemekler de taziye ziyaretlerine gelenlere ikram edilir. Cenaze evinde gelenlere mutlaka yemek ikram etmek esastır.³⁸³

Fakat bu uygulamanın dayandığı inanışlar ve uygulamanın amacı, eski Türklerde var olan inanışlardan etkilenmiştir. Bir başka deyişle bu uygulamaların amaçları İslami uygulamaların amaçlarından farklı bir biçimde açıklanır. Mesela, cenaze evinde yemek yapılmaması konusunda, İslami uygulamalarda amaç ölen kişinin yakınlarının acı çekmesi ve üzüntü içerisinde olmasıdır. Gaziantep'te ise bu uygulamanın sebebi; "Ölüm olduğunda o evde yemek pişirilmez, ölünün etini pişirmek gibidir."³⁸⁴ İfadesiyle açıklanır. Ayrıca "Bir evden ölü çıkarsa üç gün üç gece ateş yakılmaz"³⁸⁵ inancı da yine eski inançların günümüze bir yansıma biçimi olarak karşımıza çıkar ve bu da ölü evinde yemek yapılmayışının sebeplerinden biridir.

Türk topluluklarının hemen hepsinde "aş törenlerinin" düzenlendiği günler aynıdır. Bu törenler, yukarıda da belirtildiği gibi "3,7,20,40,52 ve sene-i devriye" şeklindedir ve Türk topluluklarında, küçük farklılıklarla da olsa bu şekilde uygulanmaktadır. Anadolu'da genellikle bu törenler yirminci günde yapılmaz fakat 3,7,40,52 ve yıl dönümü günler ile ilgili genel uygulama aynen mevcuttur. Gaziantep'te de bu törenlerin icra edildiği günler Anadolu'nun diğer bölgelerindeki gibidir. Bu günlerin dışında kandil gecelerinde de ölen kişinin ruhu için dualar edilir; helva, tatlı gibi yiyecekler dağıtılır.³⁸⁶

Gaziantep'te belirli günlerde dağıtılan yiyecekler ve bunların yapılma amacı ile ilgili inanışlar şunlardır:

"İlk gün, mezarı kazanlara yemek yedirilir."³⁸⁷

"Yedisinde helva yapılır ve dağıtılır."³⁸⁸

"Kırkında köfte yapılır ve buna 'kırk köftesi' denir."³⁸⁹

"Kırkında ve elli ikisinde kelle yapılır. Bu günlerde ölünün kemikleri ayrıldığı için."³⁹⁰

³⁸³ Abdulkerim Çetiner, 1934, Okuryazar, Esnaf, Gaziantep (Merkez)

Ali Kaya, 1956, Okuryazar, Öğretmen, Nizip

³⁸⁴ Ebru Yıldırım, 1983, Okuryazar, Ev hanımı, İbrahimli Köyü

³⁸⁵ Yalman (Yalgın), a.g.e. c. II., s. 494

³⁸⁶ Ayşe Poyraz, 1957, Okuryazar, Ev hanımı, Cevizli (Lohan) Köyü

³⁸⁷ Yalman (Yalgın), a.g.e. c. I., s. 31

³⁸⁸ Ganime Alagöz, 1958, Okuryazar, Ev hanımı, Barak

³⁸⁹ Medine Kaya, 1928, Okuryazar değil, Ev hanımı, Oğuzeli Kılavuz Köyü

³⁹⁰ Hidayet Karaaslan, 1941, Okuryazar değil, Ev hanımı, Karkamış; Bedriye Kaya, 1957, Okuryazar, Ev hanımı, Araban Sarıkaya Köyü

“Elli ikinci günde naneli yemek yapılır. ‘mağruptan maşrıka ulaşsın kokusu’ derler. Bu gece bütün kemikler birbirinden ayrılır. Bunu kolaylaştırmak içindir.”³⁹¹

“Elli ikisinde et kemikten ayrıldığı için kelle dağıtılır ve mevlit okunur, helva ve ekme dağıtılır.”³⁹²

“Yıldönümünde naneli yemek yapılır, kokusu arşı alaya çıksın diye.”³⁹³

“Yıldönümünde kelle yapılır; kelle vücuttan ayrıldığı için,”³⁹⁴ “çene kemiği ayrıldığı için.”³⁹⁵

“Senesinde mevlit okunur, davar kesilir.”³⁹⁶

“Ölüden sonra sevdiği şeyler yapılır, dağıtılır. Hayrına yemekler yapılır ve dağıtılır.”³⁹⁷

Bu uygulamalar, halk arasında bir dini gereklilik olarak görülmekte ve bunların İslami uygulamalardan kaynaklandığı düşünülmektedir. Fakat günümüzde var olan bazı inanışlarda eski inanç ve uygulamaların etkisini görmek de mümkündür. Bu törenlerin gerçekleştirildiği belirli günlerde dahi böyle bir etki söz konusudur. Bunun dışında, İslamiyet öncesi dönemde yiyecekleri ateşe atarak onun dumanının yükselerek ölenin ruhuna ulaştığı inancının etkisiyle günümüzde cenaze törenlerinde “koku çıkarma” uygulaması oluşmuştur. Ateşe yiyecek atarak ölenin ruhuna ulaşacağına inanma yakın zamana kadar Gaziantep’te görülür. Buna göre ölenin ruhunun geldiğine inanılan Cuma günleri ocağa bir parça yağ atarak “ölünün canına değsin” denmektedir.³⁹⁸ Kokusu çıkan yemeklerin yapılması ile de bu kokunun “mağruptan maşrıka ulaşacağına” ve ölenin ruhuna ulaşacağına inanılır.

Diğer Türk topluluklarında rastladığımız “aş törenlerinin” yerini Anadolu’da mevlit okutma almıştır. Bu değişikliğin özellikle 15.-16. yy. sonra yayılmağa başladığını göz önünde bulundurmuş olursak Osmanlı döneminde farklı bir İslami anlayışın önce yüksek tabakada, sonra da halk arasında yaygın hale geldiği gözlemlenebilir. Anadolu’da diğer Türk topluluklarında olduğu gibi ölünün ardından belirli günlerde (1,3,7,40,52, sene-i devriye) cenaze törenleri düzenlenmektedir.³⁹⁹ Bu cenaze törenlerinin vazgeçilmez özelliklerinden ilki, ölenin ruhunu huzura kavuşturacağı inancıyla yemek ikram edilmesidir. “Yemek verme” geleneği Anadolu’nun her yerinde görülen cenaze töreni uygulamasıdır. Yemek dışında ayrıca yöreden yöreye değişiklik gösterebilen helva veya değişik yiyecekler ikram etme

³⁹¹ Ümit Deniz, 1972, Okuryazar, Ev hanımı, Sam Mezrası

³⁹² Bedriye Kaya, 1957, Okuryazar, Ev hanımı, Araban Sarıkaya Köyü

³⁹³ Nermin Kabak, 1973, Okuryazar, Ev hanımı, Durnalık Köyü; Ganime Alagöz, 1958, Okuryazar, Ev hanımı, Barak

³⁹⁴ Ebru Yıldırım, 1983, Okuryazar, Ev hanımı, İbrahimli Köyü

³⁹⁵ Elif Büyükdemir, 1932, Okuryazar değil, Ev hanımı, Gaziantep (Merkez)

³⁹⁶ Perihan Kanalcı, 1983, Okuryazar, Ev hanımı, Nizip

³⁹⁷ Leyla Yılmaz, 1962, Okuryazar değil, Ev hanımı, Dokuzyol Köyü

³⁹⁸ Yalman (Yalın), a.g.e. c. II., s. 403

³⁹⁹ Örnek (1979), a.g.e., s.78

geleneği de mevcuttur. Fakat bu yiyecekler yemek vermeye alternatif bir uygulama değil bununla birlikte belirli günlerde görülen geleneklerdir.

3.4.5. Mevlit Töreni

Mevlit, kelime itibariyle “ 1-insanın doğduğu yer 2- doğma, dünyaya gelme 3- doğulan zaman”⁴⁰⁰ anlamlarını taşımakla birlikte zamanla “Hz. Muhammed’in doğumunu anlatan manzum eser”⁴⁰¹ olarak bir nazım türünün adı olmuştur. Ayrıca bu manzum eserlerin okunduğu törenler de zamanla “mevlid” adını alır. Daha çok dini-didaktik mahiyette olan mevlidler mesnevi şeklinde yazıldığı ve konularının da müşterek olduğu bilinmektedir.

Müslüman Arapların, Hz. Muhammed’in doğumunu kutlamak için onun ölümünden sonra herhangi bir tören düzenlediklerine dair bulgular mevcut değildir. Müslüman Arapların, Hz. İsa’nın doğumunu gösterişli törenlerle Noel şenliklerine dönüştüren Hıristiyanlara benzememek amacıyla böyle bir uygulamadan kaçındıkları açıktır.⁴⁰² Hz. Muhammed’in doğumunu daha sonraki dönemlerde Mısır’daki Fatımîlerin kutladığı biliniyorsa da bu amaçla düzenlenen kutlamalar, halka mal olmuş bir şenlik veya merasim olmaktan uzak, devletin ileri gelenleri arasında yapılan törenlerden ibaret olarak kalmıştır. Ayrıca bu törenlerin düzenleniş amacı, özellikle Hz. Muhammed’in doğumunu kutlamanın ötesinde Şîî geleneği içerisinde Hz. Ali için yapılacak olan mevlid törenlerine zemin hazırlamaktır.⁴⁰³ Banarlı’nın bu yorumu tarihi faktörlerle uyum sağlamamaktadır. Nitekim Alevi veya Şîî toplumlarda Hz. Ali’yi peygamberin yerine koymak gibi bir çaba asla söz konusu olamaz. Hz. Ali sevgisi Hz. Muhammed sevgisini azaltmaz. Ayrıca A.Güzel’in de tespit ettiği gibi Hz. Ali’nin doğumunu anlatan mevlidler de vardır.⁴⁰⁴

Zaten daha sonraki dönemlerde de Şîî geleneği içerisinde mevlid törenleri tutunamamış ve bunun yerini Hz. Hüseyin’in şahadetini konu edinen törenler almıştır.⁴⁰⁵ Kerbelâ olayı ile Hz. Ali’nin doğumunun kutlanması arasında bir bağ görülmesi de Şîî Türk toplulukları zamanla Hz. Ali’nin doğumunu Nevruz bayramı

⁴⁰⁰ Ferit Devellioğlu, (1999). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Aydın Kitap Evi, Ankara, ss.1-1195.

⁴⁰¹ Devellioğlu, a.g.e. ss.1-1195.

⁴⁰² Banarlı. (1998), a.g.e. s. 481

⁴⁰³ Banarlı, (1998), a.e., s. 481

⁴⁰⁴ Bkz. Abdurrahman Güzel. (1999). *Dini-Tasavvufî Türk Edebiyatı*. Akçağ Yayınları, Ankara, s. 302

⁴⁰⁵ Günay Kut vd. (1999). *Anadolu’da Türk Edebiyatı. Osmanlı Medeniyeti Tarihi, c. I*. İstanbul, ss. 31-32

üzerine aktarmışlardır. Öteden beri Azerbaycan ve İran Türkleri arasında Nevruz veya yılın son çarşambası Hz. Ali'nin doğum günü olarak kutlanmıştır.

Mevlidi günümüzdeki manasıyla, halkın katılımını da sağlayarak ve büyük ziyafetler ve şöenler tertipleyerek bir bayrama dönüştüren ilk hükümdar Selçuk Atabeklerinden Muzafferüddin Gökböri'dir. Onun zamanında yapılan bu törenlerde Türklerin geleneksel kutlama merasimlerinin çizgilerini görmek de mümkündür.⁴⁰⁶ Bu dönemden sonra mevlid, bütün İslâm âleminde yayılmış ve gösterişli kutlamaların yapıldığı bir tören haline gelmiştir.⁴⁰⁷

Burada İslam âlemi ifadesiyle daha ziyade Anadolu sahası ve diğer bazı İslam ülkelerinin kastedildiği düşünülmektedir. Nitekim Azerbaycan ve Orta Asya Türklerinde mevlid bilinmemektedir.

Osmanlılarda ilk mevlit okuma merasimi 1589 yılında III. Murat döneminde icra edilmiştir.⁴⁰⁸ Bir başka kaynağa göre ise “Osmanlı İmparatorluğu’nda mevlit törenleri Süleyman Çelebi’nin “Mevlid”inin yazıldığı tarih olan 812 (1409-1410) dan sonraki yıllarda başlar.”⁴⁰⁹ Bu eserin yazılışından sonraki dönemlerde mevlit törenleri yeni bir içerik kazanmaktadır. Artık bu törenler daha önceki törenlerde olduğu gibi içerik olarak “vaazlar ve nutuklarla”⁴¹⁰ sınırlı kalmamış, törenin anlamına uygun manzum eserlerin belirli makamlarla okunduğu meclislere dönüşmüştür. Hatta bu manzum eserlerin belirli sazlar eşliğinde icra edildiği dönemler de olmuştur.⁴¹¹

Mevlit törenleri, günümüze kadar uzanan tarihî seyri içerisinde bazı değişikliklere uğrayarak çeşitli ilâhi ve kasidelerin de belirli ezgilerle okunmasıyla zenginleşmiştir. Bu törenlerin günümüze kadar geçirdiği değişikliklerin belki de en önemlisi icra ortamlarında ve işlevinde meydana gelen değişimdir. Evvelâ sadece Peygamberin doğumunu kutlamak veya onun üstün meziyetlerini anlatarak onu anmak amacına yönelik oluşan ve bu nedenle kandil gecelerinde belirli ortamlarda icra olunan bu törenler, zamanla Anadolu’nun her köşesine yayılmış ve çok değişik

⁴⁰⁶ Muzafferüddin Gökböri’nin, Peygamberin doğum gününden önceki günlerde büyük süre avları tertipleyerek, av dönüşünde de kurbanlar kestirip eğlenceler eşliğinde büyük ziyafetler vermesi, eski Türklerin geleneksel törenleri olan “sığır ve şöen” i hatırlatmaktadır. Ayrıntı için bkz. Banarlı, (1998), a.e., s. 481, dipnot.

⁴⁰⁷ Banarlı, (1998), a.g.e., s. 481

⁴⁰⁸ Ahmet Aymutlu. (1995). *Süleyman Çelebi ve Mevlid-i Şerif*. MEB. Yayınları, İstanbul, s.51

⁴⁰⁹ Kâmil Toygar. (1982). Türkiye’de Mevlid Çevresinde Meydana Gelen Folklorik Unsurlar. *II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri. c.4*, Ankara.

⁴¹⁰ Toygar, a.g.m.

⁴¹¹ Toygar, a.g.m.

amaçlarla,⁴¹² çok değişik ortamlarda⁴¹³ icra edilen bir uygulama haline gelmiştir. Günümüzde genellikle bu törenlerde okunan manzumelerin kime ait olduğunu, bu eserin yazılış amacını bile bilmeyen Anadolu halkı, mevlit törenlerini dinî bir tören olarak ve bu törenlere katılmayı da dinî bir görev olarak algılamaktadır.⁴¹⁴ Bu sebeple de öncelikle hayatın geçiş törenlerinde ve özellikle de ölüm törenlerinde “mevlit okutmak” vazgeçilmez bir dinî vecibe olarak kabul edilmektedir. Oysa din bilginleri bu törenleri aslında İslam’a uygun da bulmamaktadır:

“Muayyen gecelerde ve yıldönümlerinde ölünün ruhu için mevlid okutmak yakın zamanlarda bilhassa memleketimizde âdet olmuş bir bid’attır ve birçok mahzurlu tarafları vardır: Zaman geçtikçe bunun ölümler için yapılması gereken bir ibadet ve merasim olarak telakki edildiği görülmektedir.”⁴¹⁵

Kelime itibariyle “doğum” anlamını karşılayan “mevlit”in ölüm törenlerinde icra ediliyor olması bir tezat gibi görünse de mevlit törenlerinin dinî bir ritüel olarak algılanıyor olması bu duruma açıklık getirmektedir.

Kısaca özetlemek gerekirse bir Türk icadı olan mevlid İslâm’a kadarki birçok inancı kendi bünyesinde barındırmaktadır. Şeriat ağırlıklı ve baskın İslâm görüşlerine göre batıl olarak adlandırılan bir dizi inanç, eğlence, uygulama gibi İslâmiyet’ten önceki Türk dinî- inanç pratikleri “mevlid” adı altında toparlanmış ve bu kelimenin anlam yükü şaşırtıcı biçimde genişletilmiştir.

Diğer Türk topluluklarında rastladığımız yog törenlerinin yerini Anadolu’da mevlid okutma almıştır. Bu değişikliğin özellikle 15.-16. yy. sonra yayılmağa başladığını göz önünde bulundurmuş olursak Osmanlı döneminde farklı bir İslami anlayışın önce yüksek tabakada, sonra da halk arasında yaygın hale geldiği gözlemlenebilir. Anadolu’da diğer Türk topluluklarında olduğu gibi ölünün ardından belirli günlerde (1,3,7,40,52, sene-i devriye) cenaze törenleri düzenlenmektedir.⁴¹⁶ Bu cenaze törenlerinin vazgeçilmez özelliklerinden ilki, ölenin ruhunu huzura kavuşturacağı inancıyla yemek ikram edilmesidir. “Yemek verme” geleneği Anadolu’nun her yerinde görülen cenaze töreni uygulamasıdır. Yemek dışında ayrıca yöreden yöreye değişiklik gösterebilen helva veya değişik yiyecekler ikram etme

⁴¹²“Doğum, sünnet, okula başlama, askere uğurlama ve askerden dönme törenlerinde, evlenmede, kandil ve bayramlarda, ölüm törenlerinde, adak olarak, vb”. . Toygar, a.g.m.

⁴¹³ “Camilerde, müstakil ev ve apartman dairelerinde, köy odalarında, kırdı, açık havada, vb”. Toygar, a.g.m.

⁴¹⁴ Toygar, a.g.m.

⁴¹⁵ Karaman, H., a.g.e., s. 15

⁴¹⁶ Örnek (1979), a.g.e., s.78

gelenegi de mevcuttur. Fakat bu yiyecekler yemek vermeye alternatif bir uygulama değil bununla birlikte belirli günlerde görülen geleneklerdir.

Mevlid töreni Anadolu'nun hemen her yerinde karşılaşılan ortak bir cenaze ritüelidir. Mevlid töreninin icra edilme günleri Anadolu'nun değişik bölgelerinde küçük farklılıklar gösterse de mevlitsiz cenaze töreni yok gibidir. Ancak Kars, Iğdır gibi Őiilerin yoğun yaşadığı yörelerde ve Alevilerin yoğun yaşadığı bölgelerde mevlid okutma adetine rastlamak mümkün değildir. Anlaşılan şu ki Anadolu'da Sünni kesimin uyguladığı bu adet belki de bir farklılık arz etmek isteğinden ortaya çıkmıştır.

Aydın'da mevlit okumaya cenazenin toprağa verildiği gün başlanır ve bu törene "Toprak Mevld" adı verilir. Adana'da cenaze evinde  gün süreyle adına "Toprak Bastı Mevld" denilen törenler yapılır. Ağrı'da ölünün 3. 40. ve 52. günü mevlid okutulur ve yemek verilir."⁴¹⁷ Uşak'ta ölünün elli ikinci günde burun kemiğinin düşeceğine inanılır. Bu kemiğin düşmesi sırasında ölen kişinin çektiği acıları hissetmemesi için de bu günde "mevlid okutularak yemek verilir."⁴¹⁸

Ölünün kırkıncı gününde Kırşehir, Konya, Merzifon, Niğde, Sivas, Boğazlayan, Afyon, orum, Çankırı, Eskişehir, Kastamonu, Derekışla, Ankara, Giresun, Van, Aybastı, Elazığ, İstanbul'da; elli ikinci gününde ubuk, Durağan, Uşak, Çorum, Afyon, Sivas, Kayseri, Merzifon, Konya, Doğankent ve Giresun'da mevlid törenleri düzenlenmektedir. "Bu iki belli günün dışında, ölüm yıl dönümünde, ölünün yakınları ekonomik durumlarına göre camilerde ya da evlerde ölünün ruhu için mevlid okutmakta, şeker dağıtmaktadırlar. Ölünün nc ve yedinci günlerinde de mevlid okutulduğu, dua edildiği, yemek verildiği ve helva dağıtıldığı görülmektedir."⁴¹⁹

Anadolu'da cenaze törenleriyle adeta özdeşleşen mevlid törenlerinde Türklerin geleneksel cenaze törenlerinden izler bulmak da mümkündür. Klasik mevlid törenlerinden farklı olarak cenaze mevlidlerinde İslamiyet ncesi cenaze merasimleriyle örtüşen bazı hususiyetler de ortaya çıkmaktadır. Bunlardan tespit edilebilenler şunlardır:

a) Mevlit törenlerinde okunan manzumeler zamanla sözlü kültürün de etkisiyle değişikliklere uğramıştır. Bu törenlerde Anadolu'nun değişik yerlerinde

⁴¹⁷ Kalafat, (1996), a.g.e., ss. 25-35.

⁴¹⁸ örnek (1979), a.g.e., s.79

⁴¹⁹ örnek (1979), a.e., ss.79-80

bazı âşıkların şiirlerinin yanı sıra anonim ilâhiler de okunmaktadır. Okunan bu manzumeler, birçok Türk topluluğunda hâlâ devam eden ve çok eski dönemlere kadar uzandığı bilinen cenaze törenlerinde “koşma” okuma geleneğini hatırlatmaktadır. Özellikle kadın mevlidlerinde bu tür manzumelerin daha çok rağbet gördüğü⁴²⁰ ve bunların belirli ezgilerle, gelenleri ağlatmaya yönelik okunduğu dikkate alınırca, cenaze mevlidlerinin Türklerde İslâmiyet öncesi dönemden beri var olan ağıt yakma geleneğinin dönüşüme uğramış biçimi olduğu düşünülebilir. Bunun dışında “Vesiletü’n Necat”ın metninde de İslâmiyet öncesi dönem izlerinin bulunduğu dair görüş vardır. Bu görüşe göre “Ol sadeften doğdu ol dür danesi” fikri de Şamanist akidelere dayanmaktadır.⁴²¹

Ayrıca halk arasında halen mevcut olan bazı Mevlid nüshalarında Süleyman Çelebi’nin Mevlid’ine eklendiği görülen bir kısım menkıbeler incelendiğinde bunların klasik halk hikâyelerine ait özellikler taşıdığı görülmektedir.⁴²² İncelediğimiz bir nüshada “Hikâye-i Geyik, Hikâye-i Güvercin, Hikâye-i Kesikbaş” gibi anlatıların yer aldığı görülmüştür. Bunların halk hikâyeleriyle benzerlikleri ancak müstakil bir çalışma ile tespit edilebileceği için burada üzerinde durulmayacaktır. Bununla birlikte, burada yer alan hikâyelerin Süleyman Çelebi’ye ait “Vesiletü’n Necat”ın halk anlatılarıyla ne kadar bütünleştiğini göstermesi açısından önemli olduğunu belirtmek gerekir. Bundan daha da önemlisi bu menkıbeleri halka anlatan kişilerin adeta bir halk hikâyesi anlatıcısı (âşık) rolü ile halkın karşısında bulunmasıdır ki bu da klasik mevlid okuyucusu olan mevlidhanların halk arasında, özellikle küçük yerleşim birimlerinde, bir halk anlatıcısı olarak kimlik değiştirdiğini ortaya koymaktadır. Bu özelliği ile de bu anlatıcılar, tarihî seyir içerisinde, kültürel değişim ve dönüşümün bir örneği olarak karşımıza çıkan “ozan, âşık” tiplerinin bir yansıması olarak düşünülebilir⁴²³. İslâmiyet öncesi dönemlerde “ozanların oba oba dolaşarak eski kahramanların menkıbelerini anlatmaları, matem merasimlerinde destan ve türküler söylemeleri”⁴²⁴ de bu görüşü desteklemektedir. Bu yönüyle de mevlidler, asıl itibarıyla olmasa bile

⁴²⁰ Rahman. (1996), a.g.e., ss. 116-117; Toygar, a.g.m.

⁴²¹ Yusuf Ziya Yörükan. (2005). *Müslümanlıktan Evvel Türk Dinleri: Şamanizm*. Yol Yayınları, Ankara, s. 96

⁴²² *Mevlid*. (h. 1311). Matbaa-yı Osmanî.

⁴²³ Ozan, âşık tipindeki tarihsel değişim hakkında geniş bilgi için bkz. Fuzuli Bayat. (2000). *Mehebbet (Aşk) Destanları*. Azerbaycan Şifahi Halk Edebiyatına Dair Tedgigler, IX Kitap, Bakü.; Kemal Üçüncü. (2004). İrşad ve Tebliğe Bağlı İcra. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, sayı: 16, ss. 127-141

⁴²⁴ Fuad Köprülü. (1981) *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*. Ankara, ss. 11-243

üstlendiği işlevler yönüyle ve ritüel bağlamda bu şekilde bir kültürel dönüşümün göstergesi sayılabilir.

b) Mevlid törenlerinde Anadolu'nun birçok yerinde, özellikle köy ve kasabalarda yemek ikram edilmektedir. Bu uygulama da İslâmiyet öncesi geleneklerin bu törenlere yansıyan unsurlarındandır. Başka bir deyişle bu törenlerin, İslamiyet öncesi uygulamalardan olan aş törenlerinin İslami kimliğe bürünmüş biçimi olduğu düşünülebilir.

Çağdaş Türk topluluklarının hemen hemen tümünde cenaze törenlerinde “ölü aş” denilen yemek verilmesi ortak bir noktadır. Kaynakların verdiği bilgilere göre Hun ve Göktürk dönemlerinde ölen şahsın ruhuna yemek verme geleneği mevcuttur. Türkler, ölümün tıpkı doğum olayında olduğu gibi irade dışı bir gerçeklik olduğunu iyi bildiklerinden (kişioğlu ölüte kılınmış) bu son uğurlamayı büyük bir ziyafet şeklinde yapmışlardır. Yuğ törenlerinin manevi yönleri ile beraber sosyal yönleri de vardır. Tıpkı kağanların ve boy beylerinin yılda bir defa şölen düzenleyip bütün milleti davet etmelerinde olduğu gibi yuğ törenlerinde de verilen aşlarla açlar doyurulur (ölünün ruhu öteki âleme memnun gider), dağıtılan elbiselerle çıplaklar donatılırdı. Bu ise toplumsal adalet prensibini korumaktan başka bir şey değildir. Nitekim Osmanlı döneminde faaliyet gösteren aş evleri de bunu tasdik etmektedir.

c) Türklerin geçmişten bugüne kültürlerinde önemli bir yer tutan kurban geleneğinin bir çeşidi olan ve kansız kurban çeşitlerinden biri sayılan “saçı” âdetinin de mevlid törenlerinde tezahür eden biçimleri mevcuttur. “Saçı” kelimesi, mevlid törenlerinde okunan metinlerde sıkça geçen kelimelerdendir. Mevlid töreni sırasında çeşitli otların içinde bekletildiği su, dinleyicilere serpilmekte ve buna “saçı” denmektedir.⁴²⁵ Bunun dışında özellikle mevlid törenlerinde “mevlid şekeri” olarak ayrı bir isim kazanan şekerlerin de bu törenlerde dağıtılması bir tür “saçı”dır.

Bazı Türk topluluklarında rastlanan, sütü bir saçı nimeti olarak kabul etme geleneği de⁴²⁶ Anadolu'nun bazı yerlerinde “Sütlü Adak Mevlidi”nin⁴²⁷ ortaya çıkmasında etkili olmuştur kanaatindeyiz.

Anadolu'nun diğer bölgelerinde olduğu gibi Gaziantep'te de cenaze törenlerinde “mevlit okutma” geleneği çok yaygındır. Cenazenin ardından mevlide okutma, bir dini gereklilik olarak görülür ve cenaze törenlerindeki diğer uygulamalar

⁴²⁵ Toygar, a.g.m.

⁴²⁶ İnan (2000), a.g.e., s.184

⁴²⁷ Toygar, a.g.m.

gibi bu da ölen kişinin ruhunu huzura erdirmeyi amaçlar. Mevlide törenlerindeki ikramların tamamıyla ölen kişinin ruhu için fayda sağlayacağına inanılır.⁴²⁸ Hatta bu gereklilik ölünün sadece ruhu için değil cesedi için de gereklidir. Definden sonraki üçüncü ve yedinci günlerde yapılan mevlide töreninin “ölünün ağzının sabununu açacağına” inanılmaktadır.⁴²⁹ Bunun dışında ölümün kırkınıcı, elli ikinci günlerinde ve yıldönümünde yemek, helva gibi yiyeceklerin ikram edildiği mevlit törenleri düzenlenmektedir.⁴³⁰ Gaziantep’te de ölenin ardından düzenlenen “aş töreni”nin İslami bir kimlik kazanmasını sağlayan unsur, verilen yemekler eşliğinde okunan mevlitlerdir.

3.4.6. Mezarla ve Mezarlıkla İlgili İnanış ve Uygulamalar

Ölen kişiler, eğer ölen kişinin bu konuda özel bir isteği veya olağanüstü bir durum yoksa mezarlıklara gömülmektedir. Her yerleşim biriminde mezarlıklar bulunmaktadır. Mezarlıklar genellikle yol üstlerindedir. Köylerde ise köyün giriş – çıkış yollarında veya harman yerinde oluşturulur. Bu şekilde daha çok insanların gelip geçtiği yerlerde bulunan mezarlara, gelen geçenler Fatiha okuyacak ve dua edeceklerdir. Mezarlar genellikle Cuma günleri ve bayram günleri ziyaret edilir. Ziyaret sırasında bir Fatiha, on bir İhlâs, bir Felak ve bir Nas suresi okunarak ayakucuna gidilirse ölünün ziyaret eden kişiyi göreceğine inanılır.⁴³¹

Ölen kişinin defin yeri ile ilgili, günümüze kadar uzanan süreçte bazı değişiklikler olmuştur. “Eski geleneklerde kişi, öldüğü yere gömülürdü; fakat günümüz şartları bunu karşılayamamaktadır.”⁴³² Eskiden var olan bu uygulamanın eski Türklerin inanç biçiminden kaynaklanan “yer kültü” ile ilgili bir uygulama olduğu söylenebilir. Aynı uygulamanın bir başka biçimi “Ölenin yeri değiştirilmez. Dünya yeri koklayarak tekrar azap çekmesin diye.”⁴³³ ifadesiyle açıklanır. Bu inançtan kaynaklanan bir başka kaçınma biçimine göre ise; “ölenin toprak altında tek aldığı dünya kokusu, yağmurda dünya kokusudur. Bir kişi eğer ‘Ne güzel toprak

⁴²⁸ Ganime Alagöz, 1958, Okuryazar, Ev hanımı, Barak; İbrahim Beyhan, 1948, Okuryazar değil, çiftçi, Oğuzeli Kılavuz Köyü; Elif Polat, 1947, Okuryazar değil, Ev hanımı, Gaziantep (Merkez)

⁴²⁹ Remziye Kabak, 1953, Okuryazar değil, Ev hanımı, Erikli (Ceyde) Köyü

⁴³⁰ Aliye Şahin, 1959, Okuryazar, Ev hanımı, Oğuzeli Barak
Elif Polat, 1947, Okuryazar değil, Ev hanımı, Gaziantep (Merkez)

⁴³¹ Pakize Akkuş, 1937, Okuryazar değil, Ev hanımı, Gaziantep (Merkez); Medine Kaya, 1928, Okuryazar değil, Ev hanımı, Oğuzeli Kılavuz Köyü; Mehmet Bozkurt, 1949, Okuryazar, Esnaf, Gaziantep (Merkez)

⁴³² Ali Titiz, 1941, Okuryazar, Esnaf, Şahinbey

⁴³³ Hayriye İzgil, 1943, Okuryazar değil, Ev hanımı, Gaziantep (Merkez)

kokuyor.’ derse o, bu kokuyu alamaz. Bu sebeple bunu kimseye söyletmezler.”⁴³⁴ Ölen kişinin ruhunun “dünyaya doymadan gittiği” ve hayatta kalanlara imrenerek baktığı inancından kaynaklanana bu uygulamaların da yine İslamiyet öncesi dönem ruh inancından kaynaklandığı söylenebilir. Önceki bölümlerde açıklandığı gibi bu inanca göre ruh, bu imrenmeden dolayı yaşayanlara zarar verebilmektedir. Bu sebeple ölünün ruhunu rahat ettirme amacına yönelik olan çeşitli ikramlar ve diğer bazı uygulamalar gibi onu rahatsız edeceği düşünülen bu tür kaçınmalar da aynı amaca yöneliktir.

Mezar kazılırken yılan, akrep gibi halk arasında kötü olarak bilinen hayvanlar çıkarsa, bu durum ölen kişinin hayattayken kötü işler yaptığının işareti olarak görülür.⁴³⁵ Aynı şekilde kazılan yerden kemiklerin çıkması da cenazenin buraya gömülmesine engel olabilir. İnanışa göre “burada daha önce yatan vardır. Buraya cenaze gömülürse o kişi de yeniden sorgulanacaktır.”⁴³⁶ Bu sebeple kemiklerin çıktığı yer kapatılır ve başka bir yere yeniden mezar kazılır.

Mezara ağaç dikmek eskiden beri uygulanan bir gelenektir. Bu uygulamanın sebebi “rahmet olsun diye” şeklinde açıklanır. “Mezar ağacının Allah’ı zikrettiği söylenir ve bu, ölüye şefaet eder.”⁴³⁷ şeklindeki açıklama ise bu ağaçlarla ilgili inanışların İslamiyet’e dayandırılma çabasıdır. Zira Türklerin İslamiyet öncesi inanç sisteminde var olan “ağaç kültü” ve ruh inancı, bu uygulamaları açıklamak için daha elverişlidir.

Mezarların başına dikilen bu ağaçlarla ilgili belirli tabular vardır ve bunlara uymayan kişilerin başına kötü olaylar geleceğine inanılır. Bu kaçınımlardan biri, daha önce de bahsettiğimiz gibi bu ağaçların kesilmemesi ile ilgilidir. İkincisi ise bu ağaçların meyvelerinin yenmemesi gerektiği konusunda bir inanmadır. Bu inancın Gaziantep’te belirli bir sebebi belirtilmemekte ve sadece “iyi değildir” ifadesiyle açıklanmaktadır. Aynı inanışı Kırgızlarda da görmek mümkündür. Fakat burada bu inanışla ilgili İslamiyet öncesi dönem inanç sisteminin izlerini taşıyan bazı açıklamaları bulmak mümkün olmaktadır. Kırgızlardaki inanışa göre bu ağaçların meyveleri ölen kişiye aittir. Bu ağaçların meyveleri mezarın üzerine döküldüğü

⁴³⁴ Ebru Yıldırım, 1983, Okuryazar, Ev hanımı, İbrahimli Köyü

⁴³⁵ Ebru Yıldırım, 1983, Okuryazar, Ev hanımı, İbrahimli Köyü; Ümit Deniz, 1972, Okuryazar, Ev hanımı, Sam Mezrası

⁴³⁶ Ganime Alagöz, 1958, Okuryazar, Ev hanımı, Barak

⁴³⁷ Zeynep Aslan, 1940, Okuryazar değil, Ev hanımı, Burç Kasabası

zaman mezardaki ölü kişi bundan istifade etmektedir.⁴³⁸ Bu açıklama, bu meyvenin yenmesi durumunda ölü ruhunun kişiye zarar verebileceği inancıyla ilgilidir ki ilk bölümde ele aldığımız ruhlarla ilgili bu inanç, Şamanizm ve animizme dayanır. Bu şekilde Türklerde İslamiyet öncesi dönemde var olan ruh inancına dayalı bazı uygulamaların Gaziantep'te, sebebi unutulmakla birlikte, halen devam ettiğini görmekteyiz. Bu sebeplerin unutulması konusunda Orta Asya ile Anadolu'da yaşayan Türklerde farklı süreçlerin yaşandığı da bir gerçektir.

Mezar ile ilgili diğer bir kaçınma da mezarlığa hayvan sokulmaması ve mezarlara basılmaması ile ilgilidir. Mezarlara basmanın günah olduğuna inanılır.⁴³⁹ Bu şekilde mezara ve mezarlığa gösterilen saygı ve itina ile buraların kutsal mekânlar olarak kabul edilmesi gibi inançlar, eski Türklerde var olan “atalar kültürü” ile alakalıdır. Türklerde “ata mezarına sürekli olarak saygı duyulmaktadır. Mezara hakaret savaş sebebi sayılmaktadır.”⁴⁴⁰ Mezarlarla ilgili inanmalardan bazıları defin sonrası uygulamalar olarak değerlendirildiği için bu konunun ele alındığı bölümde belirtilmiştir.

Gaziantep'te yine ruhlarla ilgili inanışlardan kaynaklanan uygulamalardan biri olarak cenazenin defninden sonra mezar bir gün süre ile beklenir. Bu uygulama günümüzde çok fazla uygulanmamakla birlikte kaynak kişilere göre yakın bir zamana kadar uygulanmaktaydı. Bu uygulama, ölen kişiyi ilk gün yalnız bırakmamak amacıyla yerine getirilmekteydi.⁴⁴¹ Yine aynı inançtan kaynaklanan bir başka uygulamaya göre “ziyaret” denilen ve kutsal olduğuna inanılan bazı önemli kişilerin mezarı başında kurban kesilir. Kesilen bu kurbandan yapılan yemekler hazır bulunanlara yedirilir ve artan yemek “sen de ye mübarek” denilerek mezarın başına dökülür.⁴⁴² Bu uygulamada Türklerin İslamiyet öncesi ruh inançlarının ve bunların etkisiyle ortaya çıkan uygulamaların⁴⁴³ tesirini açıkça görmek mümkündür.

Mezarların başına günümüzde genellikle mezar taşı dikilmektedir. Bu mezar taşlarına ölen kişinin kimlik bilgileri yazılmakta ve bu şekilde mezarın tanınması sağlanmaktadır. Bu uygulamanın şehirleşme süreciyle ve mezarların çok olduğu ve karışma ihtimalinin daha fazla olduğu yerleşim birimlerinde bulunduğunu söylemek

⁴³⁸ Tarafımızdan yapılan kişisel gözlemlerdir.

⁴³⁹ Nermin Kabak, 1973, Okuryazar, Ev hanımı, Durnalık Köyü

⁴⁴⁰ Roux, a.g.e., s. 200

⁴⁴¹ Ali Titiz, 1941, Okuryazar, Esnaf, Şahinbey

“Mezar, ölü gömüldüğü gün beklenir. İslama göre bu.” (Gönül Ökke, 1960, Okuryazar, Ev hanımı, Şhreküstü)

⁴⁴² Yalman (Yalgın), a.g.e. c. II., s. 492

⁴⁴³ İnan, (1990), a.g.e., ss. 188-190

gerekir. Köylerde ise bunun bir ihtiyaç olarak görülmesi bir yana “mezar yazılarının günah olduğu inancı vardır. Mezar yazılarını okumak unutkanlık yapar.” Bu sebeple de “köyde mezar taşına yazı yazılmaz. Mezarın başına şapka, eşarp, gömlek gibi işaretler koyulur.” Ölünün yakınları kendi yakınlarının mezarını bu şekilde tanımaktadır.⁴⁴⁴

Gaziantep’te mezarlar, günümüzde genellikle üzerine ölen kişinin künyesinin yazıldığı ve yapımında daha çok mermerin kullanıldığı mezar taşlarından ibarettir. Mezarın yapılış biçiminde kişisel tercihlerin yanı sıra ölen kişinin veya yakınlarının maddi imkânları rol oynamaktadır. Yakın geçmişimize kadar ise mezarın yapılış biçiminde daha çok ölen kişinin mensup olduğu aile, sülale veya daha geniş manada aşiret ya da boy etkili olmaktadır. Bu amaçla yapılan mezardaki şekiller veya taş kıvrımları, ölen kişinin hangi aşirete ya da boya bağlı olduğunu göstermekteydi.⁴⁴⁵ Günümüzde ise mezarların yapılış biçimiyle ilgili böyle bir kaygı veya amaç yoktur.

Mezar ziyareti ise ölen kişinin yakınları tarafından ilk olarak üç gün sonra yerine getirilmesi gereken bir uygulamadır. Genellikle ölümün üçüncü günü düzenlenen “töğüt” (tevhit) törenden sonra ilk ziyaret gerçekleştirilmektedir. Bu törende, her birinin üzerine bin adet tevhit okunan yetmiş adet nohut, ilk mezar ziyaretinde ölen kişinin mezarına gömülerek sulanmaktadır. Bu nohutların yeşermesi, ölen kişinin günahlarının affedildiğini gösterir. Yeşeren bu nohutlar, rüzgârda sallandıkça da ölen kişinin mezarının genişlediğine ve aydınlandığına inanılmaktadır. Böylece ölen kişinin ruhunun daha rahat olduğuna inanılır.⁴⁴⁶ Ölen kişinin mezarı da bu nohutlar kuruyup çürüdükten sonra inşa edilir.⁴⁴⁷

Bunun dışında ölümün kırkıncı günü, elli ikinci günü, yıldönümü ve bayram günlerinde de mezar ziyaretleri gerçekleştirilir. Bu belirli günlerin dışında evlenme törenleri de mezar ziyaretleri için bir sebep olarak görülmektedir. Evlenme töreni sonrasında “eğer kızın annesi veya babası kızın mürüvvetini görmeden öldüyse gelin mezarlığa götürülür.”⁴⁴⁸ Bir başka uygulamaya göre ise “mürüvvet görme” şartı aranmaksızın gelinler evlendiği gün mezarlığın etrafında üç defa döndürülür. Buna göre mezarlıkların geleneksel olarak cenaze törenleri dışında yine hayatın geçiş

⁴⁴⁴ Ebru Yıldırım, 1983, Okuryazar, Ev hanımı, İbrahimli Köyü

⁴⁴⁵ Ali Titiz, 1941, Okuryazar, Esnaf, Şahinbey

⁴⁴⁶ Elif Büyükdemir, 1932, Okuryazar değil, Ev hanımı, Gaziantep (Merkez); Ganime Alagöz, 1958, Okuryazar, Ev hanımı, Barak; Nermin Kabak, 1973, Okuryazar, Ev hanımı, Durnalık Köyü

⁴⁴⁷ Zeynep Kaplan, 1966, Okuryazar, Ev hanımı, Gaziantep-merkez

⁴⁴⁸ Ayşe Sümer, 1939, Okuryazar değil, Ev hanımı, Gaziantep (Merkez)

dönemlerinden biri olan evlenme törenlerinde de bazı rolleri vardır. Düğünde “gelini doğduğu ev etrafında, oturacağı ev etrafında ve mezar etrafında dolaştırırlar.”⁴⁴⁹ Bu ritüel, geçiş dönemlerinden doğum ile başlayan ve ölüm ile biten bir süreci sembolik olarak geline göstermeyi amaçlamaktadır. Günümüzde özellikle şehir merkezinde bu uygulama görülmemektedir; fakat yakın geçmişe kadar böyle bir uygulamanın olduğu bilinmektedir.⁴⁵⁰ Kırsal kesimde ise bu uygulama biraz şekil değiştirmiş olsa da uygulanabilmektedir. Eskiden at üstünde döndürülen gelinler, günümüzde gelin götürme aracı olarak kullanılan otomobillerle mezarlığın etrafında üç defa döndürülmektedir.⁴⁵¹ Bu durum da yine şehirleşmenin ve modern hayatın gelenekler üzerindeki etkilerinden biridir.

Mezarlar ve mezarlıklar, sadece ölen kişilerin gömüldüğü yerler olmakla kalmayıp aynı zamanda başka dinsel, büyüsel ritüellerin mekânı olarak da halkın bazı kesimleri tarafından kullanılmaktadır. Ölümün gizemi, mezar ve mezarlıkların da gizemli yerler olarak algılanmasına ve bu manada ortaya konulacak bazı uygulamalar için uygun mekânlar olarak kabul görmektedir. Büyüsel amaçla mezarlara çeşitli işlemlerden geçirilmiş mum, sabun, yumurta gibi bazı nesnelere gömülmektedir. Bunlar değişik amaçlarla gömülmektedir. Mesela “üzerine okunan sabun mezara gömülürse, o eridikçe büyü yapılan kişi de erir.”⁴⁵² inancı Gaziantep’te mevcuttur.

⁴⁴⁹ Ebru Yıldırım, 1983, Okuryazar, Ev hanımı, İbrahimli Köyü

⁴⁵⁰ “Eskiden evlendiği gün gelini mezarlığa götürürlerdi, şimdi bu adet yok.” (Fatma Çınar, 1950, Okuryazar, Ev hanımı, Nizip)

⁴⁵¹ Ganime Alagöz, 1958, Okuryazar, Ev hanımı, Barak

⁴⁵² Perihan Kanalcı, 1983, Okuryazar, Ev hanımı, Nizip

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

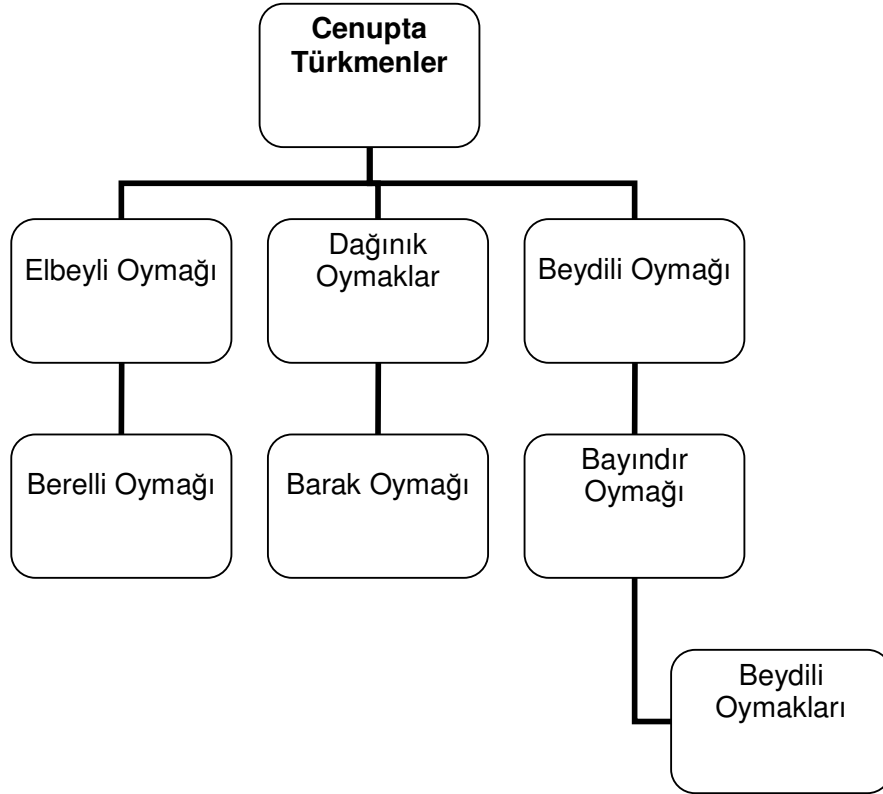
MATERYAL VE METOT

4.1. MATERYALLER

Bu çalışmamızda en önemli materyaller, Gaziantep'te halk arasında yaşayan gelenekler ve inançlar olmuştur. Gaziantep ve çevresi, tarih boyunca Türkmen oymaklarının konup göçtüğü merkezlerden biri olmuştur. Bu bölgeye değişik tarihlerde gelen Türkmen oymakları, zaman zaman bölgede yaşayan diğer etnik unsurlarla çatışmalara girmiş ve başka bölgelere göç etmiştir. Osmanlının son dönemlerinde ise bu oymakların bir kısmı zorunlu iskâna tabi tutularak göçebe yaşam tarzını bırakmak zorunda kalmışlardır.⁴⁵³ Bu oymaklar geleneklerini büyük ölçüde muhafaza ederek günümüz Gaziantep şehir kültürünün oluşumunda da büyük ölçüde etkili olmuşlardır.⁴⁵⁴ Bu sebeple Gaziantep kültürü ile ilgili yapılan çalışmalarda temel kaynaklar, bu oymakların kültürel niteliklerini yansıtan törenselleşmiş uygulamalar ile bunların oluşumuna zemin hazırlayan inanışlardır.

⁴⁵³ Bu olaydan dolayı yaşanan sıkıntıları anlatan ağıtlar ve halk anlatıları da mevcuttur, bkz. Yalman (Yalgın), a.g.e., c. I, s. 49, c. II s. 285

⁴⁵⁴ Uğuroğlu Barlas. (1989). Gaziantep Kent Kültürünün Oluşmasında Fırat Yöresi Türkmen Oymaklarının Etkisi. *Fırat Havzası Folklor ve Etnografya II. Sempozyum Bildirileri*, Elazığ, ss. 39-51.

Tablo 1. Gaziantep ve çevresine yerleşen Türkmen oymakları⁴⁵⁵

Gaziantep'te bu oymaklar geçmişten günümüze kadar uzanan tarihi süreç içerisinde yerleşmiş, köyler kurmuştur. Yerleştikleri köylere ve mahallelere de oymakların adı verilmiş ve günümüze kadar da birçok köyün adlandırması bu şekilde yapılmıştır. Bunlardan en çok bilinenleri Barak, Beydili, Afşar, Elbeyli, Yermik, Elçi, Kızıklı, Bozgeyikli isimleridir.⁴⁵⁶ Yakın tarihimizde bu oymakların ve bunlara bağlı obaların adları ve yerleştikleri köyler hakkında Yalman'ın verdiği bilgiler şöyledir:

⁴⁵⁵ Yalman (Yalgın), a.g.e. c. I., s. 3

⁴⁵⁶ Barlas, a.g.m., s. 41

*Tablo 2. Gaziantep çevresindeki Türkmen oymaklarının yerleştiği köyler⁴⁵⁷

OBANIN ADI	BAĞLI BULUNDUĞU KÖY
Ferhan-dinli Obası	Kefer Sarı Köyü
Tirkenli Obası	İnkılap Köyü
Şarkevi Obası	Bostancık Köyü
Karaşihli Obası	Nizip (?)
Ulaşlı Obası	Arkık Köyü
Ballı Obası	Bayındır Köyü
Torunlu Obası	Nizip–Akçaköy
Zeyneli Obası	Ali Mantar Köyü
Çepniler Obası	Nizip-Sarılar Köyü
Dımışklı Obası	Kilis-Ispanak Köyü
Homatlı Obası	Kilis-Mülk Köyü
Ağca Bekirli Obası	Kilis-Yazlıbecer Köyü

Gaziantep'e yerleşen Türkmen oymaklarının, bu bölgeye yerleşmeden önceki kültürel yapıları ile bu bölgeye yerleştikten sonraki kültürel yapıları ve günümüze kadarki süreçte yaşadıkları kentleşme sonucu oluşan kültürel yapı birbirinin devamı niteliğindedir. Bu konuda değerlendirmeler yapılırken bu üç dönemle ilgili bilgilere ulaşılmaya çalışılmış ve elde edilen bilgiler doğrultusunda hareket edilmiştir.

Sözünü ettiğimiz bu oymakların bu bölgeye yerleşmeden önceki kültürel yapıları ile ilgili değerlendirmeler doğal olarak Orta Asya ile ilgili kaynaklardan elde edilen bilgiler doğrultusunda yapılmıştır. Bu manada eski Türklerin kültürel özelliklerini ayrıntılı bir biçimde ele alan eserler kullanılmıştır. Gaziantep'in yakın geçmişindeki kültürel özellikler hakkında bilgilere ulaştığımız Başpınar Dergisi, Gaziantep Kültür Dergisi gibi süreli yayınlar ile Yalman'ın eseri geçmişle günümüz arasında konuyla ilgili değerlendirmeler yapmamızı kolaylaştıracak köprüler

⁴⁵⁷ Yalman (Yalgın), a.g.e. c. I., s. 5-8

* Bu tabloya sadece halen Türkiye sınırları içerisinde bulunan Gaziantep çevresindeki, adı bilinen köyler alınmıştır.

olmuştur. Bu çalışma sırasında adı geçen süreli yayınlar taranmış bunun yanında konuyla ilgili akademik çalışmalara büyük ölçüde ulaşılmaya çalışılarak elde edilen bilgilerin değerlendirilmesi sırasında bunlardan faydalanılmıştır.

Günümüzde halen yaşayan kültürel yapı ile ilgili değerlendirmeler konusunda ise bizzat halktan kişiler ile görüşülmüş ve konu ile ilgili bilgiler elde edilmiştir. Görüşülecek kişiler belirlenirken de konuyla ilgisi olabilecek gelenekler ve uygulamalar ile halk arasında yaygın olarak bilinen inanışlar konusunda birikim sahibi olabilecek kişiler tercih edilmiştir. Bu niteliklerin ise daha çok yerleşim birimlerindeki yaşlı kimseler ve özellikle de bayanlar olduğu görülmüş ve buna göre hareket edilmiştir.

Yaşayan inanış ve uygulamaların derlenmesi ile elde edilen veriler ile tarihi süreçte bunların karşılığı olan inanış ve uygulamaların karşılaştırılması ve değerlendirilmesi ise geniş bir bibliyografya çalışması sonrası elde edilen yazılı kaynaklardan da faydalanılarak gerçekleştirilmiştir.

4.2. KULLANILAN METOTLAR

Halkbilimi çalışmalarında kullanılan yöntemlerden görüşme yöntemi, bu çalışmanın hazırlık aşamasında sıkça başvurulan bir yöntem olmuştur. Bu metot kullanılırken öncelikle konuyla ilgili kaynak kişiye yöneltilecek sorular hazırlanmıştır. Bu soruların hazırlanmasında ise Sedat Veyis Örnek'in bu konuyla ilgili hazırladığı soruları⁴⁵⁸ ile Kültür Bakanlığı Halk Bilimi Araştırma ve Geliştirme Merkezi'nin bu konuyla ilgili derlemeler sırasında kullanılan sorularından faydalanılmıştır.

Çalışma sırasında kullanılan bir diğer metot ise gözlem metodudur. Bu konuda değişik ortamlarda katımlı ve katımsız gözlem metotlarıyla edinilen izlenim ve bilgiler daha sonra değerlendirme aşamasında kullanılmak üzere not edilmiştir. Değerlendirme sırasında ise elde edilen bilgi ve bulgular ile yapılan gözlemler sonucu edinilen izlenimler, Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde konuyla ilgili bilgilerle ve eski Türklerden günümüze kadarki dönemde Orta Asya'da yaşayan Türk topluluklarında konuyla ilgili bilgilerle karşılaştırmaya gidilmiştir. Karşılaştırma, sistemli bir şekilde yapılmayıp sadece dikkat çekilmesi gereken konularda tercih edilmiştir.

⁴⁵⁸ Örnek (1995), a.g.e.,ss. 118-128

Bu alışmalar sırasında özellikle ortamın hassasiyeti ile hazırda bulunan kişilerin duygusal hali göz önüne alınarak törenlerle ilgili görüntülerin elde edilmesi yoluna gidilmemiştir. Bu sorundan dolayı da çalışmada törenlerle ilgili fotoğraflar mevcut değildir. Ancak görüşme sırasında ve defin sonrasında çekilen fotoğraflara örnekler eklenmiştir.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

BULGULAR VE TARTIŞMA

Bu çalışmanın hazırlık aşamasında, evvela konuyla ilgili akademik seviyedeki çalışmalar ve yayınlanmış bilimsel eserlerle ilgili bibliyografik araştırmalar yapılmış bunlara ulaşılmaya çalışılmıştır. Ayrıca Gaziantep folkloru ile ilgili kaynaklarda konuyla ilgili bulgulara rastlanmıştır. Bunlardan elde edilen bilgiler doğrultusunda alan araştırması yapılmış, Gaziantep ve çevresindeki yerleşim birimlerinden kaynak kişilerle görüşmeler yapılmıştır.

Gaziantep'teki ölüm olayı ile ilgili inanmalar ve pratikler, Anadolu'da ve daha genel manada Türk dünyasındaki bu konudaki inanma ve pratiklerle büyük ölçüde paralellik göstermektedir. Fakat bu paralelliğin Gaziantep'te yakın geçmişimizle ilgili elde edilen bulgularda ve günümüzde de sadece kırsal kesimde daha fazla görüldüğü ortaya çıkmaktadır. Bu da kentleşme sürecinin kültürel değişim üzerinde oldukça etkili olduğunu göstermektedir. Kültürel değişim, insanların şehir hayatındaki yaşam biçimlerinde meydana gelen değişimlerle orantılı olarak gelişmektedir. Ayrıca bu süreç sözlü kültürden yazılı kültüre geçiş sürecinden de büyük ölçüde etkilenmektedir.

Oğuzeli ilçesinin Kılavuz Köyü'nde yaşayan kaynak kişilerimizden Zöhre Kaya⁴⁵⁹ ile yaptığımız görüşme bu değişimi en iyi ortaya koyan görüşme idi. Bu görüşmede kaynak kişinin verdiği bilgileri ve konuyla ilgili anlattığı olayları, şehir merkezinde yaşayan diğer kaynak kişilerin vermemektedir. Bununla birlikte, okur-yazarlığı olan kişilerle okur-yazar olmayan kişilerin verdiği bilgiler arasındaki farklar da tamamen bu değişimdeki etkileri ortaya koyacak niteliktedir. Mesela Zöhre Kaya'nın ruhlarla ilgili inanmalar konusunda verdiği bilgi, ruhun sinek biçiminde⁴⁶⁰,

⁴⁵⁹ Zöhre Kaya, 1912, Okuryazar değil, Ev hanımı, Oğuzeli Kılavuz Köyü

⁴⁶⁰ Ek-

bir başka anlatıya göre⁴⁶¹ kuş biçiminde oluşuydu. Ruhun sinek şeklinde algılanmasına Orta Asya Türk topluluklarından biri olan Kırgızların ünlü Manas Destanı'nda da rastlanışı; ruhun kuş biçiminde algılanışına Orhun Abideleri'nde de rastlanışı -yaşanan coğrafyanın farklılığı ve aradan geçen tarihi süreç de göz önüne alındığında- ilgi çekici bir durumdur. Fakat aynı algılayış biçimini şehir merkezinde yaşayan kişilerde görememekteyiz.

Bu algılayışın bir sonucu olarak ortaya çıkan pratiklerin uygulanmasını ise şehir merkezinde yaşayanların okur-yazarlık durumu etkilemektedir. Örneğin ruhun algılanış biçimi ve ruhlarla ilgili inanmalardan ortaya çıkan bir uygulamaya göre; mezarın yanına kuşların içmesi için su bırakılmaktadır. Bu uygulamayı kırsal kesimde yerine getiren birisi bunu, “ölen kişinin ruhunun kuş biçiminde gelerek bu suyu içeceği”⁴⁶² yönündeki inancından; şehirde yaşayan birisi ise kuşlara iyilik yaparak elde edilen “hayır”ın ölenin ruhunu huzura erdireceği inancından dolayı yapmaktadır. Fakat şehirde yaşayıp okur-yazar olan kişiler genelde bu tür uygulamalara gerek duymamaktadır.⁴⁶³

Bu inanma ve bunun sonucu olarak ortaya çıkan pratiklerdeki değişim ile cenaze törenlerindeki birçok uygulama ve inanışta meydana gelen değişimi örneklemek mümkündür. Aynı durum “aş törenleri” için de geçerlidir. Aş törenlerinin tarihi süreçteki uygulama biçimleri ile bunun uygulamasıyla ilgili inanışlarda da aynı şekilde değişime uğramıştır. Evvela eski Türklerde var olan ruh inancının etkisiyle ölenin bizzat kendisine sunulan yiyecekler sonraki dönemlerde ölenin de katıldığı düşünülen törenlerde konuklara sunulmuştur. İslamiyet'in etkisiyle de bu inanış değişerek “ölenin hayırına” verilen ziyafetlere dönüşmüştür. Bu manada özellikle Anadolu'da karşımıza çıkan Mevrit törenlerinde de meydana gelen değişim önemlidir.

Mevrit törenlerinin Anadolu'da cenaze törenlerinin vazgeçilmez bir parçası haline gelmesinde sosyal, kültürel ve coğrafi sebeplerin varlığı göz ardı edilemez. Diğer Türk topluluklarından farklı olarak Anadolu'da Osmanlı medeniyetinin mirasını devralmış olmanın ortaya çıkardığı farklılıklar mevcuttur. İslamî kuralların uygulanması bakımından dini hayatın Osmanlı'da diğer Türk topluluklarından çok daha farklı olduğu bilinmektedir. Diğer Türk topluluklarında İslam dininin resmen

⁴⁶¹ Bkz. Ek A.2

⁴⁶² Bedriye Kaya, 1957, Okuryazar, Ev hanımı, Araban Sarıkaya Köyü

⁴⁶³ Abdülkerim Çetiner, 1934, Okuryazar, Esnaf, Gaziantep (Merkez)

kabul edildiği dönemlerden yakın geçmişe kadar gelenekler, dinî kurallardan daha canlı bir biçimde toplum hayatını şekillendirmiştir. Bu sebeple temeli İslamiyet öncesi döneme dayanan cenaze törenlerinde de diğer Türk topluluklarında İslamiyet öncesi gelenekler bazı değişikliklere uğramakla birlikte hâlâ canlılığını korumaktadır. Oysa Anadolu'da bu uygulamalar yaşanan büyük sosyal ve kültürel değişimlerle daha da farklılaşmış ve geleneksel ritüellerin farklı bir biçimi haline gelen mevlitler de bu değişimin bir parçası veya sonucu olarak karşımıza çıkmıştır. İslamiyet öncesi dönem cenaze törenlerinde, belirli günlerde ölünün ruhunu rahatlatma amacıyla yapılan "aş törenleri"nin yaşatılması için İslami bir etikete ihtiyaç duyulmuş ve verilen aşın yanı sıra zamanla mevlitler okutulmaya başlanmıştır. Böylece Mevlit törenleri Osmanlı'nın resmi kabul gören şer'i kurallara dayalı olarak uyguladığı Sünni İslam geleneğine daha uyumlu bir tören olarak karşımıza çıkmaktadır. Cenaze törenlerinde Mevlit okutma geleneğinin diğer Türk topluluklarında, Alevi geleneğinde ve diğer Müslüman toplumlarda görülmeşiinin sebebi de bu olsa gerektir.

SONUÇ

Türklerde cenaze törenleri, yaşanan tarihî süreçte birtakım değişikliklere uğramıştır. Özellikle İslâmiyet'in kabulünden sonra İslâmiyet öncesi uygulamaların bir kısmı zamanla ortadan kalkmışsa da büyük bir bölümü İslâmî nitelikler kazanarak günümüze kadar devam etmiştir.

A. İnan'ın tespitine göre XII – XIV. yüzyıllarda yaşayan Oğuz boylarının İslamiyeti yaşayışı ile XVIII. yüzyıl Anadolu Yürüklerinin ve XIX. yüzyılda Kazak ve Kırgızların İslâmiyeti algılayışı birbirinden farksızdır.⁴⁶⁴ Hatta 16. yüzyılda, yüz yılı aşkın bir süredir Müslüman olan Kazak ve Kırgız Türklerinin İslâm tarihçi, sosyal bilimci ve gezginleri tarafından “kâfir” olarak nitelendirilmeleri söz konusudur ki bu tamamen orada halen mevcut olan İslâm öncesinden kalma uygulama ve geleneklerin “batıl” olarak görülmesine dayalı bir değerlendirmedir.

“Halen Anadolu'da ve Orta Asya kırsalında ve Balkanlarda, pagan döneme ait bazı ritüel ve inançların, İslâm dinine uyarlanmış şekliyle devam ettiği bilinmektedir. Şamanistik- animistik nitelikteki bu uygulamalar, halk tarafından gerçek kökenleri bilinmeden, bazı İslâmî yakıştırmalarla bezenmiş/ gizlenmiştir. Sünni Müslümanlar arasında da gözlenen bu uygulamalar İslâmî inanç manzumesi içinde kaybolurken, Alevilerde İslâm dışı öğelerin baskın olduğu heterodoks bir tablonun ortaya çıkmasına neden olmuştur.”⁴⁶⁵

Bu yönüyle de Orta Asya Türk topluluklarıyla Anadolu Alevî geleneklerinde paralel uygulamalara sık rastlamak mümkündür. Şunu söylemek mümkündür ki bugün bir Türk İslam algılayışından rahatlıkla söz edilebilir. Orta Asya göçebelere ve Anadolu Yörük ve Türkmenlerinin İslamı algılayışının ve yaşam biçimine yansıtışının birbiriyle örtüşmesi, bunun bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Bütün bunlar sonuçta Türk Müslümanlığını ortaya çıkarmıştır⁴⁶⁶ ki bunun

⁴⁶⁴ İnan (2000), a.g.e., s.470

⁴⁶⁵ Bilgin Saydam. (1997). *Deli Dumrul'un Bilinci*. Metis Yayınları, İstanbul, s.166

⁴⁶⁶ Bkz. Fuzuli Bayat. (2000). *İslamın Millileşmesinde Türk Halk Sufizminin Rolü*. Elmi Araştırmalar, 1-2, Bakü.

kalıntıları medeniyetin bütün katmanlarında, özellikle de cenaze töreninde büyük ölçüde korunmuştur.

Aynı dine inanan toplumların, bu dinin esaslarını yaşayış biçimlerinin farklı olduğu bilinmektedir. Şüphesiz her toplum kendi yaşayış biçimini, kabul ettiği dinin esaslarına göre düzenler. Fakat sahip olduğu geleneklerin de kabul ettiği dinin esaslarını algılayış biçiminde etkili olduğu bir gerçektir. Özellikle göçebe yaşam tarzında ve sözlü kültürün etkisiyle oluşan algılayış biçiminde geleneklerin, ait oldukları toplumlar tarafından daha fazla muhafaza edildiği bilinmektedir. Çünkü bu toplumlarda muhafaza edilen geleneksel uygulamalar, geçmişe ait imgeleri ve bilgileri nesilden nesile aktarma işlevi üstlenerek⁴⁶⁷ bir nevi halk hafızası olarak kullanılmaktadır. Bu bakış açısıyla değerlendirildiğinde Anadolu’da yaşayan Yürükler ile yakın bir geçmişe kadar göçebe yaşam tarzını sürdüren diğer Türk topluluklarının yaşam biçimlerinde ve dini algılayış biçiminde paralellikler görülür. Alevilikte ise durum biraz farklıdır:

“Aleviliğin, dikkatle incelendiğinde, İslam’dan çok eski Şamanist- Animist geleneklerle bağlantısı vardır; sanki Sünni / resmi İslam’ın baskısından kurtulmak için kamufle edilmiş eski inancın direncini sergiler. Sosyolojik açıdan Şamanist, animist ve göçebe Türkmenlerin Anadolu’da kurulan devletlerin ve özellikle Sünni Osmanlı’nın ataerkil, yerleşik düzene zorlayıcı baskılarına karşı kültürel varlıklarını “Alevi” kimliğiyle koruyabilmiş oldukları düşünülebilir.”⁴⁶⁸

Orta Asya’da yakın bir geçmişe kadar göçebe yaşayan Türk toplulukları ise böyle bir baskıcı otoriteyle karşılaşmadıkları için gelenekleri muhafaza etmek konusunda “kamufle” fazla ihtiyaç duymamışlardır.

Bu bakış açısıyla değerlendirildiğinde Türklerin tarihi süreçte yaşadığı kültürel değişim ve dönüşüm, Türklerin yayıldığı geniş coğrafyanın, karşılaştıkları farklı kültürlerin ve bunun sonucu olarak kabul ettikleri İslam dininin teamüllerini uygulama biçimlerine göre değişik seviyelerde olmuştur. Fakat farklı düzeylerde yaşanan bu değişim ve dönüşüm, Türklerin kültürel değerlerindeki mevcut ana hatlarda yaşanmış ve sadece ayrıntılarda kalmıştır. Türk dünyasında folklor değerlerinin karşılaştırmalı olarak incelenmesi bu konuda daha sağlıklı değerlendirmeler yapılmasına imkân tanıyacaktır.

Bu çalışmanın konusu olan cenaze törenleri incelendiğinde genel olarak aynı kültürel kökene sahip olan Türk toplulukları arasında İslam’ı algılayış ve yaşayış konusunda genel çerçevede benzerlikler görülmektedir. Özellikle de

⁴⁶⁷ Connerton, a.g.e., s.12

⁴⁶⁸ Saydam, a.g.e., s.166 (Güvenç’ten Akt.)

günümüzde Anadolu'da halk arasında yaygın olarak rastladığımız fakat günümüz resmi İslam bilginleri tarafından hoş karşılanmayan birçok davranışın aslında diğer Türk toplulukları tarafından da hâlâ yaşatılan İslam öncesi uygulamaların bir yansıması olduğu görülür. Bu bağlamda Gaziantep'teki uygulama ve inanışlar da bir örnek teşkil etmektedir. Gaziantep'te, cenaze törenleri ile ilgili uygulama ve inanışlar incelendiğinde, bunların, evvela Anadolu kültürünün ve daha geniş çerçevede Türk kültürünün bir parçası olduğu görülmektedir. Ayrıca bu törenlerdeki pratikler ve inanmalar, birçok kültürel kodu bünyesinde barındıran kültürel mesajlardır. Bu özelliğiyle de nesilden nesile aktararak kültürel sürekliliğin devamını sağlama işlevleri vardır.

KAYNAKLAR

- Aksoy, Ö. A. (1984). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları, c. II, Ankara, 4. Bas. ss. 378-401
- Anohin, A. V. (1940). Altay Şamanlığına Ait Maddeler. İnan A. (çev.) *Makaleler ve İncelemeler*, (1987). Türk Tarih Kurumu Yayınları VII (51) c. I, Ankara, ss. 404-451
- Atalar, A. (1985). *Gaziantep Folkloru*, c.I, Gaziantep, ss. 24-25
- Aymutlu, A. (1995). *Süleyman Çelebi ve Mevlid-i Şerif*. MEB. İstanbul, s.51
- Banarlı, N. S. (1962) *Büyük Nazireler, Mevlid ve Mevlid'de Milli Çizgiler*. İstanbul, ss. 11-23
- Banarlı, N. S. (1998) *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*. MEB. Yayınevi, c. I, İstanbul, s. 481
- Barlas, U. (1989). Gaziantep Kent Kültürünün Oluşmasında Fırat Yöresi Türkmen Oymaklarının Etkisi. *Fırat Havzası Folklor ve Etnografya II. Sempozyum Bildirileri*, Elazığ, ss. 39-51.
- Bayat, F. (2000) İslamın Millileşmesinde Türk Halk Sufizminin Rolü. *Elmi Araştırmalar*, 1-2, Bakü.
- Bayat, F. (2000) *Mehebbet (Aşk) Destanları. Azerbaycan Şifahi Halk Edebiyatına Dair Tedgigler*, IX Kitap, Bakü.
- Bayat, F. (2004). *Türk Şaman Metinleri*. Piramit Yayınları, Ankara, ss. 105-115.
- Bayat, F. (2005). *Mitolojiye Giriş*. Karam Yayınları, Çorum, ss. 5-62
- Bekki, S. (2004). Türk Halk Anlatılarında Ölüm Ruhu Motifi. *Milli Folklor Dergisi*, sayı 62, ss. 53-66.
- Boratav, P. N. (1994). *100 Soruda Türk Folkloru*. İstanbul, ss. 194-203
- Connerton, P. (1999). *Toplumlar Nasıl Anımsar*. Şenel A. (çev.), Ayrıntı Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, ss. 12-99.
- Çoruhlu, Y. (1999) *Türk Mitolojisinin ABC'si*. İstanbul, ss. 53-170
- Devellioğlu, F. (1999). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Aydın Kitap Evi, Ankara, ss.1-1195.
- Divanü Lugat-it-Türk Tercümesi*, (1992). Atalay B. (çev.), Türk Dil Kurumu Yayınları, c. III, Ankara, ss. 143-309
- Durdu, B. K. ve Durdu, A. (1998). Geçmişten Günümüze Ölüm Adetleri. *Türk Halk Araştırmaları*. Kültür Bakanlığı HAGEM. Yayınları, Ankara, <http://www.folklor.org.tr/icerik> (02.03.2005)
- Eliade, M.(2001). *Mitlerin Özellikleri*. Rifat S. (çev.), İstanbul, ss. 160-162.
- Ergin M. (1988). *Dede Korkut Kitabı*. Boğaziçi Yayınları, İstanbul, s. 73.
- Ersoy, R. (2002). Türklerde Ölüm ve Ölü ile İlgili Rit ve Ritüeller. *Milli Folklor*, sayı: 54, ss. 86-101
- Gönüllü, A. R. (1986a) Saçı Âdetine Dair Notlar. *Türk Folkloru*, sayı: 89, Aralık, 9-11.
- Gönüllü, A. R. (1986b) Türklerde Yog Âdeti. *Türk Folkloru*, sayı:80-81, Mart-Nisan,

- ss. 8-10
- Görkem İ. (2001). *Türk Edebiyatında Ağıtlar, Çukurova Ağıtları*. Akçağ Yayınları, Ankara, ss. 9-62
- Güzel A. (1999). *Dini-Tasavvufî Türk Edebiyatı*. Akçağ Yayınları, Ankara, s. 302
- Güzelbey, C. C. (1982). Gaziantep'te Eski Töre ve İnançlar. *Türk Folklor Araştırmaları*. Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, ss. 19-36
- Güzelbey, C. C. (1983). Gaziantep'te Ölüm Adetleri. *Türk Folkloru*. Sayı: 5
- İnan, A. (1987) *Makaleler ve İncelemeler*, TTK. Yayınları, c.I, Ankara, ss. 389-495
- İnan, A. (1992). *Manas Destanı*. MEB. Yayınları, İstanbul, ss. 121-131
- İnan, A. (2000) *Tarihte ve Bugün Şamanizm*. Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, ss. 176-200
- Kalafat, Y. (1995). *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*. Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Ankara, ss. 118-135
- Kalafat, Y. (1996). *İslamiyet ve Türk Halk İnançları*. Ankara, ss. 23-37.
- Kalafat, Y. (1999) *Kırım, Kuzey Kafkasya Sosyal Antropoloji Araştırmaları*. Ankara, ss. 53-208.
- Karaman, H. (1996) Ölüm, Ölü, Defin ve Merasimler. *İslam Dünyasında Mezarlıklar ve Defin Gelenekleri*. TTK. (Ed.) Türk Tarih Kurumu Yayınları, c.I, Ankara, ss. 3-15
- Karaman, K. (2004). Rüya Kaynaklı Bireysel Tecrübelerin Toplumsallaşması –Bayat Dede Örneği-. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, sayı: 16, ss. 143-162.
- Kop, K. K. (1933). *Anadolu'nun Doğu ve Güneydoğusu, Tarih, Etnografya, Folklor*. Türk Kültürü Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, Ankara, ss. 43-45
- Köprülü, F. (1981) *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*. Ankara, ss. 11-243
- Kut, G., vd. (1999) Anadolu'da Türk Edebiyatı. *Osmanlı Medeniyeti Tarihi*, c. I, İstanbul, ss. 31-32
- Malinovski B. (2000). *Büyü, Bilim ve Din*. Özkal S. (çev.), Kabalcı Yayınları, İstanbul, ss. 42-66.
- Mazaheri, A. (1972) *Ortaçağda Müslümanlar*. Üçok B. (çev.) İstanbul, ss. 63-71 *Mevlid*. (h. 1311). Matbaa-yı Osmanî.
- Ögel, B. (1995) *Türk Mitolojisi*. TTK. Yayınları, c.II, Ankara, ss. 528-589
- Örnek, S. V. (1979) *Anadolu Folklorunda Ölüm*. Ankara Üniversitesi, DTCF. Yayınları, Ankara, ss. 15-92.
- Örnek S. V. (1995). *Türk Halk Bilimi*. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, ss. 207-239.
- Özbaş, Ö. (1958). *Gaziantep Dolaylarında Türkmenler ve Baraklar*. Gaziantep, s. 52
- Radloff, W. (1994). *Sibirya'dan*. Temir, A. (çev.), MEB. Yayınları, c. II, İstanbul, ss. 25-255
- Rahman, A. (1996) *Uygur Folkloru*. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, ss.115-117
- Roux, J. P. (1999) *Altay Türklerinde Ölüm*. Kazancıgil A. (çev.) İstanbul, ss. 36-267.
- Sait, H. (1933) Gaziantep'te Halk İnanmaları. *Halk Bilgisi Haberleri*. Sayı. 29 s. 133
- Saydam B. (1997). *Deli Dumrul'un Bilinci*. Metis Yayınları, İstanbul, ss. 164-168
- Şener C. (2003). *Şamanizm, Türklerin İslamiyet'ten Önceki Dönemi*. İstanbul, ss.61-65.
- Toygar, K. (1982). Türkiye'de Mevlid Çevresinde Meydana Gelen Folklorik Unsurlar. *II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*. c.4, Ankara, ss. 519-533

- Üçüncü, K. (2004). İrşad ve Tebliğe Bağlı İcra. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, sayı: 16, ss. 127-141
- Yalman (Yalın), A. R. (1977). *Cenupta Türkmen Oymakları*, Kültür Bakanlığı Yayınları, c. I, Ankara, ss. 31-64,
- Yalman (Yalın), A. R. (1977). *Cenupta Türkmen Oymakları*, Kültür Bakanlığı Yayınları, c. II, Ankara, ss. 115-494.
- Yener, Ş. S. (1930). Gaziantep'te Halk İtikatları. *Halk Bilgisi Haberleri*, sayı:11
- Yener, Ş. S. (1939). Gaziantep'te Doğum ve Ölüm. *Halk Bilgisi Haberleri*, sayı:88
- Yörükan, Y. Z. (2005). *Müslümanlıktan Evvel Türk Dinleri: Şamanizm*. Yol Yayınları, Ankara, ss. 93-131
- Yüksel, H. A. (1996). *Türk İslam Tasavvuf Geleneğinde Rüya*. MEB. İstanbul, ss. 21-42

KAYNAK KİŞİLER

- Abdülkerim Çetiner, 1934, Okuryazar, Esnaf, Gaziantep (Merkez)
Ali Kaya, 1956, Okuryazar, Öğretmen, Nizip
Ali Rıza Budak, 1954, Okuryazar, Çiftçi, Sakçagözü
Ali Titiz, 1941, Okuryazar, Esnaf, Şahinbey
Aliye Şahin, 1959, Okuryazar, Ev hanımı, Oğuzeli Barak
Ayşe Beyaz, 1945, Okuryazar değil, Ev hanımı, Gaziantep (Merkez)
Ayşe Poyraz, 1957, Okuryazar, Ev hanımı, Cevizli (Lohan) Köyü
Ayşe Sümer, 1939, Okuryazar değil, Ev hanımı, Gaziantep (Merkez)
Bedriye Kaya, 1957, Okuryazar, Ev hanımı, Araban Sarıkaya Köyü
Ebru Yıldırım, 1983, Okuryazar, Ev hanımı, İbrahimli Köyü
Elif Büyükdemir, 1932, Okuryazar değil, Ev hanımı, Gaziantep (Merkez)
Elif Polat, 1947, Okuryazar değil, Ev hanımı, Gaziantep (Merkez)
Elif Titiz, 1944, Okuryazar değil, Ev hanımı, Şahinbey
Emine Gürsöz, 1942, Okuryazar değil, Ev hanımı, Gaziantep (Merkez)
Fatma Çınar, 1950, Okuryazar, Ev hanımı, Nizip
Fatma Yeter, 1953, Okuryazar, Ev hanımı, Gaziantep (Merkez)
Ganime Alagöz, 1958, Okuryazar, Ev hanımı, Barak
Gönül Ökke, 1960, Okuryazar, Ev hanımı, Şehreküstü
Hayriye İzgil, 1943, Okuryazar değil, Ev hanımı, Gaziantep (Merkez)
Hidayet Karaaslan, 1941, Okuryazar değil, Ev hanımı, Karkamış
İbrahim Beyhan, 1948, Okuryazar değil, çiftçi, Oğuzeli Kılavuz Köyü
Leyla Yılmaz, 1962, Okuryazar değil, Ev hanımı, Dokuzyol Köyü
Mahmut Gürsöz, 1933, Okuryazar, Esnaf, Nizip
Mediha Gökbulut, 1955, Okuryazar değil, Ev hanımı, Nurdağı
Medine Kaya, 1928, Okuryazar değil, Ev hanımı, Oğuzeli Kılavuz Köyü
Mehmet Bozkurt, 1949, Okuryazar, Esnaf, Gaziantep (Merkez)
Miyasete Bozgeyik, 1940, Okuryazar değil, Ev hanımı, Gaziantep (Merkez)
Muhtar Kaya, 1946, Okuryazar, Köy muhtarı, Doğanpınar Köyü
Mustafa Polat, 1930, Okuryazar, çiftçi, Tekirsin Köyü
Münevver Diyarbakırlıoğlu, 1925, Okuryazar değil, Ev hanımı, Gaziantep (Merkez)
Nazlı Savcılı, 1918, Okuryazar değil, Ev hanımı, Şahinbey
Nermin Alaparmak, 1970, Okuryazar, Ev hanımı, Gaziantep (Merkez)
Nermin Kabak, 1973, Okuryazar, Ev hanımı, Durnalık Köyü
Nilüfer Peltek, 1978, Okuryazar, Ev hanımı, Tabakane
Pakize Akkuş, 1937, Okuryazar değil, Ev hanımı, Gaziantep (Merkez)
Perihan Kanalıcı, 1983, Okuryazar, Ev hanımı, Nizip
Remziye Kabak, 1953, Okuryazar değil, Ev hanımı, Erikli (Ceyde) Köyü
Sakine Deniz, 1930, Okuryazar değil, Ev hanımı, Gaziantep (Merkez)
Şenel Almacı, 1947, Okuryazar, Ev hanımı, Gaziantep (Merkez)
Ümit Deniz, 1972, Okuryazar, Ev hanımı, Sam Mezrası

Zeynep Aslan, 1940, Okuryazar değil, Ev hanımı, Burç Kasabası
Zeynep Kaplan, 1966, Okuryazar, Ev hanımı, Gaziantep-merkez
Zöhre Kaya, 1912, Okuryazar değil, Ev hanımı, Oğuzeli Kılavuz Köyü

EKLER

EK A. ÖLÜMLE İLGİLİ HALK ANLATILARI ÖRNEKLERİ ⁴⁶⁹

EK A.1.

Benim bir çocuğum oldu, öldü, ağlamadım. İkinci çocuğum oldu, öldü, ağlamadım. Üçüncü çocuğum oldu, öldü, kocamdan izinsiz ağladım. Gömdüler. Üç Muhammed oldu, üçünün de adını Muhammed koyduk.

Kocam geldi, dedi ki: “Kalk gidelim gezmeye.” Gittik, gittik, gittikçe bir konak gittik. Bir ağacın altına oturduk. “Susadım” dedim. Kocam dedi ki: “Muhammed’e söyle sana su getirsin.” Üç İhlâs bir Fatiha okuduktan sonra çocuk suyu getirdi, içtim. Çok lezzetli bir suydu, kocam da içti. Çocuk kayboldu, gitti. Meğer o çocuk birinci ölen oğlumdu.

İkinci konaklamada gene acıktık, susadık. Kocam dedi ki: “ikinci Muhammed’e söyle, sana yemek getirsin” dedi. Ben de üç İhlâs bir Fatiha okudum. Bir çocuk ekmekle su getirdi. Yedik, içtik. Sonra ikinci çocuk da kayboldu.

Üçüncü konaklama yerinde gene acıktık susadık. Kocam gene “Muhammed’e söyle sana suyla yemek getirsin” dedi. Ben de gene üç İhlâs bir Fatiha okudum, istedim. Üçüncü çocuk geldi, elindeki kalas (kova) delikti. Çocuk çamura belenmişti. Kocam, “çocuk senin gözyaşından ıslanmış, çamura belenmiş” dedi.

İşte bu yüzden ölen çocuğun arkasından ağlamamak lazımdır.⁴⁷⁰

⁴⁶⁹ Bu anlatılarda, anlatıcının üslup özellikleri muhafaza edilmiş; fakat imla hataları ve cümle yapıları düzeltilmiştir.

⁴⁷⁰ Zöhre Kaya, 1912, Okuryazar değil, Ev hanımı, Oğuzeli Kılavuz Köyü

EK A.2.

Ben çobandım, davar yayardım. İki arkadaş davar yayıyorduk. Davarı suya vurduk. Süt sağdık, küleğe doldurduk. Süte peynir çaldım, peynir çalan uyudu. O uyurken öbürü bir bakmış ki uyuyanın burnundan bir sinek çıktı, süt küleğinin üstünde uçup uçup geldi, küleğin kenarına kondu. Hemen o sineği avucuna aldı. Avucunda tutarken sinek bir kenardan kaçıp çıktı, uyuyanın burnuna geri girdi. Uyuyan birden dirildi, kalktı. Başladı anlatmaya:

“Ben bir süt pınarının üstünden gittim, geldim. Dar bir yere girdim, sıkıştım. Bir delik buldum çıktım.”

Meğer o sinek uyuyan adamın ruhuymuş. Sinek gibi çıkmış burnundan, geri girmiş. Adam dirilmiş.

Bunu elli kere yazmış Kuran, kimse anlamamış. Bu ruh gözünden de çıkar insanın, burnundan da çıkar. Git, daha âlimlere sor istersen.⁴⁷¹

⁴⁷¹ Zöhre Kaya, 1912, Okuryazar değil, Ev hanımı, Oğuzeli Kılavuz Köyü

EK A.3.

Altı yaşında bir kız çocuğu, trafik kazasında vefat etti. Üç gün sonra annesi yemek yerken bir sinek gibi geldi, dolandı, gitti. Yedinci gün annesine gelip “bana niye yemek kabı koymuyorsun” dedi. Annesi de yemek kabı koydu. Yedinci günden sonra annesi “niye gelip yemiyorsun” deyince “izin yok anne, izin yok” dedi.⁴⁷²

⁴⁷² Leyla Yılmaz, 1962, Okuryazar değil, Ev hanımı, Dokuzyol Köyü

EK A.4.

Yirmi günlük bir çocuk vardı. Yirmi birinci gün annesi odanın köşesinde yıkanacakken bir güvercin uçuyor. Kadın annesine soruyor: “Anne çocuk yaşıyor mu?” diye. Annesi “yaşıyor” diyor. Tekrar soruyor annesine “anne çocuğa bak yaşıyor mu?” diye. Annesi gene “yaşıyor” diyor. Çocuğun babasına soruyor “çocuk yaşıyor mu?” diye. Çocuğun babası bakıyor ki çocuk ölmüş.

O güvercin çocuğun canıymış. Çıkıp gitmiş.⁴⁷³

⁴⁷³ Zöhre Kaya, 1912, Okuryazar değil, Ev hanımı, Oğuzeli Kılavuz Köyü

EK B. AĞIT ÖRNEKLERİ

EK B.1.

Yol üstünde kutlu kise
 Aldın ağzın bağlamaya
 Eller düğün bayram etmiş
 Ben koyuldum ağlamaya

İsmailim okutamam
 Hüseyin'i fakı edemem
 Gitme benim sarı efem
 Her işini hak edemem

Satarlar kara katırı
 Saymazlar bir de hatırı
 Günde bin ağular yerdim
 Doymaz kaya karalarım

Aşa'm belik sallatmam
 Abanın içine korum
 Kadan alam da hırka⁴⁷⁴
 Ben ağlarım korka korka⁴⁷⁵

⁴⁷⁴ Ölünün hırkası karşısında söylenmiştir. (Derleyenin notu)

⁴⁷⁵ Yalman (Yalın), a.g.e. c. II., s. 421

EK B.2

Sabah olup tan yıldızı atarsa
 Cümle kuşlar destur verip öterken
 Sabah hoca varıp ezan okurken
 Cümle melek selam dururken
 Mahşer günü sorgu-sual verirken
 Senin cevap vermeye var mı halin⁴⁷⁶

Başına bağlamış al ile yazma
 Yazmanın kenarı pul ilen düzme
 Allah'ın seversen el ilen gezme
 El ilen gezersen zor gelir bize

Gel gör benim bu halimi
 Ben bende değilim bugün
 Gurbet gezdim adım adım
 Gözümde kaldı muradım
 Ben bende değilim bugün⁴⁷⁷

⁴⁷⁶ Zöhre Kaya, 1912, Okuryazar değil, Ev hanımı, Oğuzeli Kılavuz Köyü

⁴⁷⁷ Nermin Kabak, 1973, Okuryazar, Ev hanımı, Durnalık Köyü

EK C. ÖLÜMLE İLGİLİ KALIPLAŞMIŞ İFADE ÖRNEKLERİ**EK C.1. Deyim Örnekleri**

Bir avuç toprak olmak

Anamın babamın öleceğini bilsem kulağı dolusu daraya satardım

Başına buturamak

Başıyla oynamak

Ciğer ateşi

Elden ayaktan çıkmak

Kan ettim kapına düştüm

Öleceğim sağa yere gelecek

Ölüm Allah'ın emri

Kara bağlamak

Ölenle ölünmez.⁴⁷⁸

⁴⁷⁸ Elif Titiz, 1944, Okuryazar değil, Ev hanımı, Şahinbey

EK C.2. Atasözü Örnekleri

“Ölenin ardı sıra ölünmez.

Ölme, bayılmaya benzemez.

Ölü ile delinin hatırı sayılmaz.

Ölüm bir gün, figan iki gün.

Ölüsü olan bir gün ağlar, delisi olan her gün ağlar.

Ölüyü çok yursan sığağan olur.

Bahanesiz ölüm olmaz.

Bey de ölür aptal da.

Bir adamın adı çıkmadan canı çıkması daha iyi.

Can çıkmadan huy çıkmaz.

Bi günlük ölüye üç günlük yemek gelir.

Ölmüş koyun kurttan korkmaz.”⁴⁷⁹

⁴⁷⁹ Ömer Asım Aksoy (1965) *Atasözleri ve Deyimler*, c.II, TDK Yayınları, Ankara, ss. 67-350

EK C.3. Dua ve Beddua Örnekleri

a. Dualar

“Ölünün canına değsin
Arıca etek, kuruca yatak
Ciğer acısı görmeyesin
Ömrün uzun ola
Ayağına Kâbe sevabı yazıla”⁴⁸⁰

b. Beddualar

“Adın başkasına kona.
Ağzının buğu tükene.
Ağzı yumula kalasıca.
Allah ala seni.
Ayağın şarka çevrile.
Başına taş dikilesice.
Başını (beynini, bağırını) yisin.
Canından ciğerinden bulasın.
Defterin dürüle.
Dört adamın çiğninde (omuz) gidesin.
Kara haberin gele.
Bedenine kurşun degesice.
İnşallah o günleri görmeyesin.
Ömrün günün tükene.
Ulum ulum olasın.”⁴⁸¹
“Helvan katran ola.
Kül başına, vay halına.
Şişe kalasıca.
Geberesice.
Gidişin ola da gelişin olmaya.

⁴⁸⁰ Ömer Asım Aksoy. (1984). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, c. II, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 4. Bas. ss. 378-401

⁴⁸¹ Aksoy, a.g.e. ss. 378-401

Evinde ölmeyesin (çok vakit gülümsenerek söylenince latife sayılır; fakat “duvar dibinde, köşede bucakta kalasın” sözü eklenince ciddi olur.)

Yaşına, ömrüne doymayasın.

Yerin zemmine batasıca.

Yetmiyesice.

Kara kara dert yiyesice.

Yerin kırk arşın dibine batasıca.

Yedi yıl bir yanına, yedi yıl bir yanına yatasın.

Ölmeyesin, sürünesin.

Sakalın sabunlana.

Kabir kabir gezesin.

Frenk illetine uğrayasın.

Şaplak dönesice.

Yek yek yelesin de karlık günde ölesin.

Maraz gele bedene.

Yüreğin, böbreğin tükene.

İğne iplik kalasın.”⁴⁸²

⁴⁸² Gaziantep Kültür Dergisi, c. 12, s. 176

EK D. FOTOĞRAFLAR

EK D.1. Derlemeler sırasında kaynak kişiler. Zöhre Kaya (solda), Muhtar Kaya (soldan ikinci sırada)

EK D.2. Gerektiğinde cenaze yıkama işleminin de yapıldığı avlu (Oğuzeli, Kılavuz Köyü)

EK D.3. Kaynak kişilerden Leyla Yılmaz

EK D.4. Kaynak kişilerden Zöhre Kaya

EK D.5. Kaynak kişilerden Medine Kaya

EK D.6. Defin sonrası mezar görüntüsü

ÖZGEÇMİŞ

Muhammet Nurullah Cicioğlu, 1976 yılında Kahraman Maraş'ın Pazarcık ilçesinde doğdu. 1997 yılında Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği Bölümü'nden mezun oldu. Aynı yıl Gaziantep'te öğretmenliğe başladı. Değişik okullarda Türkçe ve Türk Dili ve Edebiyatı dersleri verdi. Halen Kırgızistan'da bulunan Kırgız-Türk Anadolu Kız Meslek Lisesi'nde görev yapmaktadır. Evli ve üç çocuk babasıdır.

VITAE

Muhammet Nurullah Cicioğlu was born in Kahramanmaraş Pazarcık, in 1976. He graduated from the department of Turkish Language and Literature education at Yüzüncü Yıl University in 1997 and same year he started teaching as a Turkish Language and Literature teacher in Gaziantep. He works at Kyrgyz Turkish Anatolian High Handicraft School in Bishkek, Kyrgyzstan. He is married and has three children.